Francis Carco

utrillo

Editura Meridiane

Francis Carco
UTRILLO
(©) Éditions Bernard Grasset
1956

Francis Carco

Utrillo

În româneşte de
Dumitru Dancu

EDITURA MERIDIANE

București, 1970

Pe coperta I:
Utrillo: *Les Moulins de la Galette* (fragment)
Pe coperta a IV-a:
Utrillo: *Autoportret*

I

În definitiv, îmi spune într-o zi vechiul meu prieten Heuzé, tu ai scris mai mult legenda lui Utrillo şi te felicit pentru că legenda este adeseori mai întemeiată sau, dacă vrei, mai verosimilă decât realitatea. Dar unde începe una? unde sfârşeşte cealaltă? Înţelege-mă: n-am pretenţia să-ţi contest spusele. Totuşi, faptele sunt vădite şi oricât de ciudată şi patetică ar fi imaginea lui Maurice pe care ai zugrăvit-o, trebuie să-ţi mărturisesc că ea nu corespunde întotdeauna cu aceea pe care am păstrat-o eu despre el. Asupra acestei chestiuni Utter ştia mai mult decât oricine. Era un chefliu amuzant acest Utter şi care nu se jena să afirme că Utrillo era „cea mai frumoasă afacere comercială montată de o jumătate de secol încoace”. Asta nu răpeşte nimic geniului lui Maurice, nici puterii sale de muncă. Dar, când mă gândesc că s-a făcut din el un inocent pe care gloria mamei sale îl ilumina, asta aduce mai de grabă a farsă. Cine nu-l cunoaşte pe Heuzé? Montmartrez de origine, eleganta sa pălărie de fetru, nasul său gros de un frumos roşu şi ochii săi care văd totul pe moment, îi conferă o siguranţă, o autoritate pe care foarte marele şi savurosul său talent de pictor ajunge să le justifice. Cu acest om al dracului, care pare ieşit plin de voioşie dintr-o scenetă de Henri Monier, eram în mâini bune. Montmartre este prima sa patrie. El a notat acolo pe viu trăsăturile de caracter ale eroului cărţii sale Domnul Victor şi a practicat în barurile şi localurile mici de noapte din cartier douăzeci de meserii care, mai târziu, l-au ajutat în viaţă să nu-şi facă griji niciodată. Ne fixaserăm întâlnire la Jean-Gab Daragnès, ca

să putem, în cursul plimbării noastre în cartier, compara eşecul celor mai mulţi dintre vechii noştri tovarăşi de boemă şi reuşita unuia dintre cei mai buni artişti ai acestui timp. Din strada Junot, unde Daragnès îşi imprimă admirabilele sale gravuri nu e prea departe până la casa cu numărul 12 de pe strada Cortot. Făcurăm deci tot timpul bine dispuşi drumul care, prin scurta stradă Girardon şi aceea de l'Abreuvoir, duce la vechea locuinţă a lui Utrillo. Căsuţele ce se demolau conservau patina tablourilor maestrului. Obloane verzi aproape decolorate, spălăcite de ploaie, umile acoperişuri din ţigle brune, faţade putrezite şi crăpate ne aminteau timpurile dispărute ale „maquis"-ului. Bilodromul[1], unde se dansa la balul Italienilor, grădina lui Renoir şi zidurile adăpostind cu robusta lor construcţie bătrânul parc al unei mănăstiri evocau pentru ochii noştri nenumărate amintiri. Heuzé surâse, dădu din cap, apoi apucându-mă de-un braţ:

— Ascultă, spuse el, cântărindu-şi bine cuvintele. Trebuia s-o cunoşti pe Suzanne înainte ca Utrillo să devină vedetă. Avea foc în sânge. În fiecare zi, eu şi cu Utter ne instalam de obicei şevaletele în locul în care se încrucişa cu strada Sălciilor, aşteptând ca Suzanne să coboare ca să-şi plimbe câinii. Ea trecea pe lângă noi şi, ca să ne ademenească, izbucnea în râs sau se prefăcea câteodată că o interesează mâzgăleala noastră. Utter, bineînţeles, a fermecat-o. Barbă şi păr de aur, el încarna unul din acele tipuri pe care femeile îl recunosc prin instinct fără ca ei să-şi dea prea multă osteneală ca să le provoace atenţia. Utter era, fireşte, montmartrez sadea. Tatăl său era instalator în strada Clignancourt şi, cum părinţii mei locuiau la numărul 11 pe strada Custine, noi am urmat împreună clasele la aceeaşi şcoală din cartier. Imaginează-ţi că pe atunci nu

[1] Loc special amenajat pentru un joc cu bile mari (N.T.).

puteai ajunge la *Butte* decât prin strada Lepic, fiindcă dinspre părţile noastre, din strada Becquerel şi din strada Lambert, nu existau decât nişte poteci argiloase, puţin practicabile la cele mai uşoare ploi. Or strada Lepic pornea de la balul din *Moulin Rouge* pentru a se termina la cel din *Moulin de la Galette.* Sub acest unghi vedem noi lucrurile; numai coborând versantul nordic ajungeai în strada Cortot şi, mai jos, la cabaretul Adelei pe care Frédé, mai târziu, îl va face celebru. În strada Mont-Cenis, mai era ferma unde gospodinele din împrejurimi mergeau să cumpere lapte, micul restaurant *la Tourelle* şi, pe locul unde se află azi cinematograful Marcadet, greoiul pavilion al lui Henri IV pe care Utrillo l-a pictat - ca de altfel atâtea subiecte din Mortmartre - nu mai ştiu de câte ori. Vezi colţul? Eram între cunoştinţe. Cât despre „teribila Suzanne” - aşa cum îi spunea Degas - ea încă nu susţinea că a fost dansatoare sau călăreaţă de circ, ci pur şi simplu spălătoreasă, în fundătura Guelma, şi ducând rufăria la numărul 8 de pe bulevardul Clichy, la Puvis de Chavannes, a prins gust pentru viaţa de artist, acceptând apoi să pozeze pentru „Dom” Degas, Lautrec şi Renoir, în rolul unor personaje ce-au contribuit la reputaţia ei. „Moş Puvis”, ca s-o vadă, urca strada Cortot aproape în fiecare zi, ceea ce îl făcea să turbeze pe Utter căci, fără să-şi mărturisească, se îndrăgostise ca un caraghios de ea.

— Se poate?

— Cum să nu se poată? făcu Heuzé care îmi slobozi braţul pentru a mă cerceta cu privirea. Eu îţi spun ce este şi tu te îndoieşti! Gândeşte-te. N-ai cunoscut-o pe Suzanne decât în declin, când ajunsese un fel de bătrânică ce semăna c-o chinezoaică, dar în epoca despre care îţi vorbesc era o fată frumoasă şi capabilă, mai mult ca oricare alta, să-ţi provoace o lovitură de trăsnet. Aşa se face că la fiecare două sau trei ore flăcăul Utter, nemaiavând răbdare

să stea locului, îşi lăsa acolo cutia de culori, urca scara Suzannei, şi cobora ceva mai târziu, triumfând ca un cocoşel ce-şi scliviseşte penele.

— Dar Utrillo, ce făcea în acest timp?

— Ei! răspunse tovarăşul meu, nu prea m-am gândit să-l întreb. Suzanne îl dădea afară. Şi vrei să-ţi spun? Ei bine! după părerea mea, numai atunci - când şi-a dat seama de natura relaţiilor dintre Utter şi mama sa - a început să bea. Da. Se vorbeşte de ereditate alcoolică? De ce nu s-ar vorbi! Se pare că autorul zilelor sale - un fel de pictor - nu obişnuia să bea apă. Totuşi, l-am cunoscut pe Maurice în vremea când nu era întotdeauna beat la cârciumă. Un poet! Pe cuvântul meu! Avea un aer de poet: un băiat înalt, foarte blând, visător, care se oprea dintr-o dată pe stradă, se rezema de-un felinar şi privea în jurul lui. I se striga: „Maumau!”. El surâdea, apoi o ştergea repede şi reîncepea manevra sa.

*

Din partea oricui, în afară de vechiul meu amic Heuzé, aş fi primit această versiune cu un oarecare scepticism, deoarece chiar Valadon mi-a declarat categoric că, pentru a-şi împiedica fiul să bea, l-a îndemnat să picteze. Medicii oferiră un leac beţiei sale şi dovada este atât de flagrantă încât, în primele sale pânze, descoperim uneori în prim plan pe câte o faţadă cele patru litere fatidice ale cuvântului VINS.

— Nu-i aşa? spusei la rândul meu. Este mai mult decât o dovadă; este o mărturisire. Şi aceste pânze datează de la Montmagny. Utter n-o cucerise deci încă pe Suzanne. De altfel, Utrillo ieşise de la Sainte-Anne unde doctorul Vallon îl dezintoxicase.

— Dragă Francis, reluă Heuzé fără să se tulbure câtuşi de puţin, eşti liber să mă crezi sau nu. Dar Maurice n-a trăit în Montmartre decât începând din 1905. Locuia cu mama sa

care, între timp, se măritase.

— Vezi această grădină, adăugă el arătându-mi un teren strâmt, Utrillo nu o singură dată a lâncezit acolo, aşteptând ca Utter să-i cedeze locul. Sau se plimba trist pe afară până când portarul îl invita grosolan să se cărăbănească: „Aşteaptă, că te-nvăţ eu, bombănea acest om pe care Suzanne îl plătea pentru ca Maurice să nu vină pe neaşteptate, la momentul nepotrivit. Şterge-o. Şi mai repede ori te...” Maurice se ferea să răspundă; el se aşeza într-un loc unde nu-i mai putea face nimic energumenul, pe marginea unui trotuar şi, cu picioarele în pârâiaşul rigolei, stătea fără să scoată o vorbă, cu capul între mâini. Îţi jur că în această epocă nefericitul nu se deda la nici una din excentricităţile care l-au făcut celebru. Suferea prea mult ca să mai poată reacţiona. Numai după ce-a fost mereu bruftuit de Valadon şi maltratat de cerberul ei a sfârşit sau - dacă vrei mai exact - a reînceput să bea. Suntem în 1906. Nimeni nu bănuia că artistul avea să devină un fenomen. Să lăsăm la o parte legenda. Ea nu s-a născut decât mai târziu. Maurice nu s-a sinchisit niciodată de ea. Orice bârfă s-ar fi colportat pe socoteala sa, el avea destulă şiretenie ca s-o dezmintă. Era un comediant de prima clasă acest Utrillo. L-am văzut într-o zi făcând pe omul beat, apropiindu-se binişor de un caldarâmgiu care nu spunea decât că are să ne rupă gura, administrându-i o formidabilă lovitură de picior în spate înainte de a o şterge. Iată genul. Dar cel mai caraghios este că Coquiot, care a contribuit mult pentru ca Maurice să treacă drept un „pictor blestemat”, s-a lăsat prins de propria-i literatură, străduindu-se - după voiajul pe care Maurice, Utter şi Suzanne îl făcură în Corsica - să-l împiedice pe Utrillo de a mai bea.

— Uite, spusei eu ca să marchez lovitura, el a continuat deci să bea!

— Maurice? Nu se mai trezea din beţie şi mama sa care

ştia motivul patimii sale, ca să se debaraseze de el, îl încredinţa când unui fost sergent de stradă, domnul Gay, stabilit ca negustor de vinuri, la *Casse-Croûte*[1] pe strada Mont-Cenis, când lui moş Dallone, un om de treabă care ţinea un hotel păcătos în strada Poissonniers, atunci când nu-l încredinţa Mariei, buna ei gazdă.

— Într-adevăr, a trebuit să recunosc, la onorabilul domn Gay am făcut cunoştinţă cu Utrillo, către sfârşitul celuilalt război. El picta în papuci, într-o cameră prost întreţinută, la lumina unei lămpi fără abajur, aşezată lângă şevaletul său. Şi ceea ce m-a surprins mai mult în cursul acestei prime întâlniri a fost că valorile tabloului, ce era pe cale să-l termine, păstrau între ele raporturile fără nici un fel de alterare.

Ai observat, continuai eu, ca şi când îmi vorbeam mie însumi, că noaptea, la lumina farurilor de automobil, satele pe care le traversăm în împrejurimile Parisului apar dintr-o dată, cu faţadele lor proaspăt tencuite, cu ţiglele lor prea roşii, prea brune sau prea roze, cu albastrurile lor veştejite şi verzurile care bat în negru, ca atâtea pânze de Utrillo din cea mai bună epocă? Asta provine probabil din obiceiul contractat de Maurice de a lucra la lumina unei lămpi şi este, trebuie s-o recunoşti, un miracol a cărui origine ne-o putem cu greu explica, dacă nu ţinem seama de această manieră de a proceda. Sunt sigur că, oricât de bun comediant a fost Utrillo, cum o pretinzi tu, el n-a folosit intenţionat asemenea mijloace. Cu toate acestea, ele ajută, prin ciudăţenia puterii lor de seducţie, la succesul aproape fără egal al unei asemenea reuşite.

Heuzé mă aprobă cu un mârâit.

— Ei bine! urmai eu, dar această legendă, în aceeaşi măsură această faimoasă legendă pe care în fond tu n-o

[1] Casser une croûte = a îmbuca ceva la repezeală (N.T.).

accepţi, este poate tributară unei eredităţi dezastruoase, cât şi unei noi maniere de a picta... noaptea. Tu ştii, ca şi mine, că Utrillo, când înşela vigilenţa domnului Gay, se îmbăta în aşa hal încât ajungea, în cele din urmă, la secţie unde agenţii îi cereau să le zugrăvească, în schimbul unui litru, şi cel mai adesea în schimbul a doi, un mic „Maurice” - cum spuneau ei - pentru colecţia lor. Niciodată un pictor n-a numărat mai mulţi amatori de artă printre sergenţii de stradă decât acesta. În aşa măsură, încât ofiţerul de poliţie din strada Lambert avea atât de multe pânze de Utrillo, că ajunsese să le folosească şi ca suport la scris.

— Ei şi? spuse companionul meu. Unde vrei să ajungi cu asta? Eu nu pretind că legenda lui Maurice nu se sprijină pe nimic. Fii sincer. Emit numai părerea că are ca punct de plecare o anumită revelaţie pe care Suzanne prefera să nu se răspândească. Dacă astăzi Maurice ar putea pune capăt legendei sale, el ar însemna mai mult ca om. Dar la ce bun să presupui imposibilul? Aşa cum a admis că, în casa sa de la Vésinet, să se imprime cu litere de aur pe o banderolă: „Iubesc pe mama, pe Ioana d’Arc, pictura şi soţia mea!”, tot aşa el s-a resemnat de timpuriu faţă de palavrele criticilor de artă şi ale negustorilor.

— Aşadar, după tine Utter ar fi fost, fără să fi vrut, factorul decisiv al geniului lui Utrillo?

— De ce nu? spuse Heuzé. Este logic. Tu nu înţelegi complexul ce s-a format la un băiat de vârsta sa.

Făcurăm câţiva paşi în tăcere. Un tufiş de liliac, pe care Valadon îl picta adesea de la fereastra ei, împrumuta acestei grădini, aparţinând locatarilor de la numerele 10 şi 12 ale străzii Cortot, un aspect periferic de care Utrillo, pe vremea când era socotit poet, s-a impregnat profund. De câte ori n-a contemplat el oare, îmi spuneam, acest umil tufiş şi îngrăditurile rărite care-l înconjură, sau n-a descoperit, în depărtare, înspre fortificaţii, în aburii ce le

estompează, cartierele mizere ale viitoarelor lui capodopere? „De ce nu?”-ul lui Heuzé, fără să mă convingă, m-a clătinat în sentimentele mele. Mi-l imaginam pe Maurice, pe care legătura mamei sale îl umplea de amărăciune, rătăcind din stradă-n stradă sau ascunzându-se, fără ştirea portarului, într-un colţ al grădinii pentru a pândi momentul propice şi a se întoarce în camera sa unde, mai târziu, l-am văzut închizându-se, ursuz, de două ori cu cheia.

— Şi lui Utter nu-i păsa de dramă a cărei cauză era el?

— Cred că da, răspunse cinstit Heuzé. Dar, dragul meu, asta-i viaţa. Nu era cazul să-şi facă scrupule. Îţi dai seama! Înainte de a se ocupa de Maurice, Utter nu se interesa decât de Suzanne. Ea merita osteneala. Şi oricare ar fi fost scenele ce se petreceau între ei, după felul în care dragul André mă reîntâlnea apoi, fredonând refrenul singurului cântec pe care-l compusese Frédé:

Iarba câmpurilor va renaşte,
Soarele îmi face ochi-dulci...

am înţeles că era preferabil să nu ridic obiecţiuni.

II

Legenda lui Utrillo s-a născut în Montmartre, unde acest pictor, care nu însemna nimic înaintea războiului din 1914, începu să-şi uimească contemporanii printr-un lanţ de nebunii. *La Butte* oferea pe atunci amatorilor de pitoresc cabanele „maquis”-ului[1], chioşcurile sale, atelierele de scânduri, grădinile sale şi, ici-colo, în spatele palisadelor, locurile sale virane, populate noaptea de „gigolete”[2] sentimentale şi de borfaşi înfiorători. Străzile, tivite de ziduri, nu deschideau decât perspective înguste dar, pe deasupra acestor ziduri, iarna, ivindu-se dintr-o învălmăşeală de arbori uscaţi şi ramuri subţirele, construcţii ofilite cu tencuială umedă, cojită, presărată cu crăpături, acoperişuri de paie şi tablă, mici hornuri, se profilau pe cer unde, înnegrite de ani şi cu braţele goale încrucişate, cele trei mori[i] ale faimosului „Bal de la Galette” îşi decupau siluetele lor baroce. Din orice parte ai fi privit către vârful colinei Montmartre, zăreai aceste trei carcase de lemn şi, mai sus, dominând Parisul cu enormele lor suprafeţe de alb livid, turnul pătrat în eşafodajele sale şi cupolele de la Sacré-Coeur[ii], la picioarele căreia, în serile frumoase, îşi dădeau întâlnire pictoraşi, vagabonzi, copii stricaţi.

Într-adevăr, pe panta escaladată astăzi de funicular, între scările străzii Foyatier şi ale străzii Muller, un vast spaţiu, plantat cu arbori fructiferi şi îngrădit ca o livadă, constituia, pentru haimanalele cartierului, un fel de zonă liberă. Ei trăiau aici în afara oricărei legi, apoi, veselindu-se pe străzi, fraternizau în cele din urmă sub lampa cu petrol a vreunui

[1] Teren necultivat, acoperit cu mărăcini (N.T.).

[2] Lucrătoare care frecventează localurile de noapte interlope (N.T.).

cabaret sau în fundul unei săli afumate de cârciumă periferică unde se putea dansa.

Balul de la Galette nu-şi constituise încă *trustul* acestei specii de stabilimente. Pe strada Caulaincourt, pe locul unde strada Junot face o curbă şi întâlneşte vechea stradă Abreuvoir, un varieteu unde se produceau amatori şi profesionişti se bucura de o mare reputaţie. Puteau fi întâlniţi acolo - în afara unui pianist cu fason de peticar - La Goulue, Cartouche (nu cel mare!) şi Georgel. Zigotto dansa acolo cake-walk, iar o namilă de om cu barbă roşie, care pretindea să i se spună magul din Montmartre, venea să-şi recruteze din public prea candidele sale cliente. Mătuşa Puissant - femeie energică - conducea stabilimentul, iar amicul Jules, într-o vastă sală din subsol, rezerva amatorilor de scrimă, de bile şi de ciclism, atracţiile cele mai diverse.

La doi paşi de şantan, dând într-o potecă bătătorită, birjarul poet Daléchamp îşi construise el însuşi un fel de baracă, a cărei primă încăpere servea de bar. O singură uşă aerisea locuinţa acestui fantezist care, petrecându-şi toate nopţile în băutură şi îndemnându-şi şi clienţii să bea, îşi relua dimineaţa biciul, pentru că birjarul, după cum vezi, trebuia să-l ajute pe cârciumar să-şi câştige existenţa.

Mai sus, pe strada Girardon, *Balul Italienilor*[iii]*,* situat pe locul unde se află astăzi *Bilodrom-ul,* adăpostea, de obicei, conflictele dintre proxeneţi. Acolo se dansa java cu puternic acompaniament de acordeon, iar Ferrari, patronul, care se bucura de autoritate, îşi conducea singur cabaretul, fără ajutorul poliţiştilor. Era mult de lucru pentru că clientela, compusă din cea mai autentică pegră, nu putea fi întotdeauna pusă la punct. Pentru nimicuri care, în altă parte, nici n-ar fi fost remarcate, aceşti domni provocau adevărate încăierări, spărgeau sau stingeau lămpile şi, în obscuritate, descărcându-şi pocnitoarele, se amuzau cum nu se poate mai bine.

Epocă bizară, marcată de cel mai provocator cinism. „Bizeţii”, cum li se spunea atunci proxeneţilor, terorizau pur şi simplu cartierul, şi Bruant, care i-a cunoscut bine, i-a zugrăvit mai fidel ca oricine şi i-a situat exact în cadrul în care se zbenguiau.

Amintiţi-vă de cântecul străzii Saint-Vincent pe care el îl scanda cu voce tare pe o arie duioasă şi populară. Se mai cânta pe vremea mea, la Frédé, când veneau să bea acolo proxeneţii cu fetele lor. Reluam cu ei refrenul şi, printr-un fel de tristeţe comunicativă, pe care o evoca culoarul îngust al acelei faimoase străzi Saint-Vincent, la colţul căreia *Cabaretul Asasinilor* îşi ridica masa sa bondoacă, ne simţeam inima răvăşită la amintirea acelor inocente fetiţe din Montmartre care, urmărite de asasini precoci, îşi găseau uneori moartea la sfârşitul primei lor idile. Nu exagerez de loc. Pe acea vreme femeile gemeau în ghearele proxeneţilor şi ei nu ezitau să-şi ucidă „marmita”[1] de cum ea încerca să se emancipeze. Când mă gândesc la asta şi refac firul atâtor zile şi nopţi consumate în frecventarea acestui tineret straniu, atmosfera din Montmarte îmi apare ca un coşmar, în care, incoerent şi în dezordine, se învălmăşesc înaintea ochilor mei creaturi uimitoare, coafate *Casque d’Or* şi însoţite orgolios de câte un „favorit” livid şi scârnav, tip care a dispărut în vremea noastră. Ei bine, aceşti indivizi aveau sufletul sensibil, şi, departe de a dispreţui poeţii, se întâmpla ca atunci când îi întâlneam să ne însoţească la *Lapin Agile*[iv] ca să bem un păhărel pe care nu-l plătea nimeni. Asta era atunci un lucru mare. De la *Belle Gabrielle*[v] la *Lapin* nu era decât un drum scurt şi el forma adesea tot itinerarul nostru, într-atât este de adevărat că dacă te bucuri undeva de credit se cuvine să ştii să-l foloseşti.

[1] Prostituată care întreţine un bărbat (N.T.).

Utrillo nu lipsea niciodată de aici. La orice oră ar fi fost şi până şi în localuri unde nici n-am fi presupus că s-ar putea să ne primească, el golea la sticle şi părea să revendice sumbrul poem al lui Baudelaire: *Trebuie să fii întotdeauna beat,* ca să poţi face experienţe zilnice. La acest băiat bizar, îndărătnic, nu prea vorbăreţ, beţia atingea culmea şi se manifesta năprasnic prin accese de mânie atât de furibundă încât trebuia să fie scos afară cu forţa. Atunci devenea eroul unor scene indescriptibile, iar dimineaţa, când i se prezenta nota, propunea să achite datoria printr-o vedere din Montmartre pe care o executa la moment într-o cameră din dosul cârciumii. Curând s-au adunat în Montmartre o mulţime de opere ale acestui pictor, şi nu dintre cele mai neînsemnate, pe care le oferea în schimbul unui cont deschis pentru băutură. Cu toate acestea, primii săi amatori n-au fost deloc, aşa cum spune legenda, nişte vulgari negustori de vin, ci adevăraţi cunoscători pe care artistul îi întâlnise la mama sa şi care nu s-au zgârcit în privinţa încurajărilor. Suzanne Valadon, nelipsită din atelierele pictorilor - Toulouse-Lautrec ne-a lăsat un admirabil portret al ei[vi] -, fusese model la Puvis de Chavannes şi mai ales la Degas, care-i dădu primele învăţături. Ea obişnuia să frecventeze cârciuma *La Adèle,* şi, când aduse pe lume un fiu, se oferi să pozeze pentru Renoir fermecătoarele figuri din *Dansul la oraş* şi *Dansul la ţară,* tablouri în care o regăsim. Maurice, născut la 26 decembrie 1883, în strada Poteau, fu înscris la primăria arondismentului al optsprezecelea sub numele mamei sale. Tatăl era, ne spune Tabarant în lucrarea sa asupra lui Utrillo, „un anume Boissy, boem incorijibil, profund marcat de alcoolism, care acoperea cu o detestabilă pictură pânze ce le îngrămădea la el, renunţând să le plimbe pe la

negustorii de brocanta[1] montmartrezi”. Insist asupra acestui lucru. Voi reveni asupra lui chiar mai târziu pentru că, dacă mai există oameni care să-i reproşeze lui Utrillo apăsătoarea lui ereditate fără să ţină socoteală de eforturile lăudabile ce le-a făcut vreme îndelungată ca să evite băutura, voi şti să le dovedesc că el a avut cel puţin rarul merit de a lupta împotriva viciului său şi de a triumfa, până la urmă, asupra lui.

Dar să nu anticipăm. Maurice, de care Valadon nu se putea ocupa, crescu în strada Poteau sub paza bunicii sale, apoi fu dat la pensionul Laflaisselle din strada Labat, unde îşi începu studiile. Era un băieţaş foarte dulce, nu prea expansiv, ale cărui schimbări de dispoziţie aveau ceva neaşteptat, irezistibil. Oricât de bine ar fi fost tratat, el se sustrăgea efuziunilor şi trăia, zile întregi închis în el însuşi, pentru a izbucni uneori în vorbe de o violenţă lipsită de cuviinţă. Bunica nu înţelegea nimic din asta, nici vecinele, nici chiar Valadon, a cărei existenţă, după hazardul ce-l comportă în Montmartre meseria de model, se organizase serios prin căsătoria sa cu un „om cu desăvârşire distins”, care totuşi nu consimţi niciodată să-l recunoască pe Maurice, dar lăsă această grijă unuia dintre amicii săi „om de litere, ziarist, pictor, arhitect, una din cele mai simpatice figuri ale Spaniei contemporane” (citez tot din Tabarant) care, mişcat de disperarea tinerei femei, se duse la 8 aprilie 1891 la primăria arondismentului în care locuia, unde, asistat de doi martori, dădu copilului numele său, Utrillo.

Acesta avea atunci opt ani. Puţin după aceea, el fu trimis la colegiul Rollin, deoarece Valadon şi soţul ei fixându-se la Montmagny, şcoala primară din localitate nu putea să-i dea lui Maurice o învăţătură mai avansată. Situaţia lui de elev extern liber i-a dat, din păcate, prilejul de-a hoinări prin

[1] Lucruri de ocazie (N.T.).

Paris cu camarazi ce-l antrenau, sau pe care el îi antrena, poate, la cârciumă, înainte de a lua trenul, din Gara de Nord, pentru a se întoarce seara acasă.

Ne putem închipui ce deprinderi a putut căpăta în scurtă vreme Utrillo şi ce tentaţii a încercat, de pe atunci, ca să-şi satisfacă un gust pe care îl avea din născare. „Roşul” îl fascina. Economisea din preţul biletului de tren ca să-şi ofere unu, două, adesea chiar trei sferturi de vin. În timpul acelor ani, fără să-şi fi dat seama, se juca întreaga dramă a vieţii sale şi, fie că nu-l supravegheau destul de-aproape, fie că-şi trăgea părinţii pe sfoară, nimeni n-a băgat de seamă un lucru. Notele de la liceu erau bunişoare. Se străduia. Era abil şi ştia să-şi ascundă viciul, dar când ajunse mai târziu să se îmbete în public, răul, care la alţii s-ar fi putut combate cu succes, luă la el asemenea proporţii încât nu se mai ştia ce trebuie încercat.

Iată întreaga istorie, tot secretul lui Utrillo. Dispoziţiile sale naturale îl îndrumau spre ştiinţe şi, desigur, şi-ar fi terminat fără prea mare efort studiile dacă conduita sa ar fi permis acest lucru. Însă scandalurile se acumulau în aşa grad încât tatăl său vitreg fu obligat să-l retragă de la colegiu, să-l dea la Creditul funciar, apoi, nemaiavând încotro, deoarece continua să bea, să-l ţină acasă. Aici, cine va cunoaşte vreodată existenţa pe care o ducea între Valadon, al cărei zel nu-l răsplătea, şi bătrâna bunică care, din teamă de a vedea zilnic repetându-se scene îngrozitoare, îi dădea vin pe ascuns. Doi ani rămase aşa şi, departe de a se îndrepta, îşi multiplică atât de mult ieşirile de toate felurile, încât trebui, până la urmă, să fie dus la Sainte-Anne unde doctorul Vallon îl supuse timp de mai multe luni la o cură de dezintoxicare.

Ah! cât de departe suntem de acei copii precoci ale căror înclinări uimesc familia şi o obligă la cele mai grele sacrificii! Utrillo n-avea chef de nimic. El, pictor? Să lăsăm

gluma! Era sătul de ce făcea mama sa, căreia îi admira câteodată lucrul şi reuşita. S-o imite? Să-i dovedească că avea despre lucruri o viziune personală şi să traducă această viziune, s-o exprime? Nicidecum! El prefera să lâncezească ore întregi, să hoinărească, să se plictisească sau să se afunde în lectura unor lucrări ştiinţifice pe care nu le abandona decât la vremea meselor. După ce termina cu cititul, el dormita, şi când mama sa, după sfaturile doctorului Ettinger, îi propunea să picteze, pentru a se distra, el nu vroia la început nici să audă de aşa ceva. Dar Valadon era tenace. Utrillo trebui să cedeze. El n-avea, desigur, vocaţie.

*

Montmagny, Butte-Pinson, Pierrefitte, tu, periferie, şi voi, locuri paşnice şi punctate de micii arbori rotunzi din livezi, îngrămădiţi pe câmpie, eşalonaţi de-a lungul drumurilor, cu ziduri cu streaşină de ţigle, cu căsuţe mărginind ulițe liniştite de sat, cel care - aşezat înaintea şevaletului său - vă pândea pe ascuns, clipind din ochi, nu era un domn pictor din Paris, ci un vlăjgan cam repezit, stângaci, harnic, tăcut, care, uneori, vă contempla şi, cucerit de farmecul vostru, încerca să-l interpreteze. Timp de doi ani de zile el nu va osteni să deseneze sau să picteze după natură, arătându-i mamei rodul muncii sale. Poate nici un debut n-a fost mai bine îndrumat. Influenţat de Valadon, Utrillo, care trata motivul în pastă densă, ca Monticelli, şi ştia să-i dea, din instinct, o paginaţie excepţională, acceptă să folosească o materie subţire, puţină, „netedă ca o oglindă”, după spusa lui Courbet, înregistrând iute veritabile progrese. El execută chiar serii de crochiuri foarte îngrijite înainte de a ajunge la această factură care te face să te gândeşti la Pissaro, ale cărui nuanţe de albastru, verde şi roşu, minuţios dozate, se echilibrează pentru o aleasă delectare. Apoi el lărgi această factură, în funcţie de temperamentul

său, o afirmă printr-o tuşă violentă unde alburile, dintr-o dată, strivite cu cuţitul, luară în ansamblul compoziţiei un accent atât de categoric, încât ele fac dovada unui geniu de netăgăduit.

Am sub ochi, când scriu aceste rânduri, mai multe tablouri din această epocă în care, zugrăvite cu o rară măiestrie, nişte faţade de cramă decorate cu literele mari ale cuvântului: VINS ocupă primul plan şi lasă, când şi când, să se întrevadă orizontul. Se degajă din ele o emoţie stăruitoare şi nostalgică, o impresie care emană nu numai din subiect, ci din însuşi sentimentul care trebuia să-l fi încercat pictorul în momentul când îşi ţinea pensulele în mână.

VINS ET LIQUEURS... sau, prin geamul unei cârciumi, sticle aliniate pe o policioară şi mai sugestive decât un anunţ. Era din vina sa? Utrillo nu putea să se smulgă contemplaţiei lor, dar trebuia să aducă în fiecare zi o pânză care să justifice cum îşi folosea timpul; şi se mulţumea cu atât. Desenând mai întâi în cărbune aceste ziduri, pe care mahalaua ni le arată în pitorescul lor abandon, el îşi pregătea apoi încet paleta şi se aşeza la lucru. Şi iată că apărea acel umil decor de case dărăpănate, decolorate şi triste, acei arbori uscaţi rânduiţi ca nişte mănunchiuri de surcele, acele pavaje desfundate ale străzilor al căror aspect cotidian reuşea să-l fixeze pe pânză. Numai atât. Fără literatură. Fără inutilă transpunere. El le degaja atmosfera, caracterul, amara lor fascinaţie. Într-adevăr, de la început, Utrillo s-a plasat în centrul operei sale şi această faimoasă prezenţă de care s-a vorbit atât de mult se manifestă în ea cu intensitate. Gândiţi-vă la modul în care a fost obligat să picteze şi veţi înţelege uşor că în faţa „motivului” şi, departe de a-i plăcea, el fu înclinat înainte de toate să fugă de el.

O pasiune rău refulată, despre care se credea că s-a

vindecat, îl stăpânea. Cu toată dezintoxicarea ea era aceea ce-l tenta mereu, îl obseda, îl făcea până la urmă să se oprească nu departe de o cârciumă şi să combine în aşa fel ansamblul compoziţiei, încât, involuntar poate, ea îl trăda. Cârciumi, crame, mici baruri, cabarete, cafenele, bodegi de periferie ocupă, în opera debutantului, un loc de care rămâi uimit. În zadar le-a situat printre alte elemente care - pentru un pictor - ajută să-l definească, la Utrillo se simte din primul moment că asta nu contează, dar că el trebuia să dea târcoale acestor cârciumioare spunându-şi că la urma urmelor dacă n-avea dreptul să se mai îmbete în ele ca altădată, vederea lor îi va procura o consolare, fie ea chiar aspră. Căutându-se astfel într-un decor unde dorinţa sa de a bea îl readucea necontenit, mai putem nega oare că Utrillo se descoperise? El care îşi târa plictisit sculele pe sub merii din Montmagny şi cutreiera vecinătăţile cu un aer visător, se îndrăgosti deodată de meşteşugul său, îi descoperi adevărata importanţă şi se simţi atât de hotărât să lucreze de aici înainte, cât mai bine cu putinţă, încât doctorul Vallon îl declară în afară de pericol şi-i îngădui să se întoarcă la Paris.

III

Dar Parisul însemna Montmartre cu plăcerile şi cu tentaţiile sale, şi Utrillo, a cărui mină excelentă era admirată, a reuşit repede să şi-o piardă. Strada Saint-Vincent, care taie la mijlocul ei strada Sălciilor, la înălţimea cimitirului şi a cabaretului *Lapin Agile,* nu era decât un pasaj îngust mărginit dintr-o parte de scândurile unei vechi palisade şi de cealaltă de un zid de susţinere pe care-l dominau, dincolo de nişte grădini rău întreţinute, vetustele case ale străzii Cortot. Aşa încât, dacă Utrillo nu mai căpăta de băut la *Belle Gabrielle,* se servea de pasaj ca să ajungă la *Adèle* sau, mai târziu, la Moş Frédé ce reluase pe contul său exploatarea stabilimentului. Din ordinul poliţiei, Frédéric Gérard tocmai îşi închisese *Zut*-ul pe care-l fondase pe vârful colinei din Montmartre, când cumpărase licenţa Adelei. Era un şiret şi jumătate acest Frédé. Cu saboţii săi mari, cu pantalonii săi, vesta sa de catifea, cu barba şi ochii săi scăpărând de maliţie, el avea mai curând înfăţişarea unui bandit de operă decât a unui cârciumar, şi cum „genul” Bruant era încă la modă, se pare că noul proprietar al *Adèlei* s-a inspirat din el.

Se putea bea la el vin corsican şi vecinătatea maquis-ului, unde a început să se construiască după 1910, împrumuta ţinutei lui Frédé ceva din culoarea locală ce-o cerea cartierul. În schimb cârciumioara era ceea ce este şi astăzi, o căsuţă cu un singur etaj pe care o prelungea în dreapta, la parter, un fel de adăpost cu acoperiş de tablă, unde seară de seară esteţi şi negustori din cartier se adunau acolo pentru a spune versuri şi a bea un pahar de vin, spre satisfacţia tuturor şi a fiecăruia.

Am pe masa mea cana de cositor din care acest om excelent scotea tutunul pipei sale. Fiica sa Hélène mi-a dăruit-o după moartea lui. Însă Utrillo se îngrijea mai puţin de oale decât de litri şi cu toate că Frédéric îşi ocupa momentele de răgaz arzând într-un cuptor oale ce-l făcură pe Genty, umoristul, să scrie în cartea de aur de la Lapin: *Olarule, tu ţi-ai găsit succesul într-un cuptor,* pictorul nu intra în asemenea subtilităţi. Dacă i se servea litrul său de vin roşu într-o supieră sau într-un vas făcut cu artă nu vedea în asta nici un impediment, convins fiind că lichidul, chiar dintr-o operă de artă făurită de cârciumar, preţuia mai mult decât recipientul. Unicul mod de altfel de a-l împiedica pe Utrillo să-şi expună punctul său de vedere era de a-i da să bea, fiindcă dormea după beţie „fără să facă zgomot". Frédé considera un principiu faptul că un client ce se îmbăta în stabilimentul său îşi plătise dreptul de-a fi turtă, pe când dacă băuse în altă parte, nu producea decât plictiseli. Totuşi Utrillo nu era niciodată rău primit. Aşa încât, atunci când apărea intempestiv din stradă într-o supărătoare stare de ebrietate, era lăsat să intre, i se oferea un loc în fundul sălii şi i se aducea un litru, pentru a nu da prilej agenţilor să intervină. Într-adevăr, printre obişnuiţii cabaretului, exista, în afara oamenilor cinstiţi care n-aveau de ce să se teamă de poliţişti, un anumit număr de indivizi care n-ar fi tolerat să te informezi, chiar cu politeţile obişnuite, despre mijloacele lor de trai. Cu aerul inocent şi oarecum nepăsător, aceşti domni se dovedeau întotdeauna atât de bănuitori, încât unul din ei, zărind într-o seară la o masă vecină cu a sa un elev de la conservator care-şi nota replicile scenei ce urma s-o prezinte la concurs, crezu că nefericitul băiat se deda la vreo josnică treabă de informator şi-i aplică o lovitură de măciucă care, în chip brutal, puse capăt pentru totdeauna carierei sale teatrale.

Vechiul renume pe care-l păstrase *Lapin* de la *Cabaretul*

Asasinilor făcea ca acolo să se adăpostească uneori, ca să deruteze o urmărire, personaje de temut, a căror prezenţă putea să comporte anumite riscuri. În asemenea condiţii, Victor, unul din fiii lui Frédé, fu ucis de un glonte în ceafă în timp ce preda banii la casă. Se mai vedeau încă pe ziduri urmele pe care le făcuseră o bandă de răufăcători înarmaţi cu revolvere, ale căror încărcătoare se goliseră, ca să zicem aşa, de la sine, în cursul unei discuţii ivită pe neaşteptate. Este un miracol că Utrillo a scăpat cu viaţă din asemenea încăierări. Când mă gândesc la asta, mă întreb cum l-am fi putut sustrage consecinţelor fatale ale exceselor sale de băutură dacă, din nenorocire, fantezia unuia din acei „drăgălaşi" ar fi provocat o controversă. Atmosfera cartierului se preta admirabil la răfuieli de orice fel. Imaginaţi-vă, de cealaltă parte a străzii, micul zid al cimitirului Saint-Vincent, la colţul căruia un felinar prăpădit era, în fiecare seară, stins numaidecât după aprindere, pietrele mari de pavaj dislocate, bornele care interziceau coborârea pentru trăsuri, şi nu mai ştiu ce aer sinistru învăluia casele decrepite ale acestui versant al colinei, şi veţi reuşi uşor să împărtăşiţi impresiile ce le încercam în unele nopţi la ieşirea din cabaret. Utrillo, care a pictat cabaretul *Lapin*[vii]*,* nu pare totuşi să-i fi păstrat amintiri urâte. Chiar sub zăpada pe care o carte poştală a răspândit-o în mai multe milioane de exemplare, acest *Lapin* rămâne pentru el un loc preferat, unde Frédé nu acceptase, ca Marie Vizier, consemnul să-i refuze băutura. Astfel, oricare ar fi fost ziua în care artistul ar fi avut răgazul să-l zugrăvească într-un nou tablou, îl simţim întotdeauna dispus să-l picteze cu gentileţea şireată şi simpatia beţivului pentru unul din rarele localuri în care nimeni niciodată nu i-a reproşat că e beat.

— Intră! spunea Frédé, dar îţi pun în vedere să nu spargi nimic sau să nu provoci scandal. Ai înţeles?

— Şi un vin corsican! anunţa pe loc bruna Lolotte care avea ochii peste tot.

Neplăcut pentru Maurice era faptul că după ce-l asculta cuminte pe Frédéric debitând cu o voce de extaz *Timpul Cireşelor,* nişte esteţi debitau versurile lor. Rondeluri, sonete, balade îl lăsau insensibil. Totuşi, fiindcă jurase să nu provoace scandal, sau judecând că e mai prudent să nu se aventureze în aşa ceva, Utrillo sorbea până la ultima picătură vinul său obişnuit şi se afunda într-un somn profund. L-am avut ca vecin o noapte întreagă fără ca el să încerce cumva să se deosebească de ceilalţi. Pentru mai multă precauţie, e adevărat, l-am legat de o bancă, în timp ce, în fumul gros al pipelor, Frédé strunea pe corzile chitarei sale acorduri stinse, iar juna Lisette cânta această romanţă care făcea auditoriul să cadă în extaz de admiraţie:

Prin lanurile aurite, să alergăm, iubita mea!
C-o graţie molatecă
Albăstrelele
Dansează menuete...

Îmi amintesc de zumzetul chitarei, de vocea abia perceptibilă care modula aria tandră a melodiei şi de somnul adânc al lui Utrillo. Se trezi o clipă şi rotind în jurul lui priviri rătăcite, scoase un geamăt, fiindcă un poet cu plete lungi recita cu o voce sepulcrală:

Morţii uitaţi în morminte
N-au nicicând alt ornament
Decât frunze moarte ce cad
Şi care nu-i deplâng în alt fel...

Inspiraţia macabră a acestui poem umplea de groază sufletele nevinovate. Dar recitatorul continua:

Nu pentru ei vădane,
Amici, tot mai puţini,
Gustă cât pot mai bine
Dulceaţa de-a fi nefericiţi.
Nu pentru ei se greblează
Prundişul din grădina-ngustă
Sub care, vai, ei putrezesc
În scândurile lor de brad.
Nu pentru ei Antoaneta
Şi verişoara cu mănuşi cernite,
Ca un mormânt curat să fie
Îl lustruiesc ca o oglindă.
Nici rude, nici progenitură,
Nu calcă cu ochii plini de lacrimi
Nenorocitul lor mormânt...

Râd transcriind aceste versuri. Într-adevăr - de ce să mă apăr - le-am comis cândva în provincie şi publicat, fără să le semnez, într-o revistă mică unde nu mă gândeam că într-o zi cineva va da peste ele. Erau totuşi „foarte Montmartre” şi conveneau pe deplin aspiraţiilor publicului, dar nu mi s-a părut că Utrillo le gusta evidenta originalitate. Hainele sale acoperite de noroi arătau că nefericitul se târâse în ploaie după ce fusese evacuat de la Marie şi după ce o cădere sau două de-a lungul palisadelor îi agrementase drumul parcurs.

Biet Utrillo mare şi în acelaşi timp slab! Cu toate astea, nimeni din noi nu bănuia drama aproape cotidiană în care se zbătea, nici mai ales capodoperele ce mai târziu aveau să-i aducă faima. Cele pe care le produsese deja nu erau câtuşi de puţin expuse în galerii de artă, aşa cum vor fi de acum înainte, ci împrăştiate prin toate părţile, pe la negustorii de vinuri şi de brocantă din Montmartre, sau la

diverşi colecţionari care, ca Libaude, se îndeletniceau cu vânzarea tablourilor sub aparenţa amatorului de artă.

„Louis Libaude, scrie Tabarant, era un om de litere ce nu s-a ostenit decât să se nască pentru a fi bogat. Dornic de a se îmbogăţi şi mai mult, el dobândi o slujbă de licitator pe lângă Tattersall din Neuilly, unde se fac vânzările de cai, îndeplini câtva timp această funcţie, demisionă, reluă pana, făcu, fără nici o vocaţie, critică de artă în *La Revue Illustrée,* fondă şi conduse revista *Rénovation esthétique,* în colaborare cu pictorul Emile Bernard, şi *l'Art Littéraire* unde fură publicate primele eseuri ale lui Jarry; în fine se făcu cunoscut printre artiştii şi micii negustori de tablouri...

Slab, irascibil, cu faţa gălbejită şi verzuie, el nu impunea prin înfăţişare. Francis Jourdain a caracterizat într-o frază această fizionomie într-adevăr lugubră: „El avea aerul unui domn care ar juca «uite popa, nu e popa» în furgonetele funerare”. Instalându-şi birourile într-un apartament din strada Baudin, aproape de scuarul Montholon, în fiecare după amiază îl vedeam intrând la *Hôtel des Ventes*[1] de pe strada Drouot. Arunca prin săli o privire pe furiş şi dispărea, evanescent ca o umbră, pe culuoare şi scări. Îl întâlneam des acolo, şi de fiecare dată mă lua la o parte, îmi vorbea de vânzări de cai, de traficurile licitatorilor, de banda neagră de la Tattersall. „Vreau să încep o campanie în ziarele importante, îmi destăinuia el. Aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră despre asta. Unde aş putea să vă văd? V-aş pofti cu plăcere la dejun, dar eu nici nu mănânc, nici nu beau. Am rinichii obosiţi, stomacul bolnav şi ficatul distrus.”

Emile Bernard frecventa uneori Galeria Clovis Sagot. Nu-i plăcea prea mult ceea ce i se arăta acolo, dar îl îndemna pe Libaude să dea o raită pe acolo din când în când. Într-o bună zi, Sagot cunoscu obrazul „supă cu verdeţuri'' al

[1] Casă de vânzare prin licitaţie a tablourilor şi altor obiecte de artă (N.T.)

fostului însărcinat cu vânzările de la Tattersall, care se învârtea în galerie, ceru unele informaţii de la Charles Villette, funcţionarul casei, şi se opri în faţa tablourilor lui Utrillo. Se găsea acolo o *Notre-Dame de Paris*[viii] a cărei materie evoca ideea unei zidării murdare. Îi plăcu. Astfel află cu plăcere că pictorul ce zugrăvea în acest fel era fiul lui Suzanne Valadon, pe care o cunoştea întrucât îi cumpărase nişte tablouri. Emile Bernard se ducea câteodată la ea. Libaude îl rugă să-i spună c-ar cumpăra bucuros un Utrillo, de pildă *Notre-Dame.* Dar Emile Bernard trebui să părăsească Parisul înainte de a fi putut îndeplini această mică misiune.

Libaude avea oare să se adreseze lui Sagot, care-i cerea optzeci de franci pentru pictură? Asta nu era deloc în obiceiul său. Scrise Suzannei Valadon. Aceasta se întâmpla în iulie 1909. Iată scrisoarea:

„Doamnă,

Neavând veşti de la amicul meu Emile Bernard, nu ştiu dacă v-a înmânat comisionul cu care l-am însărcinat înaintea plecării sale.

Îl rugasem să vă spună că aş fi dispus să cumpăr tabloul fiului dumneavoastră, Catedrală din Paris, văzut de mine la Sagot, cu preţul de cincizeci de franci.

Acest preţ vă va părea poate neînsemnat, dar asemenea tablouri mi-au fost deja oferite de către un negustor la şaptezeci şi cinci de franci.

Ar fi necesar, bineînţeles, să revăd tabloul pentru a-l recunoaşte şi pentru a evita orice confuzie. Acest preţ rămâne «între noi». Nu mai cumpăr de loc opere ale tinerilor*, dar aş face excepţie pentru fiul dumneavoastră pentru că talentul său mă interesează în mod special.*

Vă rog, să primiţi, doamnă, salutările mele îndatorate.

L. Libaude.

6, strada Baudin (de la ora 10, la prânz)”

Această scrisoare marchează primele raporturi între Libaude şi Utrillo. Ea face cunoscut dintr-o dată personajul care, trecând peste capul lui Sagot - care n-avea tabloul decât în „comision” -, se adresă direct Suzannei Valadon, şi nu fără rezerve de neîncredere, ca să obţină o reducere de treizeci de franci. A obţinut-o. El luă *Catedrala* însă trecu mult timp fără ca această operaţie iniţială să aibă vreo urmare. Părăsise strada Baudin pentru a cumpăra magazinul din strada Trudaine, nr. 17, de la excelentul Georges Thomas, „moşul Thomas” ce detesta criticii de artă, dar iubea artiştii şi ştia să impună stimă amatorilor. „Moşul Thomas” nu făcuse avere în magazinul său din bulevardul Malesherbes, unde expusese Lautrec. În strada Trudaine, el se ocupă de un pictor normand, Louvrir, fără să reuşească a împărtăşi clienţilor săi înflăcărarea entuziasmului său. El nu dorea decât să cedeze magazinul atunci când se prezentă Libaude, care tocmai îşi căuta un nou local.

Instalat în strada Trudaine, Libaude redactă pe loc un mic prospect ce-l distribui pretutindeni, scoţându-l în teancuri din buzunarele sale la *Hôtel des Ventes. „Dl. Louis Libaude*, se putea citi în el, *vinde prin bună înţelegere şi cu amănuntul colecţia sa de tablouri moderne*.” Fiindcă el nu admitea să fie considerat un negustor ce cumpără şi vinde într-una tablouri. Nu. Amintiţi-vă de *Burghezul Gentilom*: „El, negustor? Curată bârfă. Fiind tare binevoitor, şi cum se pricepea bine, el nu făcea decât să meargă pretutindeni să le aleagă, să le aducă la el şi să le dea amicilor săi pentru bani”.

Dar cu toate că banii n-au exercitat niciodată vreo influenţă asupra lui Utrillo, ei îi trebuiau pentru băutură. Şi Libaude, care ştia acest lucru, îl avea la mână pe pictor,

ameninţându-l că nu-i va mai cumpăra nimic. Nici nu-ţi vine să crezi că în 1912, acest amator îşi permite să-i pună în vedere într-o scrisoare pe care o reproduce Tabarant: „*De la începutul lui aprilie, dumneavoastră îmi aduceţi un tablou la fiecare două zile. E prea mult!*” Pictura, cum se plânge el, putea să nu se vândă, totuşi era neîndoielnic că aceea a lui Utrillo va atinge într-o zi cote mari. Dar cine credea atunci în Utrillo? Cu toată vânzarea de la *Peau de l'Ours,* unde patru dintre operele sale fuseseră adjudecate la 400, 270, 150 şi respectiv 120 de franci, unii şi le procurau uşor cu jumătate de preţ de la moş Gay. De altfel, o dată cu războiul aceste preţuri scăzură. Târgul se făcea acum pe loturi de trei, de patru sau chiar de cinci cartoane. Valadon, care se măritase cu Utter, încasa prima de mobilizare. Nici ea nu stătea pe roze. Cât priveşte nudurile lui Modigliani pe care Zborowski le plimba prin tot Parisul ca să obţină ceva pentru a-l putea hrăni pe pictor şi pe sine însuşi, ele găseau cumpărător la sume atât de modeste încât autorul şi managerul său n-aveau adesea ce să mănânce.

*

Dar, înaintea lui Libaude, Zborowski şi a altora, fusese domnul Gay, despre care deja am vorbit. Acesta din urmă, negustor de tablouri şi patronul unui bar denumit *Le Casse-Croûte,* te primea bucuros şi-ţi umplea imediat un păhărel la tejghea. Domnul Gay este acela care mi-a vândut primii mei Utrillo cu o sută de franci bucata, inclusiv rama şi adesea chiar dând pe deasupra şi una din micile sale pânze, întrucât fostul sergent de stradă, căpătând gust pentru negustoria sa, nu era de loc neîndemânatec. El picta în timpul rămas liber şi era foarte mândru de aprecierile pe care Utrillo le consemna cu scrisul lui înalt şi oblic pe dosul cartoanelor sale.

— Vedeţi dumneavoastră, îmi spunea el, când domnul Maurice avea poftă de lucru, mă făceam mic de tot în

spatele lui ca să-mi dau seama de felul cum lucra. Îl priveam mâzgălind. De obicei transpunea pe carton cărţile sale poştale, la dimensiunea cuvenită, trasa liniile cu o riglă, apoi cu cuţitul, începea să întindă tonurile. Ce om! În felul acesta, datorită lui, am învăţat cum se face o pictură şi m-am apucat de această treabă. Asta vă place? Într-adevăr? Numai că eu, ca să nu se spună că-l copiez pe Utrillo, adaug nişte efecte de zăpadă şi mă străduiesc îndeajuns ca operele mele să aibă cât de cât un caracter personal.

Era un om onest acest fost sergent de stradă, îndatoritor, mereu bine dispus şi destul de capabil să aprecieze la justa sa valoare talentul lui Utrillo. Pictorul intră în pensiune la el, închirie o cameră şi, foarte fericit, petrecu acolo zile liniştite. Seara, după cină, îşi nota impresiile într-un registru voluminos pe care domnul Gay îl ţinea în perfectă ordine. Apoi se ducea la culcare, în vreme ce îngerul său protector punea la loc registrul şi stătea de pază în cârciumă. După atâtea rătăciri şi nebunii, o şansă neaşteptată părea să se ofere lui Utrillo. Camera pe care o ocupa deasupra cafenelei *Casse-Croûte* şi care avea vedere înspre scările de pe strada Mont-Cenis era destul de spaţioasă şi luminoasă ca să poată lucra în ea. El îşi instală, aşadar, şevaletul lângă fereastră, îşi procură destule cărţi poştale şi, când îi era sete, izbea podeaua cu lovituri puternice ca să audă gazda.

— Ei bine, domnule Maurice, m-aţi chemat, răspundea imediat acest om atât de cumsecade. Ce doriţi să luaţi?

— Vin! răspundea Utrillo. Şi cum nu vroia să-l deranjeze prea des pe moş Gay: - Aduceţi câţiva litri. Asta vă va scuti de drum.

Dar domnul Gay îl dojenea atunci cu vorbă dulce căci, după umila sa părere, nu prea auzise până atunci că se poate „suge” în aşa hal.

— Este albul de zinc, riposta Utrillo. Înţelegeţi? Şi

benzină... Îmi provoacă sete.

— Haide, domnule Maurice... Ce dumnezeu. Stăpâniţi-vă!

— Nu. Dă-mi să beau!

— Nu-i deloc înţelept.

— Cu atât mai rău! bombăni pictorul, sau atunci nu mai lucrez. Vreau vin, din acela roşu... E bine?

— Nu veţi căpăta nimic, declara domnul Gay.

— Ce?

— Nimic. Şi dumneavoastră ştiţi că nu mă las. Vă voi ţine piept.

Rezultatul fu că Utrillo exploră fără să întârzie apartamentul şi, descoperind o sticlă cu apă de colonie, o bău.

— Într-adevăr, se miră a treia zi doamna Gay... E ciudat! Nu-mi mai găsesc parfumul.

Bănuia oare biata femeie ce se întâmplase cu sticla ei? E puţin probabil. Ca un făcut, se volatiliză, ca şi alcoolul, şi, într-o noapte, nemaiavând nimic să absoarbă, Utrillo trecu prin cârciumă ca un fulger şi o zbughi în stradă.

— Dar e domol Maurice! exclamă moş Gay care, dintr-un salt, fu afară chemându-şi pensionarul. Unde vă duceţi? Aide... domnule Maurice!... Pftt! Zburat ! Plecat! Pierdut! Nici un Utrillo la orizont. Nici un Utrillo timp de o lungă săptămână. Şi nici veşti. Nimic. Nici o vorbă, până când, revenind ruşinat, plin de noroi, cu faţa tumefiată şi împingând uşa de la *Casse-Croûte,* se îndreptă către soţii Gay şi le spuse:

— Vreţi să mă reprimiţi?

Ce era să-i facă? L-au reprimit. L-au supravegheat şi mai mult şi timp de câteva săptămâni el lucră acolo-sus, în camera sa unde domnul Gay se urca să-l încurajeze cu prezenţa şi să primească câte o lecţie de pictură. Aşa treceau zilele. Puteau fi văzuţi, la parter, patronul de la *Casse-Croûte* aşternând culori pe o pânză şi, la primul cat,

în dosul unei ferestre fără perdele, Utrillo lucrând cu multă râvnă. Avea momente de mare resemnare, deşi noaptea, nemaiputând sta locului, un fel de furie îl scotea din minţi. Vroia cu orice preţ să meargă să bea, să se ameţească, să se îmbete până a se rostogoli pe jos, dar domnul Gay era cu ochii pe el şi când Utrillo cobora încetinel scara şi credea că a sosit momentul în care ar putea să dispară, îl înhaţa şi-l obliga să se întoarcă în camera sa. Ce viaţă! Unii pretind că domnul Gay îl închidea pe Utrillo, îl sechestra, chit că-i aducea din când în când câte un litru în schimbul unui tablou. Nu cred nimic din toate astea. Utrillo nu era un om comod, el ar fi răsturnat casa, ar fi sfărâmat mobilele şi geamurile cum ştia aşa de bine să facă şi, poate chiar, ar fi sărit de la etaj în stradă.

Este ceea ce a făcut într-o seară, fără accident, spre disperarea gazdei sale care, neîndrăznind câtuşi de puţin să-l urmărească pe „domnul Maurice", îl văzu urcând scările străzii Mont-Cenis şi dispărând îndată. Unde fugea aşa? Moş Gay ştia prea bine. În capul scărilor se deschisese tocmai o cramă, închiriată prosteşte chiar de moş Gay unei femei tinere ce se chema Marie Vizier şi care, foarte binevoitoare faţă de artişti, îi acorda credit lui Utrillo. La ea, pictorul întâlnea pe bunul său amic Jules şi, în compania sa, deşerta multe sticle. Se-nţelegeau de minune amândoi, Jules Dépaquit cântând, după ce se ameţea, cu o remarcabilă voce subţire, iar teribilul domn Maurice, debitându-şi isprăvile. Degeaba îi „atingea" Marie ca să tacă, ei nu luau asta în seamă şi ea trebuia până la urmă să-i trimită la plimbare beţi turtă, lovindu-se de zidurile de pe strada Saint-Vincent.

— Duceţi-vă la dracu! le ţipa ea.

*

În ziua când l-am cunoscut, povesteşte Roland Dorgelès, eram cu doi camarazi destinaţi să ocupe un loc important în

viaţa sa: Richmond Chaudois şi André Utter. Ca de obicei, aceasta se întâmpla pe terasa de la *Lapin,* locul nostru de întâlnire.

— Merge, Maurice, se interesă Utter.

— Nu... Mă enervează amândoi la culme... Mă împiedică să lucrez.

— Atunci, intră-le în voie!

— Oh! Nu mi-e teamă de ei!

Şi se ridică în picioare cu o înfăţişare ameninţătoare. Îl observăm cu un fel de nelinişte. Părea dislocat, în costumul său negru; braţele prea lungi, pieptul scobit. Avea tenul palid, privirea tulbure, mustăţile căzute, prea groase pentru obrajii săi. Mărturisesc că nici o clipă nu m-am gândit că aveam de-a face cu un mare artist. Şi când, după câteva zile, l-am surprins în toiul lucrului, pe strada Mont-Cenis, admiraţia nu m-a pironit pe trotuar. Unii, după ce trece un timp, îşi revizuiesc părerile şi îşi dau aere de auguri. La ce bun? Prefer să recunosc că nu l-am descoperit imediat pe Utrillo. Pictura sa, desigur, n-are nimic abstract; ea se adresează mai mult ochilor şi inimii decât spiritului. Totuşi, la început n-am acordat atenţie decât naivei sale exactităţi, realismului său copilăresc. Apoi, într-o zi, în faţa unui peisaj cu cheiuri, ce mi l-a prezentat fiul lui moş Soulier, ochii mei au văzut ceea ce nu văzuseră până atunci. Tot farmecul Parisului cânta în această pânză. „Doamne, cât e de frumos!”, mi-am strigat. Îl descoperisem pe Utrillo... De ce aşa târziu? Fiindcă îl cunoşteam prea bine. Degeneratul mă împiedica să văd artistul. Eram asemenea acelor arlezieni care, surprinzându-l pe Van Gogh când picta seara, la malul Ronului, cu capul încins de lumânări, ca un policandru de biserică, se strâmbau de râs fără să se intereseze de tablou.

Agitatul nostru nu şi-a tăiat niciodată urechea, ca Olandezul, pentru a o oferi unei fete de bordel, dar la fel de

obsedat, urmărea femeile bigote ieşind de la Sacré-Coeur, ca să le tragă de păr, sau insulta femeile gravide. În starea sa de nervozitate ar fi trebuit să fie sobru, dar el nu se mai trezea din beţie. Dacă n-avea bani şi nu găsea pe nimeni să-i ofere un păhărel, cerea credit sau propunea un tablou în schimb. Asta nu le spunea nimic cârciumarilor. Totuşi, ca să scape de acest scai, terminau prin a-l servi. Cel mai obtuz se gândea că dându-i absinturi de şase parale, el îşi va vedea totuşi de drum. O singură cârciumăreasă nu vroia să audă nimic: voluminoasa Adèle, patroana de la *Vieux Chatelet.* Ea o cunoscuse pe Suzanne Valadon în timpurile frumoase din Montmartre, când amândouă erau modele şi când îi jurase să vegheze asupra fiului ei.

— Nu ţi-e ruşine! îi reproşa ea. Îţi vinzi pictura ca să te-mbeţi! Şterge-o! Şi să ştii că-ţi opresc tabloul, îl voi duce mamei tale...

Dar la mama să se întorcea din ce în ce mai rar, şi dacă Adèle îi refuza băutura, se revanşa în altă parte. Asta nu-l înveselea totuşi de loc. Se îmbăta fără bucurie, de nevoie, aşa cum alţii folosesc morfină. Un om viguros s-ar fi îmbolnăvit repede dar el o suporta. Tot aşa, excesele cele mai vătămătoare nu-i ştirbeau cu nimic talentul. Atingându-şi pensulele, regăsea un suflet. Neurologii, ca să explice cazul său, au vorbit de automatism, de planuri mintale diferite; eu vreau să cred în penelurile vrăjite. L-am văzut adesea pictând: repeziciunea sa ţinea de minuni. În câteva ore, el zugrăvea o vedere din Montmartre, ca şi când o mână misterioasă l-ar fi condus. Apoi, împlinindu-se acest miracol, alerga în piaţa Pigalle să-şi ducă pânza încă udă la moş Serat, sau la Jacobi, fostă calfă de măcelar, ale căror dugheni se învecinau. Cu cei cincizeci de gologani ai lor putea să bea. Chiar să şi mănânce puţin... El mai vindea şi lui Soulier şi câtorva amatori recomandaţi de Emile Bernard, vecinul său din strada Cortot. Influenţat la început

de impresionişti, ca toţi cei de vârsta sa, elevul Suzannei Valadon - care semna acum Maurice Utrillo-Valadon[ix], pentru a nu păstra mai târziu decât iniţiala maternă - s-a dezbărat repede de ei. De altfel, exemplul altora nu-l interesa de loc. Dintre vârstnicii cu renume, nu aprecia decât pe Raffaelli, din cauza subiectelor sale: fortificaţii, curţi de cazarmă, drumuri de periferie. Dorinţa sa nemărturisită ar fi fost să picteze portrete ale Ioanei d'Arc cu platoşă de argint fluturând baniere, cum văzuse la Panthéon, să îmbine religia, istoria şi pictura, iată ceea ce îi obseda spiritul. Crezând că acest lucru este supraomenesc, el se mulţumea cu peisajele de mahala.

Să lucrezi în aer liber devenea totuşi din zi în zi tot mai greu. Abia se instala că haimanalele îl şi înconjurau şi începeau să facă glume proaste. „Ceată de nătărăi! Te privesc ca şi când ai pescui cu undiţa, dar ceea ce fac e greu, nu-i aşa? Trebuie să te gândeşti...” Ca să fie liniştit, se obişnui deci să picteze acasă, după cărţi poştale. La început, unii se amuzau de asta, ca de tot ce întreprindea de altfel, dar el îi lăsa să vorbească. „Eu găsesc că ilustratele sunt un lucru serios. Cu ele eşti sigur că nu te-nşeli...” El alegea din cutie o vedere din Montmartre sau din periferie şi o mărea cu grijă cu ajutorul pătrăţelelor. Apoi, la fel de captivat ca în faţa naturii, se aşeza să picteze ceea ce vedea numai el, şi acest desen banal devenea un Utrillo. Cel mai izbitor lucru, în aceste opere de deţinut, este tristeţea caselor. Ca şi cum, îndărătul fiecărui zid, ar descoperi o închisoare. Niciodată reproducerea să nu-i pare destul de fidelă. El numără rândurile de pietre, lucrează cu grijă acoperişurile, înnoieşte faţadele. Ca să redea culoarea, striveşte tuburile şi turbează când nu-l găseşte pe cel bun. „Faţadele nu sunt în alb de argint, nu-i aşa? Nici în alb de zinc... Ele sunt de ghips...” El vrea să obţină acelaşi alb cretos. Îi vine astfel ideea ciudată să picteze casele cu un

amestec de clei şi de ghips pe care-l aplică cu cuţitul. Din scrupul, se face zidar. Nu simte bucuria adevărată decât atunci când pictează arbori, iarba în care te tăvăleşti, cerul fără zăbrele. Adesea, folosea drept subiect o biserică: Notre-Dame-de-Clignancourt, care a asistat la naşterea sa, venerabila biserică Saint-Pierre, ghemuită sub ramuri, biserica nouă de pe strada Stanţelor, Sacré-Coeur a cărei campanilă creştea între schele, în fine Notre-Dame de Paris, care-i inspiră o capodoperă. „Îmi place să fac biserici, ne explica el. Chiar dacă sunt urâte.” El le desenă cu pasiune, ca elevul de marină ce taie într-un căprior o barcă de ex-voto-uri. Fără să-şi dea seama, el începuse să se roage.

Reputaţia sa sfârşi prin a ajunge la urechile celor câţiva negustori ce se interesau de tânăra pictură. Primul fu tot Clovis Sagot. Instalat în strada Laffitte, într-o fostă farmacie, acest omuleţ plin de vioiciune îşi făcuse o reputaţie de filantrop, distribuind artiştilor cutiile cu pastile şi flacoanele cu sirop găsite în dulapurile din perete. Lui Utrillo, care n-avea nevoie de medicamente, el îi propusese o afacere minunată:

— Cinci franci pentru pânzele mici, zece pentru cele mijlocii şi douăzeci pentru cele mari. De acord?

— Douăzeci de franci! Ca să-ţi plăteşti cincizeci de aperitive! Maurice a profitat de ocazie şi s-a apucat să picteze „Montmartre-uri” cu mai multă frenezie ca oricând. Totuşi fostul plăcintar nu cumpăra cu ochii închişi. În faţa unor pânze se strâmba:

— Prea mult alb! Adevărata pictură constă în culoare...

Apoi, privind pe tânărul său furnizor cu o mină bănuitoare:

— Şi nu te beţivăni, dacă vrei să reuşeşti...

Utrillo mulţumea pentru sfaturi, înhăţa gologanii şi, întors pe Colină, făcea un chef de toată frumuseţea. Succesul, departe de a-l salva, îi grăbea pieirea. El ar fi putut totuşi să

reia o viaţă normală. Valadon, divorţată, se remăritase cu Utter, prietenul ei preferat: n-avea decât să revină în strada Cortot. Însă lui îi plăcea mai mult să se culce la hotel şi să nu fie ocărât dacă i se împleticeau picioarele când se întorcea în zori. Totuşi, în pictură continua să-şi asculte mama, iar în chestiunile practice avea o încredere oarbă în ea. Nu ezită deci să-l abandoneze pe Sagot pentru a trece la Libaude, căruia îi oferea propria ei producţie. Acesta nu era nici fost plăcintar, nici fost luptător ca Soulier, nici fost măcelar ca Jacobi, ci, am spus-o, licitator de cai. În plus, critic de artă amator şi comanditar - director al revistei *Rénovation esthétique.* Tot aşa de uscat şi bilos pe cât era Sagot de rotund şi jovial, el nu semna o învoială decât după ce-şi lua toate precauţiile. Pentru Utrillo, recunoscut ca fiind slab cu duhul, el pretindea garanţia mamei. În schimb, plătea dublu. Singurul rezultat fu că pictorul se îmbăta şi mai mult. Pentru negustorii de vinuri el deveni un client bun. Cu toate acestea făcea atâta scandal, încât mai toţi îl dădeau afară. Se obişnui să bea atunci în localurile din Pigalle şi de pe strada Stariţelor, pe care le frecventau codoşii.

— Uite, iată-l pe Utrillo! glumeau ei văzându-l intrând.

Aveau dreptate, în cruzimea lor. Două fiinţe se luptau în el: Utrillo pictorul şi Utrillo beţivul.

*

În acele nopţi, unde se putea duce Utrillo? Nici el însuşi n-ar putea-o spune. Uneori îşi făcea apariţia pe neaşteptate la *Lapin* unde, trăgându-l după sine pe Dépaquit, cerea vin şi golea pahare. Alteori, cei doi fârtaţi certându-se, fiecare apuca în altă parte, bunul Jules întorcându-se cu capul aplecat în cabaretul Mariei Vizier, iar Utrillo, cuprins de delir, urcând *la Butte* şi insultând trecătorii. Mama sa locuia pe strada Cortot şi câteodată el sfârşea prin a ajunge la ea într-un asemenea hal de surescitare încât erau necesare

trei zile pentru a-l calma, sau, împins de o idee de beţiv, bătea la uşa camaradului său Chaudois, a pictorilor Tiret-Bognet, Quizet sau a lui Buzon, gravorul de medalii, care îl găzduiau. Nu se cunosc alţi amici ai lui Utrillo, dar aceştia îi erau sinceri şi l-au ajutat întotdeauna. Dacă la aceste cinci nume se adaugă acela al lui moş La Butte, a cărui liniştită societate pictorul o căuta, pretinzând că gustă micile peisaje pe care acest om cumsecade le zugrăvea pentru plăcerea sa după ce distribuia ziarele în Montmartre, cred că lista poate fi închisă. Cinci amici pentru un asemenea exaltat într-adevăr nu-i rău. Cât priveşte femeile, nu merită să vorbim, căci dacă pictorul, într-o bună zi, se hotărî să locuiască împreună cu o lucrătoare de care se îndrăgostise, această legătură ţinu puţin.

— Închipuie-ţi, mi-a mărturisit el sincer, că nu m-aş fi simţit prea rău cu această femeie, dar, curva, era beţivă!

Or, în această epocă, picturile lui Utrillo valorau deja aproape treizeci de franci bucata, şi asta se ştia. Libaude vânduse câteva lui Mirbeau care, foarte entuziasmat de acest pictor, se gândea să-i consacre un articol. Francis Jourdain, la rândul său, lăudând pe Utrillo unor mari amatori ca Gaillard-tatăl şi fraţii Kapfeerer, îl semnala oricui era dispus să-l asculte, îl invita la Salonul de Toamnă, unde îi oferea prilejul să expună. Era un bun început. Dar Libaude a intervenit, scriindu-i Suzannei Valadon şi rugând-o să-i spună fiului ei c-ar trebui să producă mai puţin dacă doreşte să ajungă la succes. Acest succes, Libaude îl garanta cu condiţia de a fi ascultat, iar Utrillo - sătul de gazda sa - se hotărî să se întoarcă, pentru câtva timp, în strada Trudaine. Pe de altă parte, cârciumarii din *la Butte,* informaţi din sursă sigură de ceea ce se urzea, nu-l mai certară pe „domnul Maurice” şi se aprovizionară cu serii complete de cărţi poştale spre a-i fi pe plac. În fine, nişte amatori pe care Utrillo şi-i câştigase îl invitară să-i viziteze.

Era prea frumos. Artistul nu mai ştiu într-adevăr ce să facă mai întâi, dar cum era plătit cu bani peşin se îmbăta atât de magistral, încât a trebuit de urgenţă să se ia o hotărâre.

— N-am fost niciodată dement, mi-a spus de multe ori Utrillo. Numai că după multă băutură, aveam crize de nervi teribile. Tu poate crezi că eram nebun! Nu-i adevărat. Altfel n-aş mai fi aici.

Într-adevăr. Dar aceste crize se înmulţeau, şi el care, de obicei, putea să golească câteva sticle de vin, abia dacă mai suporta două sau trei pahare, care-i provocau stări îngrozitoare. A trebuit deci să se resemneze. Utrillo n-a protestat. Acceptă să intre într-o casă de sănătate din Sannois, unde Libaude pentru timpul cât pictorul a stat acolo a plătit cheltuielile ce se ridicau - cred eu - la trei sute de franci pe lună.

*

În viaţa lui Utrillo au intervenit nouă internări, toate voluntare, în afara celei făcută cu forţa în 1921, în ciuda protestelor sale energice şi ale Suzannei Valadon. La Picpus, unde l-am vizitat puţin înainte de a fi închis acolo pentru a doua oară, el ocupa o celulă spre curte şi se plângea de ţipetele ce le scoteau vecinii săi. Mi-am putut da bine seama că se bucura de deplina sa luciditate fiind considerat drept un bolnav foarte liniştit, pe cale de vindecare. Dacă se-ntâmplă să i se aducă, în ascuns, o jumătate de sticlă de şampanie, nu se aruncă de fel asupra ei cu aviditate, ci o contemplă trist şi o ascundea apoi sub cuverturile patului său. Ce s-a întâmplat la câteva zile după aceea? Mister. S-a aflat totuşi că Utrillo a fugit, cu complicitatea unui gardian - care nu l-a scos numai pe pictor, ci şi cinci sau şase tablouri pe care le văzusem în celula sa - şi că săvârşea în Montparnasse mii de excentricităţi. La început n-am crezut cele ce se spuneau, când iată că Valadon vine la mine şi mă roagă s-o ajut să-l

salveze pe Utrillo. Povestea asta n-a fost niciodată limpede. Cum a fugit Utrillo de la Picpus? Cine era acest gardian care a fost desigur plătit ca să ridice tablourile? De ce artistul, care nu iubea decât Montmartre, se găsea în Montparnasse? Să nu insistăm. Pe strada Grande Chaumière, într-un birt ieftin în care Modigliani îşi lua masa, Utrillo se simţea ca la el acasă. Avea pentru Modigliani o admiraţie de artist şi de băutor, foarte justificată de altfel, care l-a făcut, la început, să-şi găsească existenţa magnifică şi să nu cruţe nimic. În prima zi, antrenat de Modi, acasă la amicul ce-i purta de grijă, Utrillo pictă două mari pânze, pe care acest amic le plăti, apoi, uluit de a avea atâţia bani în buzunar, se îmbătă înfricoşător. E de la sine înţeles că Modi nu l-a lăsat să bea singur. A doua zi, amândoi beţi, avură ideea să decoreze, în felul lor, mica sală a birtului, şi, rivalizând în rapiditate, spre uimirea clientelei, ei acoperiră un perete al sălii cu figuri şi cu peisaje pe care patroana nu le-a apreciat suficient, după părerea lor. Totuşi, o dată competiţia terminată, goliră câţiva litri, ieşiră scoţând ţipete şi până seara se târâră prin cafenele.

— Utrillo este cel mai mare pictor! strigă în gura mare Modigliani mulţimii ce-i escorta, el ştie să bea.

— Nu. Tu eşti primul, riposta Utrillo.

La *Closerie des Lilas* unde n-au fost serviţi, au provocat un asemenea scandal încât au fost chemaţi poliţiştii. A fost ceva ca-n poveşti. Modi, cunoscând cartierul, a şters-o, însă l-au prins pe Utrillo care voind să scape de agenţi a traversat bulevardul Saint-Michel fără să-i pese de tramvai, pentru a se lovi de grilajul drumului de fier din Sceaux, pe care nu-l bănuia acolo.

Ce poveste! Arestat, el se apără, voi să bată pe gardişti şi îşi agravă aşa de mult situaţia încât acei domni care nu ştiau precis cine era, îl conduseră la post, de unde fu dirijat

a doua zi către arestul prefecturii de poliţie, în calitate de nebun furios. Acestea sunt faptele. Supus interogatoriului, Utrillo şi-a prevenit mama, dar era prea târziu: doctorul Clérambault îl examină pe pictor, recunoscu ca exactă declaraţia de nebunie furioasă şi, cu toată mânia lui Utrillo, care înţelegea foarte bine despre ce era vorba, semnă foaia sa de internare.

IV

Scriind aceste rânduri mă gândesc la o *Stradă Saint-Vincent*[x] pe care Utrillo a pictat-o în trăsături largi pe o pânză ordinară de ambalaj, cu asemenea împăstări, încât s-ar fi putut ţine dreaptă fără sprijinul vreunui şasiu. El însuşi, aş paria-o, n-ar fi putut atunci să facă alta la fel. Un zid gălbejit, tencuiala căzută şi acoperită de inscripţii, scândurile înnegrite ale unei palisade şi, ţâşnind pe deasupra lor, într-un fel de clocotire, nişte frunzişuri

---

[i]

Les vieux moulins de Montmartre

sumbre, constituie ele singure ansamblul acestui tablou. Fără cer. Se simte că această operă - această capodoperă - a fost mai mult mâzgălită decât pictată, în câteva ore, într-un moment de înfricoşătoare, de torturantă luciditate. Dar impresia ce o lasă nu poate fi ştearsă. Violenţa, măiestria în execuţie, furia aproape insolită de îndârjire împotriva ruşinii şi a dezgustului de el însuşi, fac din această pânză ciudată una din cele mai tulburătoare reuşite ale lui Utrillo. Există multă vrajă în această vomare. Este mărturisirea refulată şi care, în chip tragic, a scăpat de pe buzele ce încercau s-o reţină. Nu ştiu în ce circumstanţe a pictat nefericitul Utrillo această pânză. Se poate totuşi presupune că nu ţinea post când a executat-o şi că, în repulsia faţă de el însuşi sau scârba de a fi căzut aşa de jos, a vrut să se elibereze de viciul său înainte ca acesta să-l răpună.

O a doua pânză ce reprezintă nişte trecători pe zăpada unui teren viran, unde siluetele lor iau forme de apariţii, m-a făcut întotdeauna să gândesc că Utrillo, prin alegerea unor asemenea subiecte, încerca o tristă sau o strălucitoare desfătare de a se confunda cu ei. Aici, „viziunea” sugerează acele „paradisuri de tristeţe” pe care, a doua zi după excesele sale la Londra, lui Rimbaud îi plăcea să le evoce. Abuzul de alcool sau de stupefiante este adesea cauza lor, dar la pictor intervine o nelinişte în deprimarea pe care poetul n-o încearcă. Unde merg acei oameni prin zăpadă? Către care cârciumă ordinară sau către care casă de sănătate? Deşi mai puţin sesizantă în factura sa decât cealaltă, această operă nu e mai puţin impregnată de disperare, de lamentabilă dezolare. Descoperim în ea, în prezenţa personajelor, obsesia pe care o încerca Utrillo de a se simţi la anumite ore abandonat de întreaga lume. Într-adevăr, nici faţa solidă cu un şorţ ca cel al femeilor din hale, nici omul slăbănog cu spatele încovoiat, nici roşcovana în rochie de doliu n-au aerul că se înduplecă la

ruga fierbinte pe care, pictându-i, nefericitul le-o adresează. Zadarnic urmăreşte în zăpada în care se înfundă, nici unul din ei nu se întoarce, nici nu are de gând să se oprească ca să lase artistului timpul sau forţa de a-i ajunge.

Sub metroul din la Chapelle
Pe lângă odăile de doi bani jumate,
E nelipsit, acest om turtă beat
Ce dă din zid în zid şi cheamă
Pe nu ştiu cine şi de nu ştiu unde.

Primele sale peisaje nu comportau o altă prezenţă decât a sa, pretutindeni tristă şi activă, deşi invizibilă. Eram în taină avertizaţi de acest lucru, de posomorâta înşiruire a perspectivelor pustii în care, cum eu însumi am resimţit-o de atâtea ori pe vremea rătăcitoarei mele tinereţi, morţii mi se păreau a fi trecători anonimi în minutul precis în care întorceau colţul unei străzi. La ce bun să-i strigi, să le faci semne? E prea târziu! Din păcate, este întotdeauna prea târziu pentru Utrillo şi oricâtă ardoare ar fi avut apoi să-şi populeze compoziţiile cu oameni umili, aceştia sunt mai puţin fiinţe vii decât obscure automate care, chiar de-ar fi capabile, tot nu i-ar răspunde.

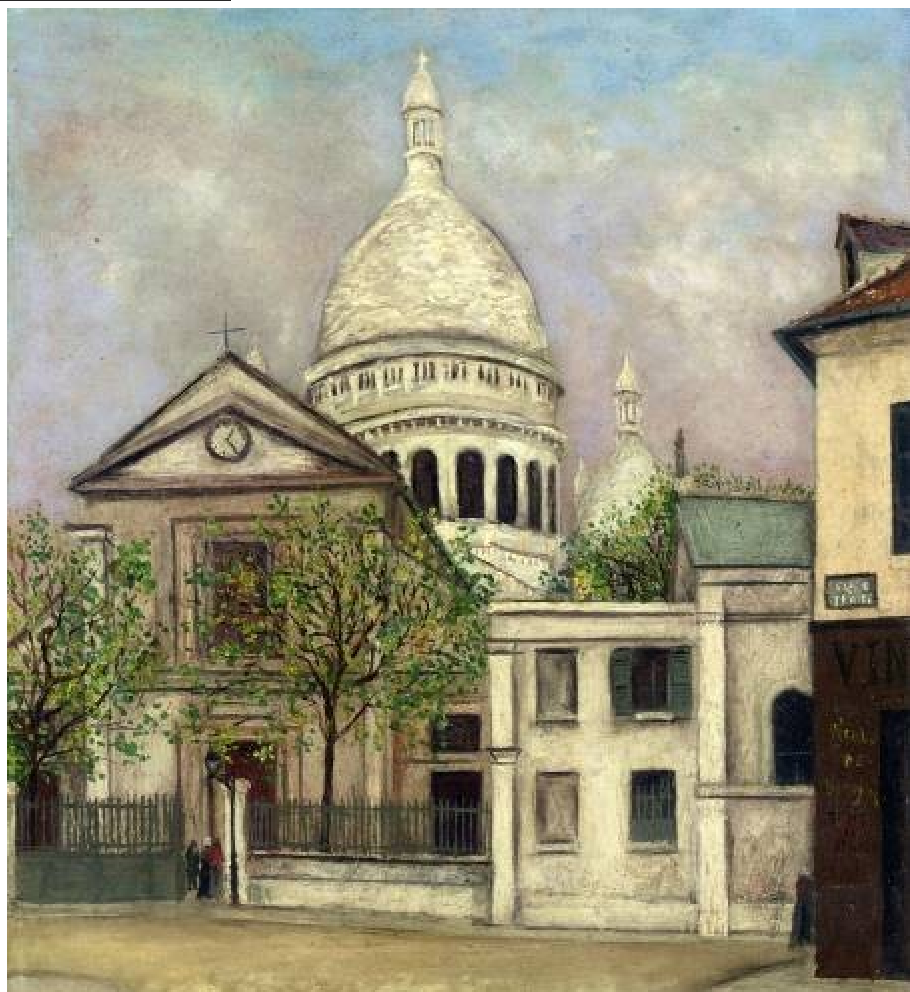
La Sannois, din fericire, nimeni n-a avut ideea de a-l ajuta să evadeze, nici să ofere pentru pânzele sale o sumă care să corupă personalul, fiindcă altfel Utrillo nu s-ar fi restabilit niciodată. El avea nevoie de odihnă şi de îngrijiri, după excesele de tot soiul care-l aduseseră acolo. De o odihnă deplină. De îngrijiri constante. Se resemnă, se lăsă tratat de doctorul Revertégat a cărui casă, aşezată pe strada Rozée, în dosul unui mic grilaj, îi plăcea şi începu neîntârziat să picteze. Aflase în sfârşit pacea pe care, în Montmartre, o dorise atât şi la care aspira cu toţi nervii săi bolnavi. Umbla de colo până colo în grădină, se aşeza pe-o bancă şi,

cufundat în gânduri, îşi făgăduia ca odată vindecat să-şi schimbe felul de viaţă. Cea de la Sannois, a cărei blândeţe o aprecia, îi era de folos. Ea îl ajută să-şi revină, să-şi adâncească arta, s-o echilibreze mai bine şi, poate, s-o maturizeze. Acest lucru s-a observat în producţia sa: lucra mai încet, se îndrepta către nuanţe pe care, în timpul ultimei perioade, le neglijase în avantajul contrastului, îşi limpezi paleta de unele preparaţii ce le considera inutile pentru ceea ce îşi propunea să facă. Cele cinci culori, a căror folosinţă Valadon i-o impusese în începuturile sale, fură reluate de Utrillo şi, fără a încerca să se înşele pe sine, aborda acele remarcabile compoziţii de un caracter atât de suplu şi atât de variat.

Am putut vedea, la domnişoara Germaine Patat, un carton pictat în această epocă în care artistul a avut ca punct de plecare fortificaţiile şi o poartă a Parisului. Un mic arbore uscat, pe tăpşanul din dreapta, ridică spre cer braţele sale desperate şi, prin grilaj, vedem zona în care ajung cu un mers liniştit două sau trei personaje. După cât ştiu, Utrillo n-a atins niciodată o asemenea intensitate ca în acest tablou care, în fund de tot, concentrează un minuscul, un minunat peisaj tratat ca un Renoir. Acest mic arbore plăpând, alăturat de fortificaţii, în dosul gratiilor grele din primul plan, este el, Maurice, ţinut prizonier. Nu mai poate suporta. Se zvârcoleşte de suferinţă şi de plictiseală. Şi acolo, spre acel colţ de mahala către care se îndreaptă trecătorii, este libertatea întrevăzută, ce i se refuză, obsedându-l până la ţipăt. Asemenea opere - dacă pictorul ar fi trebuit să dispară şi să nu lase decât un nume total necunoscut - ar ajunge să-i aducă o strălucită revanşă. Ele sunt de un caracter ce nu se uită, de o forţă, de o materie unică şi de o artă prodigioasă. Căci trebuie s-o subliniez, Utrillo - aşa cum este - cu repetările sale atât de frecvenţe, cu neglijenţele sale, cu erorile sale, cu romantismul său, îmi

apare ca un pictor a cărui măiestrie n-a fost încă preţuită la justa ei valoare. Dacă uneori ne şochează prin prozaic, el nu este mai puţin un artist de mare clasă care, prin străfulgerări, îşi eclipsează contemporanii. Zadarnic veţi căuta la el mirodeniile cu care unii, ce sunt artişti adevăraţi, îşi dreg mâncarea şi cu dibăcie o fac gustoasă. El nu are nevoie de acestea. Nici de mirodenii, nici de teorii. El este

---

ii

un om pe care înjosirea nu l-a diminuat. Şi un pictor admirabil.

Ca să ne convingem de asta, este suficient să ne amintim de cele treizeci de pânze pe care, după şederea la Sannois, Utrillo le-a adus din Conquet şi, mai târziu, dintr-un voiaj în Corsica. Ele sunt de o pastă şi de un meşteşug incomparabile. Cele mai multe executate după natură; şi ca spălate de atmosfera viciată în care radiază, în umbră, faimoasa „manieră albă”, totul în ele respiră forţa unită cu graţia, şi nu ştiu ce încântare. Urmărim în ele - ca pe o fişă de temperatură - evidenta ameliorare a sănătăţii pictorului. Curba urcă, asemenea liniei uneia din acele înguste

---

Eglise Saint-Pierre et la Coupole de Sacre-Coeur

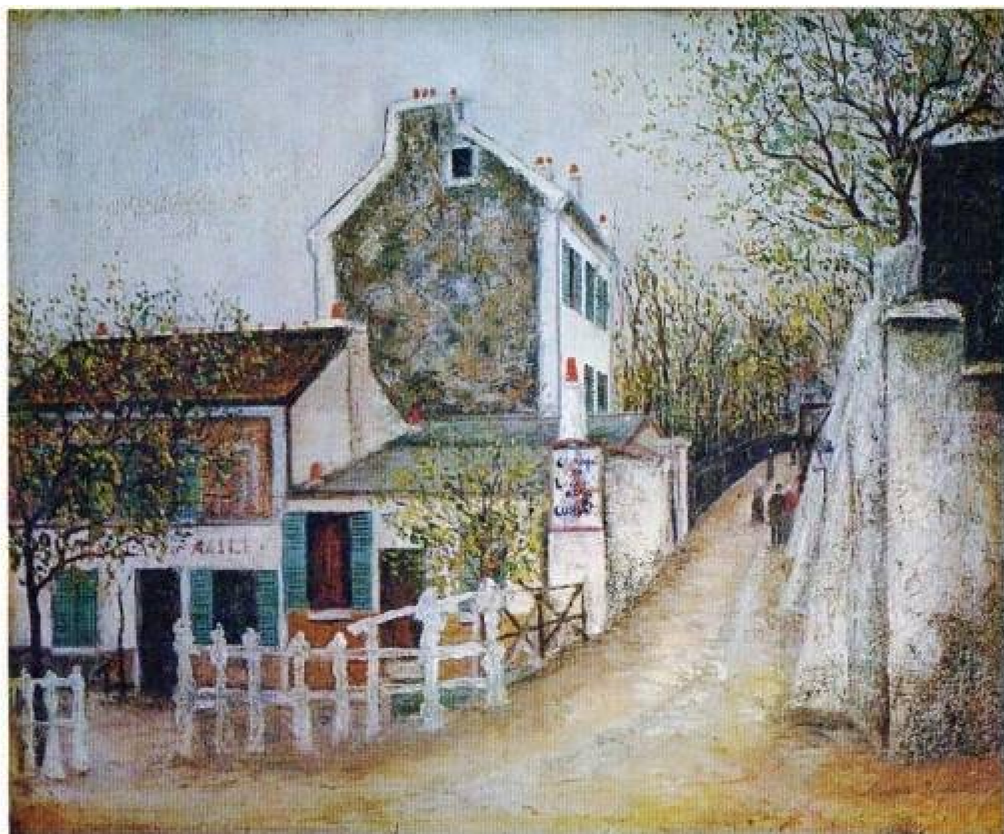
[iii] La Maison des Italiens au Montmartre

clopotniţe pe care Utrillo o urma cu vârful penelului. Ea urcă întotdeauna dintr-o trăsătură, apoi dintr-o dată se frânge, coboară drept în jos, mai jos încă, şi Utrillo, pe care-l credeam vindecat, se trezi pentru a doua oară închis la Sannois, în camera ce-o părăsise cu opt luni înainte. Atunci a fost, poate, perioada cea mai sumbră a vieţii sale, căci, în ciuda plecării de la spitalul doctorului Revertégat, el îşi promitea că abia ieşit va reîncepe să bea şi că nimic nu-l va împiedica s-o facă. Totuşi, o dată ajuns în Montmartre,

---

iv

Le Lapin Agile

Utrillo se îndreptă către *Casse-Croûte* şi-l rugă pe domnul Gay să nu-l mai lase să iasă, chiar dacă i-ar cere-o. Prevedea el zilele ce aveau să urmeze? Se considera oare iremediabil pierdut? Domnul Gay acceptă târgul. El îşi ţinu pensionarul sub cheie şi, nemulţumit cu interdicţia de a bea, îi servi în cameră cele trei mese zilnice.

Dar vai! ce putea face domnul Gay şi toată buna sa voinţă, când Utrillo îl ameninţa că dă foc magherniţei sau că sfărâma mobilierul! Convieţuirea nu mai era posibilă. Utrillo spărgea geamurile, îşi sfâşia hainele, urla, apoi, sărind pe

---

v

Le Cabaret de la Belle Gabrielle

fereastră, fugea cât îl ţineau picioarele. La început, domnul Gay se trudea să-l prindă, dar cum în fiecare seară se repeta aceeaşi poveste, se lăsă păgubaş şi-l lăsă să urce la Marie şi să se îmbete acolo până să-şi dea şi sufletul.

Aceasta vroia de fapt şi Utrillo. Această Marie, căreia îi spuneam „birtăşiţa cea bună” sau „frumoasa Gabrielă”, din cauza firmei cârciumii, exercita asupra pictorului o adevărată fascinaţie şi, cum avea o mână grea, s-a putut crede un moment că o să-i vină de hac. Raţionament absurd. Cu cât dădea mai mult în el, cu atât Utrillo se îndrepta mai puţin. Până la sfârşit, ca să aibă linişte, îi aducea un pahar plin cu rom şi-i spunea:

— Haide, na!

Bunul Jules şi Tiret-Bognet, obişnuiţi cu aceste maniere alese, nu părăseau deloc localul şi suportau totul. Ce importanţă aveau palmele unei femei! erau ca un gest de prietenie din partea ei, ca o atenţie, aproape ca o mângâiere, şi când „birtăşiţa cea bună” se supăra, ei izbucneau în râs, luau o cană de pe tejghea şi o goleau în sănătatea ei. Viaţă frumoasă! Vis minunat! Iar Marie? Frumoasă fată! Totul mergea deci cum nu se putea mai bine. Se bea zdravăn, se glumea şi uneori, adevărată surpriză, un aiurit achita socoteala de două săptămâni înscrisă pe răboj.

Şi noi, cei de la *Lapin,* ne duceam la *Belle Gabrielle,* dar, trebuie să recunosc, fără să ne bucurăm acolo de aceleaşi avantaje. Fiecare la el acasă, nu-i aşa? Marie ştia cu cine are de-a face. Pentru ea, un obişnuit al cabaretului *Lapin* nu era decât un simplu client. Altfel, ce-ar fi devenit, dumnezeule mare! Nu-i ajungeau oare Jules, Tiret-Bognet, Utrillo, ca s-o lase pe drumuri? Erau nişte saci fără fund aceşti trei băieţi... şi nişte leneşi! Hai să vedem!

— Pardon, declara Utrillo, eu sunt apt pentru muncă grea.

---

vi

— Mai e vorbă!
— Şi eu? întreba Jules cu un aer candid.
— Oh! Tu treci mâna![1]
— Chiar aşa?
— Da.
— Dar, urmă bunul Jules, eu nu lucrez?
— Auziţi-l! ţipa Marie. Lucrează! El numeşte asta lucru!
— De ce nu?
— Aş vrea mai de grabă să fiu surdă decât să ascult asemenea baliverne, se plângea Frumoasa Gabrielă, astupându-şi urechile.

Dintr-o dată, Dépaquit se împăuna cu demnitatea sa şi, îndreptându-se spre ieşire, saluta patroana jurând că n-o va mai revedea.

Era - îţi dai seama - o pură răutate, dar bunul Jules ştia că e mai bine, când discută cu femeile, să nu insişti niciodată. El părăsea deci acest local neospitalier, îşi invita amicii să-l urmeze şi, ajuns afară, se uita dacă vin. Uneori, Tiret-Bognet, dezgustat, ne ajungea din urmă şi, fără cea mai mică convingere, se alătura grupului nostru. Dépaquit exulta. Cât priveşte pe Utrillo, puţin îl interesa „schimbarea lăptăriei”. Atâta vreme cât Marie nu-l arunca în stradă, el rămânea la ea, se încrusta acolo şi la fiecare zece minute comanda, cu o voce arogantă, încă o sticlă de vin.

Semăna ciudat - dacă se poate spune de cineva că seamănă cu portretul său şi nu că portretul îi seamănă acestuia -, semăna, spun, în mod surprinzător cu pictura pe care i-a făcut-o Utter[xi] şi care îl reprezintă cu privirea pierdută, părul lung, barba zbârlită. Privirea lui te izbea prin fixitatea ei sumbră. Paloarea, slăbiciunea, toropeala ce se citeau pe trăsăturile sale, şi nu mai ştiu ce mare mâhnire în surâs, te îngheţau de spaimă. Îl auzeai cerând stăruitor

[1] Expresie folosită la jocul de căiţi „Chemin de fer“ (N.T.)

băutură; îl vedeai golindu-şi paharul şi, cu toate că stătea lângă noi, încercai senzaţia stranie că în realitate nu era acolo, ci că era dublura sa, sau caricatura sa, ale cărei gesturi sacadate dădeau această iluzie. Chiar şi Marie avea adesea teamă şi nu îndrăznea să-l dea afară. Atât timp cât stătea aşa cum se cuvine la masa sa, nedeschizând gura decât la intervale precise, ea nu se urnea din loc, dar de

îndată ce el se scula şi se apropia de tejghea, la doi paşi de stradă, printr-o lovitură zdravănă din spate, ea îl trimitea la plimbare.

— Ah! făcea ea cu un oftat de uşurare. În sfârşit!

Şi când Utrillo îi ţipa să deschidă, ea se pironea în uşă şi răspundea:

— Poţi urla, dragul meu... Da... da... asta-i... pleacă. Urlă! dar te previn. La cea mai mică stricăciune, n-ai să-mi scapi uşor.

Aşa că pictorul nu mai insista. Se aşeza filozofic pe bordura trotuarului, în ploaie, şi aştepta ca unul dintre clienţii dinăuntru să stăruie pentru el. Trebuie, într-adevăr,

---

Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) Portrait de Suzanne Valadon

vii

Le Lapin Agile

să fi avut multă perseverenţă sau să fi fost construit aşa cum era, pentru că adesea se întâmpla să fie găsit în zori în acelaşi loc, întotdeauna beat şi irosindu-se în colocvii caraghioase. Nefericitul! În fundătura ce-o forma îngusta stradă Saint-Vincent, în faţa pragului de la *Belle Gabrielle,* se găseau întrunite tot ce iubea el mai mult pe lume: ziduri tencuite cu ipsos, mânjite şi crăpate, o bucată de pământ bătătorit, garduri, câţiva arbuşti piperniciţi şi o cramă. Trebuie să ne emoţioneze? Nu cred. De altfel acest moment a trecut şi Utrillo, până şi-n această neagră mizerie, nu se plângea niciodată. Ţinea să sufere, suferinţa aceasta fiind vecină cu morbiditatea. Găsea în suferinţă un aliment, pe care-l transpunea a doua zi în pictură. Excesul nenorocirilor sale, gradul de umilinţă în care căzuse, disperările sale, decăderea sa îl serveau, îl susţineau, îl împingeau către arta sa şi-l animau adesea cu o fervoare atât de furtunoasă încât, fără ele, nu s-ar fi putut, poate, realiza pe deplin.

Libaude „trecând mâna”, Dorival prelua restul contractului dar, fie din viciu, cum se spune despre o fată capricioasă, fie din cauza atracţiei ce o exercita asupra pictorului mediul negustorilor, traficanţilor şi a vânzătorilor de vin din *la Butte,* Utrillo nu s-a preocupat niciodată în mod serios să obţină de la un manager o sumă lunară mulţumitoare, care în mod normal i-ar fi permis să trăiască şi să lucreze. Firea sa îl purta către cele mai grave inconsecvenţe. Dacă-l înşelau sau nu, îl interesa prea puţin, fiindcă de se-ntâmpla ca la orele două sau trei dimineaţa să-i fie sete, trebuia neapărat să găsească un cârciumar, care, sculându-se din pat, îl trimitea la dracu, dar îi trecea cu vederea fantezia. Tablouri admirabile sau eboşe infame au fost lucrate în acest mod, după starea de beţie, mai mult sau mai puţin avansată, a nefericitului pictor.

— Haide, Maumau, ai băut prea mult ca să te-ntorci acasă. Sergenţii te-ar putea culege. Rămâi aici să dormi,

propunea cu glas dulce proprietarul cârciumii care, cu picioarele goale în nişte pantofi scâlciaţi, îl privea cum îşi etalează culorile.

Şi Maumau accepta, în schimbul altor litri bineînţeles, să soldeze contul printr-un al doilea tablou, ce-l fabrica a doua zi, înainte de a se întoarce la culcuşul său, sub privirile gospodinelor şi ale negustorilor din cartier.

Am cunoscut cârciumari care, ştiind că Utrillo putea intra pe neaşteptate, la orice oră, ţineau în camera din dos tuburi, pensule şi ilustrate, pregătite pentru el. Unii din aceşti oameni bine informaţi, recurgeau câteodată chiar la „agăţători” abili care, în timpul nopţii, îl aduceau pe artist destul de beat, spre marea lor decepţie, ca să mai poată „tartina” un carton ce i-l virau sub ochi.

— Nu face nimic. Semnează! insinuau ei scărpinându-şi ceafa. Şi când vei vedea mâzgăleala ta, într-un cadru, deasupra tejghelei, te vei ruşina în aşa hal de ea încât, ca să nu râdă oamenii de tine, mi-o vei schimba cu o alta mai bine ticluită.

În acest fel, Maurice avea într-una de băut, întrucât el pretindea pentru acest schimb doar încă un litru de roşu, ce i se servea numaidecât. Moşul Gay, cum era firesc, nu privea cu ochi buni pe pensionarul său ce se preta la aceste dureroase combinaţii.

— Haide, domnule Maurice, încerca el să-l dojenească, dacă nu-i vorba decât de-un litrişor băut uşurel - fără ca doamna Suzanne să ştie - nu sunt eu omul care să vă refuze. Numai juraţi-mi că n-o s-o mai ştergeţi noaptea cum obişnuiţi să faceţi. Vă distrugeţi sănătatea.

Probabil că în urma acestor înţelepte observaţii Utrillo şi-a luat într-o zi angajamentul scris „de-a rămâne fără să mai iasă de la domnul Gay, până la finele lui septembrie”. Dar cum hârtia mentionează data de 6 a acestei luni, Tabarant nu se poate opri de a atrage atenţia în cartea sa: „Trei

săptămâni de sechestru voluntar! Era prea frumos!” Într-adevăr, în aceeaşi seară, dispreţuind semnătura sa, Utrillo sări peste bara de sprijin a ferestrei sale, ce dădea spre scările de pe strada Mont-Cenis, şi nu reapăru decât a treia zi, beat-mort, la *Casue-Croûte,* unde adormi îmbrăcat.

— Ce vreţi, îmi destăinui gazda sa, el putea foarte bine să-şi dea cuvântul de onoare şi să jure pe capul mamei sale că va fi serios; de îndată însă ce soarele apunea, nu mai putea sta locului. Ce nenorocire! Un pictor aşa de mare! Chiar dacă l-aş lega, tot nu s-ar schimba nimic: ar sfârşi prin a rupe funiile cu dinţii.

*

Dacă ar trebui să numim un maestru de care poate fi apropiat Utrillo, acesta nu-i decât Vermeer, de care, în perioada sa colorată, se apropie cel mai mult, dar de un Vermeer lipsit de acea profundă seninătate şi de acel echilibru ce formează baza temperamentului său. Claudel nu s-a înşelat în această privinţă, ca de altfel nici Edmond Jaloux care, primul, în *l'Art Vivant,* a sezizat corespondenţele existente între cei doi pictori. „Ceea ce a făcut Vermeer pentru Delft, scria la vremea sa Jaloux, Utrillo a făcut-o pentru un Paris întreg.” Climatul său a fost cel al lui Degas, al lui Lautrec, al lui Van Gogh, al Suzannei Valadon, al lui Picasso şi Pascin care, la moduri diferite, îi rămân îndatoraţi nu pentru geniul lor, ci pentru formaţia şi pentru concepţia ce-au avut-o, îndelungata dereglare a tuturor simţurilor” pe care o invocă Rimbaud ca scuză, sau mai de grabă ca raţiune a ceea ce el numea „profeţia” sa, nu era atunci realizabilă decât în cadrul, în atmosfera acestui cartier unde mai mişună încă, ziua, ca şi noaptea, specimenele celor mai suspecţi indivizi şi chiar cei mai periculoşi.

În serile cu ploaie sau cu furtună, era o încântare să stai acolo, în faţa acelor pânze, la lumina brutală a lămpilor cu

acetilenă, şi să reciţi: „Un cer palid, lăsat peste lume, ce moare de bătrâneţe, va pleca poate odată cu norii...” Pascin se întorcea acasă, la al cincilea etaj din bulevardul Clichy, după un ultim păhărel luat la Louise sau la tejgheaua unui bar în care fetele de culoare, ce le-aducea din cârciumioarele de pe strada Pigalle, aşteptau să urce cu el etajele înaltei sale case cenuşii, ca să doarmă acolo în atelier. Dacă Picasso trăgea focuri de revolver în loc să-şi spună numele portăresei când se-ntorcea acasă, în piaţa Ravignan, Mac Orlan ruga stăruitor băiatul de noapte de la hotelul său să binevoiască a-i da cheia unei camere pe care n-o plătise. Bogat numai în speranţe, Modigliani încerca o ultimă şansă în cârciumile de birjari, unde, pentru douăzeci de centime, oferea la alegere unul din minunatele sale desene. În sfârşit, neştiind unde să se ducă de teamă ca domnul Gay să nu-l dojenească din nou că s-a îmbătat, Utrillo se lăsa să fie cules de sergenţii de stradă care-l duceau la comisariat în ciuda urletelor sale.

Din fericire, se bucura de o constituţie robustă. Să bea până îşi stingea setea i se părea firesc şi când, într-un loc primejdios din cartierul Goutte d’or, nişte vagabonzi îl legară de o bancă şi-l loviră conştiincios cu săculeţe de nisip, a căror supărătoare consecinţă este de a te expedia *ad patres*[1] fără să lase urmă de vânătaie, se întoarse desmeticit la *Casse-Croute* şi goli pe loc trei sticle cu apă, pe care destul de prevăzătoarea soţie a domnului Gay le păstra în fundul unui dulap în perete, pe care nu crezuse necesar să-l închidă, ca pe celelalte, cu cheia.

Aceasta n-are desigur nimic comun cu tehnica „manierei albe” a pictorului. Totuşi, din felul lor de a se purta ne formăm o idee asupra anumitor oameni al căror mesaj constituie emoţionanta şi încântătoarea raţiune de a exista.

---

[1] Pe lumea cealaltă (N.T.)

Arta pentru artă şi-a trăit traiul. Oare nu ne este suficientă dezminţirea pe care Rouault a dat-o maestrului său? Trebuia să fi plătit un preţ serios, ca să merite să picteze şi să încerce să se elibereze prin pictură de viciile sale oricât de adânc ar fi ele înrădăcinate. Cel mai ciudat este că la origine, ambiţia lui Maurice consta mai puţin în a se exprima personal, cât în a eclipsa pe Raffaelli, ale cărui mahalale melancolice, fără să-şi fi dat seama, aproape îl vrăjiseră. Bineînţeles, nu era vorba de vreo influenţă. Totuşi, nu se poate nega existenţa unor afinităţi între aceşti doi artişti. Dar „dolorismul” primului se exercită foarte des în funcţie de motivul ce îşi propune să-l interpreteze, în vreme ce al doilea, din capul locului, nu vede în acest motiv un pretext de care se serveşte pentru a se manifesta.

Cu toate acestea, ce fidelitate faţă de obiect, ce respect, ce dragoste pentru volum şi arhitectură, ce supunere totală, exclusivă, tiranică faţă de amănuntele cele mai umile, comunicând operelor sale un accent de autentică şi riguroasă forţă de convingere! De acolo a plecat. Mama sa, care i-a dat primele noţiuni, nu era femeia care să aleagă între două soluţii pe cea mai uşoară. Lecţia lui Degas, ca şi aceea a lui Lautrec, i-au folosit mult, şi fără să bănuiască de fapt că, transmiţând-o fiului său, ea îl pregătea să nu se mulţumească niciodată cu aproximativul, îi transmitea bunul cel mai preţios cu care un artist, oricât ar fi el de mare, se poate mândri că l-a primit. Acesta-i motivul - după cum se ştie - că de cum a început să picteze, din gratitudine faţă de Suzanne, Maurice a semnat Utrillo V. El aştepta întotdeauna ca aceasta să-l blameze sau să-l încurajeze.

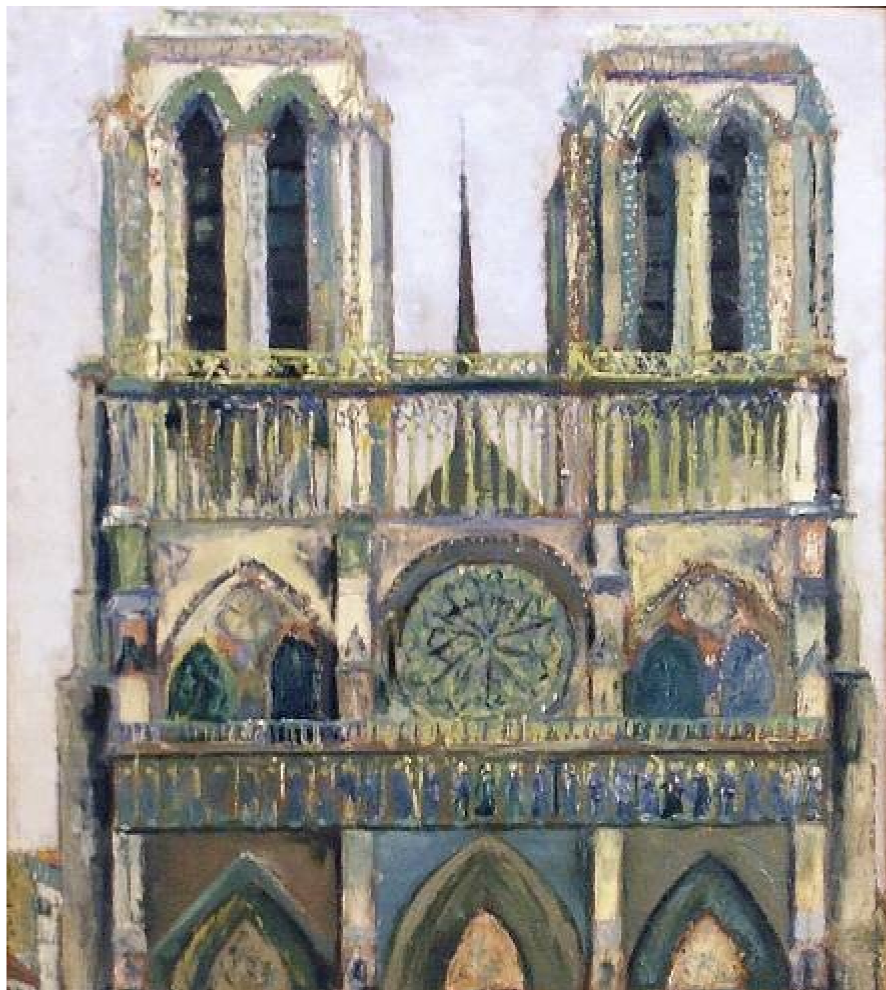
— Ah! exclamă ea înfiorată. Cerurile sale! Sunt bolnavă de gelozie din cauza lor. Priviţi! Şi-s făcute... din nimic. Ce miracol!

— Merge, răspundea Utrillo, care nu punea în asta nici o

răutate şi care pe loc scotea din sertarul măsuţei de noapte o carte poştală, un compas şi o riglă, ca să stabilească pe carton dimensiunile noului tablou ce-l va executa a doua zi.

Valadon însă nu ezita să-l certe zdravăn pe Maurice când, uneori, el îi prezenta o lucrare făcută de mântuială.

— N-ai dreptul, protestă ea, să fabrici asemenea mâzgăliituri. Continuă. Vom vedea unde ai să ajungi.

Utrillo o asculta tăcut, curăţindu-şi unghiile, apoi înhăţa paleta şi timp de câteva zile muncea cu râvnă, până când „ocupaţia” sa, cum îi spunea el, îi părea demnă de a fi mai bine apreciată.

Într-o zi, după ce coborâse din camera sa, de pe strada Junot, pentru a discuta cu mine despre pânza la care lucra, îmi spuse dintr-o dată cu un aer grav:

— Viaţa devine grea: banii sunt puţini.

Era în plină criză; tablourile nu se vindeau sau se vindeau prost.

Suzanne îl întrerupse:

— Cum aşa? exclamă ea. Banii? Mai întâi tu n-ai nevoie de ei. Ce-ai face tu cu ei? Te-ai duce să bei, nu-i aşa, să te-mbeţi, să te turteşti...

Notre-Dame, 1910

ix

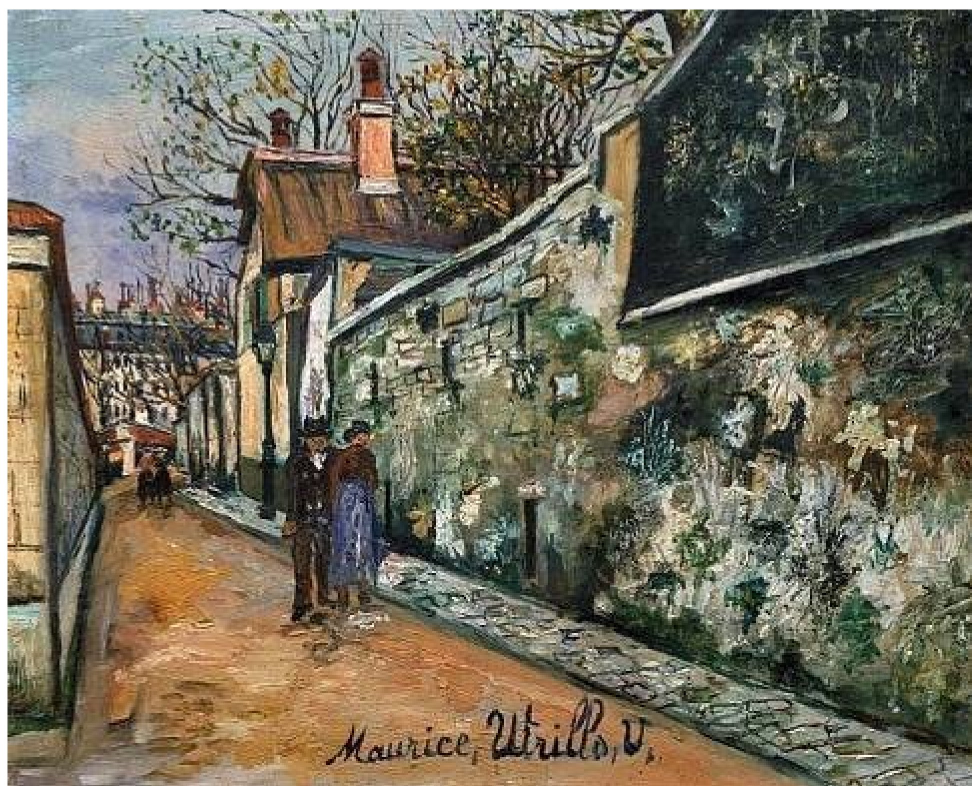
Utrillo n-a vrut să insiste; se îndreptă necăjit în direcţia camerei sale apoi, din capul scării ce-o urca sprijinindu-se de balustradă, începu să urle:

— Da, să beau, să beau... aşa cum spui. Până una-alta, cine-i acela care, întotdeauna, ţine la tăvăleală? Eu sunt acela!

Şi trânti uşa.

---

x

Rue St. Vincent

V

Confidenţa pe care mi-a făcut-o altădată Utrillo în privinţa lui Raffaelli ne lămureşte asupra „spiritului” său mai degrabă asupra concepţiei artei sale, pe care Maurice a învederat-o de timpuriu cu atâta fervoare şi apoi cu încăpăţânare. „Da, a exclamat el în taină, Raffaelli mă uimea cel mai mult. Nu mă gândeam decât să ajung într-o bună zi la fel de îndemânatec ca el... Numai că, a adăugat el, ca şi când ar fi vorbit cu sine, Suzanne îmi interzicea acest lucru şi trebuia pe ascuns, cum o fac acum, să-mi dau părerea despre el...”

Fără această interdicţie pe care Valadon o punea în calea aspiraţiilor juvenile ale fiului ei, ne putem întreba dacă acesta nu s-ar fi îndepărtat de la drumul cel bun. Maurice avea teamă de mama sa. El o considera, pe bună dreptate, o foarte mare artistă şi nu întreprindea nimic fără s-o consulte.

„Nu. Nici un Raffaelli. Tu valorezi mai mult”, spunea Suzanne. Ea se gândea la Degas, la Lautrec, la Renoir, şi după exemplul lor înţelegea să-l formeze pe Maurice ca, mai târziu, să aibă lecţia lor prezentă în spirit. Fiindcă Utrillo tot prinsese gust pentru pictură, nu era mai bine să ţintească mai sus? Maurice încerca zadarnic să nu se lase convins de necesitatea de a exclude pe Raffaelli din Olimpul unde îl plasase, intransigenţa Suzannei Valadon sfârşind prin a-i deschide ochii. O pânză, totuşi, pe care trebuie s-o fi pictat fără ştirea mamei sale, ne face uneori să regretăm că Utrillo n-a perseverat în admiraţia sa. Această pânză reprezintă o boxă de portar a cărei fereastră deschisă dă într-o curticică unde se veştejesc nişte umile flori, în

glastre, şi nişte arbuşti prăpădiţi. Ea transpune, într-un mod fericit, temele pe care pictorul mahalalelor şi al cârciumilor mizere le-a reluat ca subiecte de nenumărate ori. Chiar şi aici, în această operă de inspiraţie directă, dar intens expresivă, Utrillo îşi depăşeşte modelul. Simţim că este cu totul cufundat în mediocra şi sfâşietoarea adeziune a geniului său la dureroasele, cotidienele şi mizerabilele nevoi ale unei existenţe fără orizont.

Or, acesta era tocmai „climatul” pe care Valadon nu-l vroia de loc pentru Utrillo, de teamă să nu se complacă în el, pentru a sfârşi prin a se nărăvi cu el. Pictorul pe care-l presimţea în el nu-şi sacrifica oare pentru o aprindere de tinereţe un viitor ce promitea reuşite mai ample, mai strălucite? Femeie energică, pe care nici un raţionament nu reuşea s-o clintească din hotărârile luate, Suzanne a ţinut piept modei încă foarte vie a şcolii naturaliste şi înclinării secrete şi periculoase pe care aceasta părea s-o exercite asupra fiului ei. Modele - ca şi caravanele - trec. Nu Valadon era cea care ar fi încercat să li se opună. Ea îşi iubea şi respecta prea mult arta sa, ca să se mai gândească să le bareze drumul. Nu te ţii de o modă când ai conştiinţa că posezi o personalitate. O creezi după propria ta imagine, şi-i laşi pe cei ce sunt incapabili să se agaţe de prea strălucitele seducţii ale modei.

Una din marile şanse ale lui Utrillo a fost, fără îndoială, aceea de a fi întâlnit în persoana mamei sale o fiinţă atât de excepţională pentru pasiunea ce i-o inspira pictura. Că bea, că se întorcea beat-mort în strada Cortot, o nelinişte mai puţin pe Suzanne decât dacă l-ar fi văzut la remorca - şi ea avea un râs strident - unui Maestru nedemn de el. Multe i s-ar putea reproşa lui Valadon, dar nimeni nu poate contesta meritul de a-i fi trezit lui Maurice interesul pentru principii pe care, poate, singur nu le-ar fi adoptat şi nici nu le-ar fi ţinut ca sfinte. Facilitatea, trucul, dragostea de câştig şi

„combinaţia” n-au tentat-o niciodată pe această femeie şi nici nu le-a tolerat în anturajul ei. Să uităm legenda beţiei lui Utrillo. Care pictor în locul său n-ar fi renunţat, pentru sumele ce i se ofereau şi pentru chefurile cu roşu vârtos, la satisfacţia ce ţi-o procură lucrul? Fără îndoială, şi destul de des, „Maumau”, pe care-l pândeau cârciumarii din dosul tejghelelor, s-a lăsat atras de propunerile lor. A lucrat la iuţeală cantităţi de mâzgăleli de o regretabilă facilitate. Dar în schimbul unuia din aceste triste lucruri, pentru câte capodopere desăvârşite nu şi-a rezervat el timp ca să le ducă la bun sfârşit? Cum, autorul *Bisericii Saint-Séverin*[xii]*,* de pildă, sau *Saint-Nicolas-des-Champs* este acelaşi cu cel al schiţelor pripite din care cârciumarii din Montmartre păstrau, în camerele din dos, zeci de replici? Desigur! De altfel, ceea ce îl împingea pe Maurice să dea gata în câteva ore una sau două din acele pânze ce au riscat un moment să-l discrediteze nu era decât pasiunea sa funestă. „În cursul anului 1911 - menţiona el în autobiografia ilustrată de Tiret-Bognet - am încercat în existenţa mea unul din acele şocuri care, prin repercusiune, a avut asupra viţii mele consecinţe teribile, în sensul că m-a condus spre depravare, împingându-mă spre una din acele creaturi de plăcere, periculoase şi perfide, a cărei maturitate focoasă, avidă de a aprinde tineri sănătoşi la minte şi la trup cu o licărire infernală de luxură etc.”

Or, această „creatură de plăcere”, cum îi spune fără s-o numească, nu-i ceda poftelor decât în schimbul unui tablou, pe care-l agăţa pe pereţii barului său, a camerei sau a sufrageriei sale. Unele din aceste lucrări nu sunt întotdeauna lipsite de interes. Maurice le executa la *Casse-Croûte,* în timpul după-amiezii, şi ieşea apoi prin fereastră, cu pictura încă umedă, pe care, ca un îndrăgostit, se ducea s-o depună la picioarele frumoasei sale. Noi toţi o cunoaştem, în *la Butte,* pe această dulcinee de la care, mai

târziu, Paul Guillaume a cumpărat cartoanele pictorului, plătindu-le cu bani gheaţă. Se află, printre ele, vreo douăzeci de cea mai bună factură posibilă, căci - cu toată orbirea sa pentru această pricepută negustorească - Maurice folosea, ca să le picteze, toată conştiinciozitatea pe care Valadon, de la început, i-a întreţinut-o.

Nu exagerez deci afirmând că, fără influenţa mamei sale, Utrillo n-ar fi fost poate conştient de dificultăţile materiale pe care avea datoria să le învingă. Ajutat de dragoste el izbutea să le învingă şi, când dragostea încetă să-l exalte, vinul, pe care de altfel n-a neglijat să-l absoarbă în tot timpul acestei crize erotice, îl reda lui însuşi în munca sa de iluminat. Exceselor de băutură - adesea cele mai josnice - le datora o parte din geniul său. Totuşi, în timpul beţiei, nemaiavând nici un control asupra sa, vecinii nu se jenau de loc să-l trateze ca pe un nebun. Şi asta, departe de a-l îndemna să se supravegheze mai mult, îl arunca în asemenea furii încât într-adevăr risca să-şi piardă raţiunea. „Sănătoşi la minte şi la trup”, a spus el despre tinerii pe care „maturitatea focoasă” a Mariei îi atrăgea în văgăuna ei. Aceste cuvinte îl obsedau. „Sunt în Charente”, îmi scria el după război, subliniind *Charente* cu o dublă trăsătură de creion colorat şi notând pe marginea scrisorii: „Rog a nu se confunda cu Charenton[1] A avut întotdeauna teama de a nu fi „sănătos la minte”. Într-adevăr, în curioasa autobiografie pe care într-o zi a avut ideea s-o redacteze pentru lămurirea contemporanilor săi, citim: „Am fost, după spusele idioţilor din mulţime, considerat nebun. Or, am fost condus la Villejuif nu ca un *alienat,* ci ca un nervos excitat de ţipetele mulţimii indignate, care au fost cauza internării mele, de unde plec astăzi liber de orice angajament”. Îl vedem parcă şi acum asurzit de aceste „ţipete” şi neştiind

[1] Ospiciu în imediata apropiere a orăşelului Charenton-le-Pont (N.T.)

unde să se refugieze. Zadarnic fuge sau se năpusteşte deodată asupra calomniatorilor săi, ameninţându-i că-i spintecă, ţipetele scoase de ei nu slăbesc deloc. Iar pictorul, a cărui excitare creşte în măsura în care mulţimea îl hărţuieşte, se comportă în aşa fel încât intervin agenţii şi-l conduc - deşi numai *nervos* cum se pretinde - în arestul poliţiei.

„Niciodată Utrillo n-a fost nebun, a scris - la rândul său - Edmond Heuzé. Ca toţi alcoolicii el avea crize de delirium-tremens, care se manifestau mai ales pe stradă; ceea ce înseamnă că nişte agenţi îl adunau, îl duceau la comisariat şi, după aceea, la ospiciul Sainte-Anne, unde şedea câteva zile, atât cât era necesar pentru a-şi calma surexcitarea nervoasă, datorată exclusiv băuturii, ca apoi să i se dea drumul.

Nu poate fi comparat întru nimic cu Van Gogh. De altfel chiar la Sainte-Anne, Utrillo picta. A făcut acolo chiar nişte picturi excelente. Legenda nebuniei sale a fost inventată în întregime de către oameni interesaţi s-o facă.

Că are o doză de cabotinaj, nu e nici o îndoială: este un mic cusur ce l-a moştenit de la scumpa şi marea noastră Valadon. Că s-ar fi pretat cu bună ştiinţă, pentru a fi lăsat în pace, la unele mici subterfugii, de aceasta sunt absolut convins, dar de aici până în a face din el un nebun este un drum lung.

Maurice Utrillo este un izolat voluntar, îi place, mai mult decât oricui, să trăiască cu visul său. Locuieşte într-o lume aparte prin care o vede pe a noastră. Nu ne dispreţuieşte, nici nu ne iubeşte; ne ignoră. Bisericile noastre, casele, arborii, cazărmile noastre sunt pentru el pretexte de transpunere. Pentru a-şi întreţine visurile sau idealurile, el va bea; va bea până la îmbătare. Îmbătarea fiind pentru el singură stare în care putea trăi cu visele şi geniul său.

Poeţii nu sunt niciodată fiinţe ce corespund măsurii

comune. De aceea sunt tăgăduiţi, batjocoriţi, ridiculizaţi sau tămâiaţi; dar niciodată ei nu sunt oameni neînsemnaţi, mediocri.

Îmi amintesc de unele reflecţii pe care mi le-a făcut; întotdeauna, şi în orice ocazie, ele purtau amprenta unei clarviziuni, a unui remarcabil simţ critic. Să nu ne înşelăm, să n-avem naivitatea de a crede că, dacă în anumite împrejurări se bâlbâie sau pare că îşi caută cuvintele, ar fi din oboseală... ca să nu folosesc un alt termen. Este mult mai grav, este numai pentru că noi îl plictisim şi speră, prin acest mijloc, să ne descurajeze. Utrillo n-are nevoie de ajutorul altora. El este un mare, un foarte mare artist. Geniul său n-are nevoie de nici o explicaţie, toate micile istorii mai mult sau mai puţin fanteziste, spuse sau scrise asupra lui, mai mult îl coboară decât îl urcă. Împreună cu Corot, Van Gogh, Lautrec, el intră în marea familie a creatorilor, a acelora ce nu datorează nimic Maeştrilor trecutului. El face parte din aceşti şaizeci de artişti într-adevăr autentici. Să-l admirăm şi să-i respectăm izolarea.

De ce această furie de a ţine cu orice preţ ca un artist să fie neapărat un rătăcit. Este grotesc şi fals. Aidoma lui Van Gogh şi Lautrec, viaţa lui Maurice Utrillo a fost un calvar suficient ca să nu mai fie necesar să adaugi nimic la realitatea lucrurilor.”

Şi încă odată, cum să nu ne gândim la învăţătura primită de Utrillo de la mama sa atunci când se aşază să picteze în celulă, fără ca mediul ce-l înconjură să-l priveze de mijloacele sale? Dragostea pentru lucrul frumos, pentru treaba bine făcută, îl împiedică să se prăbuşească în nebunia celor internaţi aici. Se agaţă de lucru şi, oricare ar fi incidentele groteşti sau penibile ce se înmulţesc în jurul lui, nefericitul îşi păstrează deplina luciditate. Departe de a nu-şi găsi nici o vină, el se acuză dimpotrivă de neagra sa nenorocire şi se pregăteşte cu resemnare să lupte până la

capăt. Nostalgia pentru Montmartre îi inspiră o mulţime de pânze de o sfâşietoare sensibilitate şi când ajunge să aibă în buzunar foaia de ieşire şi se simte - cum spune el - „liber de orice angajament”, se reîntoarce în Montmartre - cu hotărârea de a nu mai recade în viciul său - unde, din nefericire, tentaţiile sunt atât de frecvente, încât trebuie să cheltuiască un „curaj supraomenesc” ca să nu sucombe în ele.

*

E posibil că nu s-a ţinut îndeajuns socoteală de prezenţa lui Utter în intimitatea Suzannei Valadon şi, indirect, în aceea a lui Utrillo căci, sub aparenţele sale de om jovial, nimeni nu avea mai mult echilibru, bun simţ şi o permanentă atenţie decât acest curios şi simpatic băiat. Din capul locului, el o convinse pe Suzanne că era pictoriţă şi o determină, în acelaşi timp, să renunţe la sculptură şi la pastel, a cărei manieră o împrumutase de la Degas. Dacă Maurice - după cum susţine Heuzé - îi datorează lui Utter faptul că a tradus prin refulare în pânzele sale din „perioada albă” chinul ce-l întuneca, este posibil că Valadon n-a cucerit în întregime locul ce-l ocupă astăzi decât graţie influenţei uneori deconcertante a celui de al doilea soţ. Cu el nu puteai să nu reuşeşti în ceea ce-ţi propuneai. Experienţa sa de viaţă, precum şi, în ceea ce priveşte femeile, natura sa descurcăreaţă, grija pentru „randament”, îl indicau foarte bine pentru a face ordine în strada Cortot. Trebuia un om în această casă, căci Maurice cu natura sa anxioasă şi Suzanne, cu caracterul ei capricios şi pripit, n-ar fi putut, poate, niciodată, să facă dovada acelei „îndelungate răbdări” care, după Buffon, este proprie geniului.

Valadon trăia atunci cu un om de treabă, domnul Mousis, care o luase de soţie şi care pe bună dreptate, alarmat de beţia crescândă a lui Maurice, a refuzat categoric să-i dea

numele său. Or domnul Paul Mousis, aşa cum insinuează Tabarant, număra printre amicii săi pe „spaniolul Miguel Utrillo, om de litere, ziarist, pictor, arhitect... ce trăia în Montmartre ca un adevărat montmartrez, până într-atât încât avea o cameră la *Moulin de la Galette”.*

O pagină pe care George Moore o consacră, în „Memoriile vieţii mele moarte”, amicului său Paul Alexis, ne destăinuie modul jumătate burghez, jumătate boem, în care trăiau atunci în Montmartre menajele artiştilor: „Domnul şi doamna Paul părăsesc cu greu patul către amiază, lucrează în lene, îşi iau dejunul şi sorb câteva păhărele. Vin câţiva prieteni, apoi, către orele patru, Paul se aşază să-şi scrie articolul pe care-l termină către vremea cinei. Iau cina şi hoinăresc până când sună ora pentru Paul să-şi ducă articolul la ziar. Îşi pierde timpul în biroul redacţiei sau la cafenea până ce se culege textul şi, după ce-l corectează, intră într-una din numeroasele cafenele din cartierul Montmartre, fumând foarte mult, urcând apoi spre *Butte* către ora trei sau patru dimineaţa”. Se hoinărea mult pe vremea aceea. Oare acesta să fie motivul pentru care Miguel Utrillo s-a hotărât în cele din urmă să-i ofere Suzannei satisfacţia ce nu reuşise să i-o procure soţul ei? Oricum, în anul una mie opt sute nouăzeci şi unu, douăzeci şi şapte februarie, generosul amic al casei îl recunoscu pe Maurice ca fiu al său, la primăria celui de al IX-lea arondisment.

Iată textul actului de recunoaştere publicat de Tabarant:

„Anul una mie opt sute nouăzeci şi unu, în douăzeci şi şapte februarie, actul de recunoaştere al lui Maurice, de sex masculin, născut la douăzeci şi şase decembrie una mie opt sute optzeci şi trei şi înscris la douăzeci şi nouă următor la a

optsprezecea primărie ca fiu al Mariei[1] Valadon şi din tată nedeclarat.

Întocmit de noi, Charles-Paul-Auguste Bernard, ajutor de primar, ofiţer de stare civilă al celui de al nouălea arondisment din Paris, în urma declaraţiei făcute de Michel Utrillo, în vârstă de douăzeci şi opt de ani, ziarist, bulevardul Clichy 57, care recunoaşte ca fiu al său pe sus-zisul Maurice.

Fiind de faţă Charles Mahaut, în vârstă de patruzeci şi patru de ani, funcţionar, domiciliat în Paris, în fundătura Kodier 5 bis, şi Félix Dunion, în vârstă de patruzeci şi patru ani, chelner, strada Saint-Rustique nr. 3, care au semnat cu declarantul şi cu noi înşine, după citire.

Paris, 8 aprilie 1891.

Primarul.

Şi astfel, continuă Tabarant, Miguel Utrillo y Molins, născut la Barcelona la 16 februarie 1863, a devenit tatăl legal al copilului Mariei Valadon, pe care n-a vrut să-l recunoască Boissy, tatăl natural".

De ce să nu admitem, dacă există o legendă, că ea se datoreşte numai intervenţiei lui Utter în existenţa Suzannei Valadon? Unele fiinţe sunt atât de bizar însemnate de soartă, încât nu i se pot sustrage; lucrul cel mai extraordinar, după părerea mea, este că, neavând nimic spaniol decât un nume de împrumut, Maurice, în portretul făcut mai târziu de Utter, a devenit până la urmă un adevărat personaj din Cervantes sau Quevedo. Mimetism? Asimilare? Degeaba cercetez, mărturisesc că nu înţeleg... dacă nu cumva, printr-una din obişnuitele lui intervenţii pline de răutate, autorul portretului n-a vrut să-i arate Suzannei că nu fusese de fapt tras pe sfoară de această

[1] Marie-Clementine Valadon a pictat sub numele de Suzanne Valadon (N.T.)

edificatoare poveste. În cazul acesta, trebuie să conchidem că în ciuda generoasei sale firi, Utter nu s-a putut opri să nu considere suspecte relaţiile pe care mama lui Maurice le-a întreţinut - pe vremea excelentului domn Mousis - în cercul prietenilor ei intimi. Maurice, fireşte, n-are nici un amestec, dar îmi amintesc că, un an sau doi înaintea morţii Suzannei Valadon, adevăratul fiu al lui Miguel Utrillo, rugându-mă să-i înlesnesc o întrevedere cu ea, aceasta m-a pus să jur că niciodată nu-i voi sufla lui Utter o vorbă despre asta. Ea se temea ca el să n-o împiedice să-l primească pe băiat şi, deşi locuia singură în casa aceea mare din strada Junot, frica şi tulburarea de care am văzut-o cuprinsă m-au surprins.

Era un povestitor deosebit de strălucit acest Miguel Utrillo. L-am cunoscut la Barcelona unde, el însuşi, mi-a vorbit de Valadon în cuvinte cu două înţelesuri şi mă hotărâsem să nu mai revin asupra lor, dar, văzând strădaniile tânărului catalan pentru ca „marea artistă, pe care tatăl său o admirase atât” să-l primească în atelierul ei, mai că-mi venea să cred că Utter nu greşise. Nu rămâne însă mai puţin ciudat faptul că, fără nici un motiv plauzibil, expresia picarescă a portretului corespunde ideii ce ne-o puteam face despre Utrillo din cauza numelui său. În această pânză, Maurice ne apare, cu vechea lui pălărie slinoasă şi deformată, cu părul său lung, prea lung chiar, cu barba hirsută şi privirea de halucinat, aşa cum ieşea noaptea dintr-o cârciumă înainte de a se prăbuşi în şanţ. El personifică în mod tragic toată sălbatica durere a anilor de mizerie şi alcoolism din perioada „manierei albe”. Cel pe care-l avem în faţa ochilor este aproape un vagabond. Traversa atunci, notează Tabarant, „o epocă de boemă alcoolică deosebit de excesivă, semnalată aproape în fiecare noapte «prin vreun incident dureros sau ridicul»”. Or această faimoasă *manieră albă* a fost tocmai cea a marilor

sale excese. O beţie zilnic, nu se teme să afirme bine informatul meu confrate, şi, zilnic, o capodoperă!” Cum această perioadă se întinde din iarna lui 1907 până în toamna lui 1910, mă întreb dacă amicul meu Heuzé nu l-a întâlnit pe Utrillo în perioada de linişte, lungă de aproape trei ani, de după dezintoxicare. Totuşi, chiar dacă încetase să mai bea când venise în Montmartre în acei ani de mântuire, Utrillo băuse prea mult până în 1904 ca să nu reînceapă.

Nu insist asupra acestui punct decât ca să-mi explic cum acest băiat genial de care negustorii şi cârciumarii din Montmartre îşi băteau joc pe faţă a putut, de îndată ce a luat o pensulă în mână, să compună asemenea tablouri. Geniul nu se explică, nu se poate explica niciodată. Cu toate acestea se întâmplă, la Edgar Poe de pildă, sau la Baudelaire, ca faptul de a-şi fi pierdut mama în condiţii atât de îngrozitoare în primul caz şi, de a o vedea remăritându-se prea curând, după bunul ei plac, în al doilea, să determine o anumită stare sufletească ce permite toate ipotezele. Îi simţim mai aproape de noi, mai apropiaţi de ideea ce ne-o facem despre ei. Dar ca un pictor atât de excepţional ca acesta să nu datoreze decât alcoolismului faptul de a fi primul şi cel mai mare din generaţia sa, aceasta ne şochează şi, din mai multe puncte de vedere, ne dezamăgeşte profund. Se cuvine totuşi să-l apărăm arătând că în cursul acelor blestemaţi ani de beţie şi desfrâu, umilinţele la care a fost supus l-au făcut să caute în pictură unica consolare de care avea nevoie, ca o reacţie împotriva indiferenţei, prostiei sau urii oamenilor ce-l înconjurau.

Această strofă a lui Baudelaire semnala încă de pe atunci

anumite nedreptăţi:

Tous ceux qu'il veut aimer l'observent avec crainte
Ou bien s'enhardissant de sa tranquillité,
Cherchant a qui saura lui tirer une plainte
Et font sur lui l'essai de leur férocité[1]

Dovadă este atât de evidentă încât în momentul în care nu mai poate rezista, temându-se în mai multe rânduri să nu-şi piardă minţile, el roagă să i se vină în ajutor pentru a-l interna într-o casă de sănătate.

Scrisoarea trimisă din azilul de la Villejuif gazdei sale, domnul Gay, merită să fie amintită:

„*Este regretabil*, mărturiseşte nefericitul, *că faptele triste ce s-au petrecut m-au adus aici. M-aş simţi aşa de bine lângă voi, instalat în camera voastră, transpunând pe pânză un drum cu case văruite*...”

În ianuarie 1918, o nouă scrisoare, adresată lui Delloue: „*Stimate Domnule, sunt într-o stare bolnăvicioasă de enervare şi depresiune fizică, intelectuală şi morală, tot ce poate fi mai îngrijorător. Trebuie neapărat să mă îngrijesc. Am scris mamei să vă comunice, ea care cunoaşte atât de bine starea de decădere în care mă aflu. Nu mă voi putea achita îndeajuns de bunătatea dumneavoastră, dar trebuie să mă îngrijesc* - insistă el. *Asta neapărat*...”

Iată drama.

Atâta timp cât Valadon lua asupra ei sarcina de a-şi încredinţa fiul medicilor pe care-i cunoştea, acesta se simţea întotdeauna oarecum protejat împotriva teribilelor consecinţe ale exceselor sale de băutură. Or Suzanne se

[1] Cine-i e drag se teme de el, şi fiecare / Jignit de liniştita-i cu sine împăcare,/ Şi căutând să-l cruţe şi să îl uite, parcă,/ Răbdarea cu cruzime sălbatecă i-o-ncearcă. („Tâlmăcire“ de Tudor Arghezi, „Scrieri“, vol. V, p. 24, Binecuvântarea) (N.T.)

afla, în ianuarie 1918, la Belle-ville-sur-Saône unde soţul ei, Utter, fusese repartizat, la întoarcerea de pe front, regimentului 158 de infanterie, iar Maurice, rămas singur, n-avea altă şansă de a ieşi din încurcătură decât adresându-se omului cumsecade la care se refugiase în ultima vreme. La ce bun să cauţi altă cauză, mai directă, pentru geniul lui Utrillo? Pictorul nu ignorează meteahna ce-l copleşeşte şi, cu tot dezgustul şi groaza pe care i le inspiră, ştie că niciodată nu va putea scăpa de ea.

Chiar de n-ai fi deloc sentimental, această dramă nu este mai puţin sfâşietoare, în profunda ei tristeţe, în implacabila ei înlănţuire. Dacă Lautrec s-a omorât prin abuz de alcool şi de femei, a făcut-o cu bună ştiinţă, din cauza diformităţii sale fizice. Un preot care l-a dojenit îndelung din cauza vieţii scandaloase şi i-a atras atenţia asupra pericolului ce-l pândea, şi-a atras acest răspuns: „*Ei ! da, părinte, dar nu vă înspăimântaţi, îmi sap groapa cu coada mea*”. Acest aspect *monstru* nu există la Utrillo. Cei ce l-au cunoscut când era adolescent spun cu toţii că era un băiat înalt, brunet, a cărui timiditate îl făcea simpatic numaidecât. Era făcut să reuşească în viaţă, când a înţeles dintr-o dată că e stăpânit de o forţă obscură de distrugere. Cine-şi poate imagina emoţia, teama, spaima, disperarea unei asemenea perspective? Băutura nu constituie un viciu inacceptabil. Beam cu toţii şi încă destul în Montmartre, dar beţiile ce le trăgeam n-aveau pentru cei mai mulţi dintre noi nici un fel de importanţă, în vreme ce la Maurice ele erau însoţite de adevărate crize de furie. La început, Suzanne i-a ascuns originea răului său. Totuşi, în cele din urmă a descoperit-o şi asta îl copleşea de-o tristeţe pe care ore întregi nu putea s-o alunge. Ar fi trebuit să nu trăiască în Montmartre, unde cârciumile sunt atât de numeroase, contribuind la reputaţia lui deocheată. În aceste condiţii, era deci fatal ca Utrillo să se îmbete în ciuda hotărârilor ce le lua a doua zi după

fiecare beţie, jurându-se să le respecte. Jurăminte de beţiv! Vai! n-are nici o însemnătate faptul că la început nefericitul s-a forţat să nu-şi calce promisiunea şi că a evitat câtva timp cu grijă numeroasele ocazii ce i se ofereau. Montmartre rămâne o ţară a vinului.

Uite-o frumoasa vie!

cânta Bruant. Toată lumea cântă împreună cu el sau reluă în cor „la pomponette”[1], refren intonat la fiecare pahar de cârciumarii care turnau de băut la toţi pe rând. Iată de ce Suzanne îl încredinţa pe Maurice domnului Gay, recomandându-i să-l împiedice să iasă. Domnul Gay mi-a spus-o de zeci de ori: „Îl făceam să înţeleagă că nu trebuie să bea prea mult şi el m-asculta. După fiecare pânză terminată, îi dădeam - fireşte - kilul său de vin roşu, şi-l împiedicam să-l soarbă dintr-o dată, dar erau unele seri când nimic nu-l putea reţine. Zadarnic îl arestăm în odaie, fugea pe fereastră, şi când mi-l aduceau în zori în halul pe care vi-l puteţi închipui, era primul care recunoştea că greşise şi se jura pe capul mamei sale că nu va mai reîncepe...”

Aceasta e într-adevăr drama. Încercând să reziste demonului său, Utrillo se aşeza atunci să picteze şi toate grozăviile din ajun i se ştergeau din memorie. Picta tocmai ca să nu se mai gândească la ele. Dar pe măsură ce soarele apunea, tentaţia reapărea irezistibil. Şi cum începea gazda sa să sforăie în camera vecină, el trecea peste bara ferestrei, sărea în curte şi, urcând strada Mont-Cenis, se înfunda în cârciuma Mariei Vizier, unde era întotdeauna sigur că-i regăseşte pe pictorul Tiret-Bognet şi pe amicul său Jules Dépaquit. Cel mai grav şi mai surprinzător era că oriunde încerca cineva să-l sechestreze, Maurice reuşea întotdeauna să înşele supravegherea paznicilor, pentru a

[1] Cântec la al cărui refren fiecare trebuie să golească paharul (N.T.)

fugi la cârciuma cea mai apropiată. Fără luciditatea ce o păstra în orice clipă asupra deplorabilei sale conduite, ar fi putut - ca atâţia alţii de o seamă cu el - să savureze plăcerile interzise pe care ni le procură vinul. Or zadarnic deşerta sticlă după sticlă, o voce pe care o recunoştea imediat după accent răsuna tainic în el şi, ca să scape de reproşurile pe care nu înceta să i le facă, continua să bea până se prăbuşea, pierzându-şi orice demnitate.

Corbul lui Edgar Poe şi sinistrul său *never more!* au avut un rol asemănător în viaţa lui Utrillo. „Tenebrele şi nimic mai mult”, gemea poetul. În mijlocul acestor tenebre în care pictorul se zbate, vocea conştiinţei sale încearcă să-l pună în gardă contra lui însuşi şi repetă fără să obosească că e prea târziu ca să se mai lecuiască de un asemenea viciu şi că, dacă continuă, niciodată - nu, niciodată - nu va mai putea să-şi stăpânească pasiunile. L-am văzut pe Maurice astupându-şi urechile pentru a nu mai auzi ce-i spunea vocea interioară, apoi izbucnind în invective şi până la urmă dedându-se la cele mai absurde şi mai înfricoşătoare provocări.

„Eu, dacă beau, o fac ca să mă-mbăt, nu ca să beau...” a exclamat odinioară cinic Verlaine, care n-avea ca Utrillo obsesia de a se şti predestinat celei mai cumplite decăderi. Şi totuşi - cu toate cele ce s-au spus în privinţa asta - el încearcă mereu să lupte împotriva tentaţiei, s-o respingă, s-o învingă şi când îşi dă seama că nu va reuşi, cu toate eforturile, el roagă, imploră, să fie internat, să fie salvat de el însuşi, să ne fie milă de nenorocirea sa, de frica ce-l prinde dintr-o dată, să nu devină nebun...

Nu-i conferă oare asta o măreţie în abjecţia sa, un fel de puritate, de izbăvire, de inocenţă ce-l răscumpără de toate greşelile sale? Scriu clar „un fel de izbăvire”. Fără ea s-ar fi prăbuşit tragic în prăpastie. Dar dobândise această izbăvire, în sensul creştin al cuvântului, şi orice spaimă am

încerca văzându-l astăzi înclinat către o devoţiune exagerată, nu putem să nu admitem că niciodată n-a încetat să se ştie şi să fie realmente ocrotit. Ca să picteze Notre-Dame, Villiers-le-Bel, Saint-Séverin, Saint-Denis, Saint-Nicolas-des-Champs, catedralele din Chartres, Reims, Moulins, Bayonne, umilele capele albe din Corsica şi din Bretania, bisericuţa Sainte-Marguerite, unde au îngenuncheat fetele lui Bruant, şi atâtea alte capele din Paris şi de aiurea, cu acea fervoare şi acel elan miraculos al sufletului, trebuia ca Utrillo să-şi fi păstrat credinţa din anii săi de copilărie.

VI

În aceasta stă totul. Credinţa ce urneşte munţii a ridicat aici o întreagă lume de urâţenii, de întunecimi, de murdării, ca să ajungă la douăzeci sau treizeci de capodopere, dintre care mai multe catedrale care se situează printre cele mai evidente. Pentru aceasta, n-a fost oare nevoie ca Utrillo să găsească forţa ce îi era necesară în adâncul fiinţei sale de a-şi răscumpăra dezordinile? Această convingere l-a susţinut întotdeauna. Ei îi datorează - aşa cum am încercat să arăt mai înainte - acea superioară intuiţie a celor mai omeneşti drame, întâlnindu-se în asemenea acţiuni cu un Dostoievski, de pildă, al cărui nume poate îl şi ignora. Nu eu sunt acela care pun în opera sa ceea ce anumite spirite pesimiste vor afirma că am văzut în ea, ci el, căci trebuie să fii orb sau de rea credinţă că să nu vezi asta.

Din păcate, cine mai ştie
Dacă ştiinţa este pentru om o comoară atât de mare

a exclamat odinioară fabulistul, şi niciodată n-a avut el mai multă dreptate. Din păcate? Cu atât mai bine. Căci excepţia împinsă până la acest grad ne scapă de nepricepuţi şi proşti, pe care un asemenea regret, dacă s-ar fi luat *ad litteram* n-ar fi pierdut ocazia să-l răspândească din belşug.

Să rămânem deci la excepţie, mai ales când ea se manifestă ca în cazul lui Utrillo şi produce un asemenea pictor. Am spus că era aproape incult. Este un fapt pe care nu-l va tăgădui. Dar este totodată un noroc căci, dacă în admirabilele sale tablouri din „perioada albă” această

absenţă a culturii i-a permis să se exprime pe deplin, ea nu l-a împiedicat întru nimic când a pictat Notre-Dame s-o abordeze cu o inimă atât de pură, încât i-o putem invidia.

*

Notre-Dame, iată-ţi tovarăşul. El aparţine rasei umile ce a trudit fără să se plângă că să te ridice în Insulă[1]. Născut din popor, el a ştiut să rămână în popor în sensul adevărat al cuvântului, adică simplu şi naiv, fericit de lucrul îndeplinit. El, care a fost luat drept un blestemat, n-a lucrat niciodată în silă. După mama sa, el nu te iubeşte decât pe tine. Către tine se îndreaptă în rătăcirile sale. Este evlavios ca un copil. Are candoarea copilului, mândria şi sinceritatea lui. De îndată ce-a ştiut să mânuiască o pensulă, a venit să-ţi ofere tot ce se pricepe să facă. Sârguinţa sa o dovedeşte; intenţia sa de a te slăvi, ca în această pânză în care te-a pictat, înfiorată, sub mătasea strălucitoare a flamurilor, o afirmă fără sfială. Cu ce priviri mângâietoare te-a contemplat! Cu câtă tandreţe, care nu se mai întâlneşte în vremurile noastre! Nu o dată s-a aşezat la lucru, ci de zece, de douăzeci, de cincizeci sau de o sută de ori când, zdrobit de rele de tot felul, se punea sub ocrotirea ta. Notre-Dame, dacă cineva merită să stărui pentru el, dacă cineva are nevoie noaptea, când umblă, să aibă lumină, să fie apărat împotriva ispitei, împotriva răului ce-l asaltează necontenit, atunci acela este acest boem păcătos. Inima sa este deschisă milei tale, inima sa este mişcată de iertarea ta, şi când, la capătul puterilor, el cedează viciului său infam, vezi cât îi este de mare remuşcarea.

Şi voi, bisericuţe atât de albe în verdeaţă, la jumătatea coastei unui colnic despădurit, în Corsica, în timpul unui scurt voiaj, v-a întâlnit pictorul în drumul său. Se credea izbăvit şi, în pura voastră înălţare, n-a descoperit numai o

[1] L'Île de la Cité (N.T.)

suprapunere de planuri şi volume, ci şi o mulţumire fierbinte lui dumnezeu la care cu umilinţă şi-a alăturat-o pe a sa. Vă amintiţi de acea admirabilă compoziţie din Murato a cărei manieră m-a făcut întotdeauna să mă gândesc la aceea a unui Primitiv? Emană parcă din ea o lumină cerească, un ecou al sufletului şi până şi micii arbori, şi zăpezile vârfurilor, totul are aici aerul unei uşoare fluturări de aripi.

Cam în aceeaşi epocă, el aduse din Conquet o anumită bisericuţă de o asemenea inocenţă, împodobită cu albul tencuielii - asemeni acelor velitori atât de ţepene şi scrobite cu care se gătesc femeile la ţară - încât uită pictorul căruia îi aparţine acest act de credinţă. Trebuie să te uiţi mai bine, să te opreşti la acest mic zid ce formează primul plan, la această arhitectură atât de robustă şi totodată atât de fragilă, la acei arbuşti grămădiţi ca în retragere, ca să-l numeşti pe Utrillo.

Iar această capodoperă, tenace, construită din mortar şi var, indestructibilă, cu turnuleţul ei avântat, cu clopotniţa sa având acoperişul în formă de parapet, nu dovedeşte oare îndeajuns credinţa lui în dumnezeu? Totul, în structură şi stabilitatea ei trainică, e o sfidare la adresa indiferenţei veacului. Totul în ea este puternic şi voluntar înălţat spre cerul larg şi înalt pe care se sprijină. Este biserica din Villiers-le-Bel[xiii].

Iată dovezi, nu-i aşa? care-şi au importanţa lor şi care oricărui alt pictor în afară de el i-ar fi servit imediat la scoaterea în evidenţă a înaltelor sale concepţii. Dar nu. Lui Utrillo îi erau refuzate aceste concepţii sub pretextul că un beţiv nu poate aspira la ele. Să mori de râs, nu alta. El care nu se încredinţa decât picturii şi care, fără să spună nimic nimănui despre visele sale, accepta să rămână închis săptămâni întregi ca să se adâncească în ele, tocmai el n-ar fi avut, chipurile, viaţă interioară; n-ar fi meditat asupra

subiectului său! Ce ticăloşie! S-a făcut din el un fel de maşină de pictat, un automat. Unii au încercat să explice totul prin cartea poştală, fără să înţeleagă un singur moment că el trebuia să fie cu atât mai inspirat ca să compună, după asemenea documente, pânze pline de mister, de tragic, de emoţie.

Am printre hârtiile mele această declaraţie ce mi-a trimis-o Utrillo când i-am consacrat prima plachetă:

„*În orice operă de artă, afirmă el, sentimentul uman trebuie să apară înaintea oricărui sistem estetic sau metodă picturală*”.

E clar? Dar nu s-a ţinut seamă de asta. Adevărului i s-a preferat legenda şi, pentru că în aceste vremuri meschine în care trăim paradoxul triumfă, oamenii sau bazat numai pe el, ca să vadă în Utrillo o enigmă.

Câte poveşti, jurând că erau adevărate, nu s-au colportat în legătură cu acest om? Nu le pun de loc la îndoială. Totuşi, ce pot să însemne ele? Iată una:

În timpul războiului din 1914, pictorul, care scăpase de la o gazdă, ajunse pe *Colină,* la miezul nopţii, într-un hotel al cărui patron îl cunoştea, reţinu o cameră şi merse să se culce. Avea sub braţ trei tablouri pe care avea de gând să le „mărite” a doua zi; dar când coborî, încălţat cu nişte pantofi scâlciaţi, patronul hotelului i-a atras atenţia pe bună dreptate că în ţinuta asta nu inspira câtuşi de puţin încredere şi că îşi va vinde prost pânzele.

— Dacă-ai avea măcar pantofi, dragul meu, ai putea face faţă.

— E-adevărat, spuse Utrillo.

Ploua. Patronul se scărpină în cap şi, mirosind o combinaţie, îi explică:

— Ţi-aş împrumuta bucuros pantofii mei, dar trebuie să plec în cursă, şi asta m-ar întârzia. E cam plicticos.

Utrillo nu ştia ce să răspundă.

— Ascultă, îi spuse atunci individul, mi-a venit o idee. Fratele meu care-i în permisie, nu se dă jos din pat aşa de curând. Încât, cum are nişte pantofi noi, o să-i iei, o să te duci să-ţi vinzi mâzgălelile, o să-ţi cumperi apoi nişte pantofi, şi-o să-i aduci pe-ai fratelui meu înapoi. E în regulă?

— Desigur, acceptă Utrillo.

— Nu-ţi pretind pentru seriviciul ăsta decât o pictură pe care să mi-o faci când te întorci.

Iată-l deci pe Utrillo înzestrat cu o superbă pereche de pantofi. Părăseşte hotelul, scapă de tablouri, la un preţ bun, apoi, foarte fericit, se duce să bea un păhărel la cea mai apropiată cârciuma. Acolo, ce s-a întâmplat? Ce catastrofă de cale ferată i s-a povestit pictorului şi în ce termeni? Nu vom şti niciodată. Dar Utrillo, îmbătându-se în ultimul hal porni ca un nebun şi toată ziua, rătăcind dintr-un bar în altul, nu se mai auzea decât el, scrâşnind din dinţi, ţârâindu-şi picioarele pe trotuare, şi scoţând „Pfu! Pfu!”-uri ca o locomotivă. Oamenilor uluiţi să-l vadă, la vârsta sa, jucându-se de-a trenul, le spunea că s-a întâmplat un accident oribil, că locomotiva s-a prăbuşit de pe pod, aşa, (şi el cădea cu cele patru „roţi” în aer), că vagoanele au zburat în toate părţile (el îşi lua avânt şi se precipita), că, în fine, prăbuşite unele peste altele, strivite, distruse, fărâmiţate, nu mai rămăsese decât un singur călător.

Vai! la căderea serii, din pantofii ce-i fuseseră împrumutaţi nu mai rămăsese nimic sau aproape nimic. Cu tălpile tocite, cu tocurile scâlciate, cu tălpile găurite, el se prezentă la hotel, căută pe fratele patronului, şi, cum acesta intenţiona să-i dea o bătaie zdravănă, fugi numai în şosete ţipând înfiorător.

*

Ei bine, ce dovedeşte această poveste decât că în asemenea momente Utrillo nu mai păstra măsura şi se comporta ca un alcoolic oarecare? El avea acea aptitudine

a alcoolicilor de a îngroşa peste măsură faptele ce-l frapau, de a face din ele o întreagă lume. Dar apoi, după ce trecea criza, ce rămânea din asta? V-aţi pus întrebarea? Dostoievski, despre care am mai vorbit, n-avea oare aceeaşi facultate de a exagera senzaţia, de a o lăsa să invadeze totul înainte de a se răfui cu ea, de a-i pune stavilă în povestirile sale? Această furie, această excesivă dispoziţie de a se emoţiona, care îi venea de la epilepsie şi al cărei şoc îl resimţim la lectură, este cea care l-a dus atât de departe. La ce bun s-o negăm? Asta nu-l împiedică câtuşi de puţin să rămână un scriitor cu o forţă de evocare prodigioasă şi, fără îndoială, cel mai uman şi cel mai veridic.

Or, Utrillo aproape niciodată n-a pictat decât într-o asemenea stare. Catedrala sa din Reims[xiv], a cărei bombardare pur şi simplu l-a zdruncinat, n-are nevoie de comentarii. Vestea pe care i-au adus-o ziarele în 1914 i-a provocat - după spusele martorilor - o asemenea agitaţie încât lumea se temea să nu moară. Nu se gândea decât la flăcări, la prăbuşirea sinistră a acestui imens lăcaş şi, ca şi când el însuşi ar fi fost atins în sufletul şi trupul său de un asemenea dezastru, manifestă timp de mai multe zile nişte semne atât de alarmante, încât oamenii n-au mai ştiut ce să creadă. Bău mai întâi ca să îndepărteze abominabila viziune, dar cu cât bea mai mult cu atât ea căpăta în ochii săi precizie, amploare, intensitate, şi nefericitul, urmărit de groaza crescândă a unui asemenea eveniment, nu se simţi scăpat decât după ce a tradus-o în acea operă impresionantă în care catedrala, înconjurată în întregime de foc şi fum, ne apare într-un groaznic incendiu.

Reims în flăcări - acesta e titlul tabloului - rămâne pentru mine una din acele pânze de valoare în care artistul îşi dezvăluie adevărata sa personalitate. Îl simţim în ea palpitând cu toată fiinţa, fremătând, arzând de dragoste şi

de milă, izbucnind de furie. Ca şi ea, el este prada răutăţii oamenilor, infernalei lor cruzimi. Dar poate mai era încă ceva, căci Utrillo avea un adevărat cult pentru Ioana d'Arc, care îşi unsese regele la Reims, şi faptul de a şti că asemenea locuri sunt condamnate la pieire îi sfâşia inima cu o asemenea disperare, încât aduse în sprijinul artei sale o suferinţă nouă a cărei întindere numai el singur o putea atunci măsura. Aspecte minore ale unui mare artist, vor spune unii. Fie. Dar acestui cult pentru Ioana d'Arc, a cărei oribilă statuetă de argint, cumpărată din bazarul Saint-Suplice, o păstrează, i se consacra în întregime şi nu admitea niciodată ca cineva să-şi bată joc de el. Aidoma copiilor bătuţi care au undeva, ascunsă, o imagine căreia îi destăinuiesc mâhnirea, sau o păpuşă hidoasă, pe care o leagănă şi asupra căreia îşi revarsă prinosul inimii lor, Utrillo purta, într-un buzunar al vechiului său veston, acea inocentă statuetă, iar seara, ca să doarmă, o aşeza lângă pat. Putem astfel să ne imaginăm de ce în opera sa, el a ridicat atât de des, sub cerul liber, bazilici şi biserici, chiar capele, care, fără nici o altă valoare, au totuşi una în ochii săi, şi anume cea mai mare puritate care există.

*

Oh! acele ceruri ale lui Utrillo, acele ceruri plumburii, umflate de aburi groşi, plutind jos, copleşitori şi părând mai mult că absorb lumina decât o răsfrâng, cât de greu apasă, la început, asupra operei sale! Unele palide, au în zori reflexe de ghilotină. Altele, prin sumbra lor densitate, îmi amintesc de acele mari holuri de gări în care fumul trenurilor pătrunde cu violenţă ca să formeze straturi de funingine. Sunt ele destul de expresive pentru sentimentele ce-l dominau atunci pe pictor şi-i interziceau să-şi schimbe felul de trai? Iată severa bazilică Saint-Denis[xv], al cărei unic turn pătrat se detaşează brutal pe suprafaţa lor agitată, fără înseninări fireşti, aproape fără aer. Plan cu plan, ea îşi

etalează vasta arhitectură din pietre înnegrite, în care vitraliile sunt ca nişte ochi de orb, iar porticele, lucind de umezeală, abise de tenebre. Ea acoperă toată întinderea cerului cu forma sa posomorâtă, îndesată, legată solid de pământ, din care se înalţă cu greu. Iată, în atmosfera mohorâtă a unei zile de iarnă, o a doua imagine a aceleiaşi bazilici, dar văzută din flanc şi umplând, de astă dată, aproape toată pânza cu acoperişurile sale şi cu contraforţii săi livizi. Cât de crud este deci realismul care-l obliga pe artist să se caute, ca un om beat căzut pe jos, prin puroi şi prin noroi! Pe acoperişurile oblice şi pe faţada tristă a navei, un palid reflex abia dacă împleteşte tonurile acelea mate. Nu luminează. Nu dă altceva decât o tristă aureolă şi, chiar pe pavaj, nu întinde decât o lumină adormită ce îmbracă o singură casă albă din colţ, alături de care se află o cârciumă. Dar în curând totul se trezeşte. O rază de lumină străbate acel opac semiîntuneric. El cedează locul unei lumini ce urcă în cer şi alungă, ca pe un vis urât, ultimele roşeţi întârziate. Este o zi radioasă care urmează nopţii: acea zi corsicană când, în faţa bisericuţei din Murato, pictorul s-a simţit liber, sau a crezut într-adevăr că este liber. El, căruia nu-i plăcea să construiască decât planuri enorme, le inundă într-o lumină vie, jucăuşă, le distribuie prin mari mase regulate, determină greutatea şi volumul şi sculptându-le în această lumină care-l orbeşte atinge culmea artei sale. S-a sfârşit cu apăsarea aceea din care nu se putea smulge. Poartă acum în suflet o voioşie de copil. Nu e decât dragoste şi puritate, şi când, după luni de lucru în care totul cânta în operă sa, revărsându-se ca un izvor, cade iar în obişnuitele sale păcate, este prea târziu! Ştie care îi este drumul şi se ţine de el cu tărie.

Comparaţi Notre-Dame, împodobită toată cu dantela arcelor, a volutelor, a lobilor şi a rozetelor, cu patetica bazilică Saint-Denis. Ce deosebire! Ce uimitoare

transformare! Descoperim aici poate aceeaşi materie consistentă, aceeaşi fermă concentrare în economia mijloacelor, dar spiritul s-a schimbat. Priviţi această aeriană şi magică întocmire, această graţie, acest elan, această credinţă în muncă şi această siguranţă la care nu ne-am fi aşteptat. Utrillo s-a dăruit cu totul. De la sfinţii de piatră, regii în armurile lor şi grupul celor trei îngeri, până la detaliile tratate fără nici o înfloritură, îl descoperim în sfârşit aşa cum se cuvenea să fie şi cum s-a realizat în întregime mai târziu în cele două catedrale ale sale, cea din Chartres şi cea din Moulins.

*

Era pe vremea când Valadon, după ce se gândise să-l însoare pe Maurice, se resemnase până la urmă, renunţând la acest proiect, dat fiind că n-avea nici o şansă de reuşită. Un model, Gigi cea brună, care între două şedinţe de pozat făcea menajul Suzannei, fusese întrebată şi nu răspunsese la început nici da nici nu, apoi, fără îndoială, ca să n-o mâhnească pe Valadon, nu mai pusese piciorul în atelier. Bietul Maurice! Îi plăceau femeile corpolente şi aceea pe care i-o alesese mama sa ar fi corespuns fizic gusturilor sale. Unul dintre nudurile pe care Suzanne l-a pictat după ea, întinsă pe un divan, este o dovadă. Am această pânză în camera mea de lucru şi trebuie să recunosc că, dacă intenţiile matrimoniale ale Suzannei s-ar fi realizat, Utrillo s-ar fi simţit foarte bine. Trebuie totuşi să cred că îngerul său bun şi-a luat asupra-i sarcina să-l salveze de o asemenea căsătorie, întrucât Gigi, gata oricând să facă servicii, n-ar fi avut niciodată curajul să se opună pretenţiilor pictorului, cuprins pe neaşteptate de patima beţiei. Fac parte dintre aceia care gândesc că norocul lui Utrillo a fost mai mare decât se presupune. Un Leprin, de pildă, care mergea pe urmele sale, a murit la spital la fel ca Modigliani. Pascin s-a sinucis. Alţii, în fine, ca Jean Launois căruia Salonul de

Toamnă i-a făcut după război o splendidă retrospectivă, s-au stins în sărăcie înainte de bătrâneţe, în cele mai grele condiţii.

— Îmi place să simt tăria vinului aici - mi-a mărturisit Maurice arătându-mi cu degetul mărul lui Adam. Se simte vinul cum curge. E minunat. Clapa funcţionează...

Sau, într-o după-amiază, când îl priveam pictând în camera sa din strada Labat:

— Albul de zinc îţi face sete. Habar n-ai! Şi cum îl pun mereu, pentru că-l cer, iată de ce mi-e încontinuu sete.

Este desigur o mare distanţă de la aceste cuminţi reflecţii la cele pe care „divinul Hoffmann”, cum îl numeşte Baudelaire, le înşiră în *Kreisleriana:* „Muzicianul conştiincios, declară într-adevăr autorul *Povestirilor Fantastice,* ca să compună o operă comică trebuie să bea şampanie. El va afla în ea veselia spumoasă şi uşoară pe care o reclamă genul. Muzica religioasă cere vin de Rin sau de Jurançon. Ca şi în adâncul ideilor profunde, există în ele o amărăciune îmbătătoare, dar muzica eroică nu se poate lipsi de vinul de Burgundia. El are ardoare entuziastă...” Asemenea idei nu sunt lipsite de fineţe. Totuşi, ce părere ar fi avut Hoffmann dacă ar fi putut prevedea că într-o bună zi un foarte mare pictor, care uneori pare descins din povestirile sale, nu simte dragoste adevărată decât pentru vinul roşu, fără să scuipe, ca să ne exprimăm vulgar, pe celelalte? Ca un adevărat german, abil şi metodic, el i-ar recunoaşte o aptitudine excepţională pentru toate speciile şi o perfectă înţelegere a resurselor prodigioase pe care ni le procură vinul cu cât bem mai mult din el. Asupra acestui ultim punct, totuşi, am certitudinea că numărul litrilor pe care Utrillo era capabil să-i înghită într-o noapte l-ar fi uimit peste măsură pe Hoffmann în ciuda calculelor sale.

Într-adevăr, toţi cei din Montmartre cunoşteau uluitoarea cantitate de „beaujolais” şi de „aramon”[1] pe care o putea bea Maurice, precum şi rapiditatea de necrezut cu care golea o cană.

— Nu, Maumau, s-a sfârşit! exclamă Marie Vizier la gândul că o să-i bea tot vinul. Mamă-ta mi-a spus să te supraveghez.

Atunci avea loc marea scenă care se desfăşura de obicei în interiorul cârciumii cu obloanele trase, din precauţiune, de către proprietară. Utrillo nu înţelegea.

— Ce mamă? bombănea el. Ce-ai cu mama?

Şi trecându-şi mâna peste faţă, el mai spunea după un moment de gândire:

— Dacă refuzi să mă serveşti, nu vei mai primi niciodată o singură pictură de-a mea… Nici o guaşă, nici o schiţă. Gândeşte-te bine, mi-e sete.

— Poţi să crăpi, îi răspundea Marie. Cât priveşte picturile tale, cum le spui tu, sau mai bine zis mâzgălelile tale, pentru cât valorează ele… Am să te arunc în stradă, cu ele cu tot. M-ai înţeles?

De obicei, Marie sfârşea prin a ceda, dar erau şi nopţi în care, patroana nemaivoind să ştie de nimic, scena se schimba în melodramă. Un agent apărea dintr-o dată de sub oblonul uşii, apoi dispărea trăgând în urma sa pe nefericitul Maurice, a cărui furie şi ale cărui vociferări nu se potoleau decât la poliţie după o viguroasă şi clasică bătaie.

[1] Viţă de vie cultivată în sudul Franţei (N.T.)

VII

Câte extravaganţe au fost necesare totuşi ca Utrillo să treacă de la cârciumile din Montmartre la colecţionari şi ca la vânzarea prin licitaţie de la „Pielea Ursului” - la 2 martie 1914 - să se plătească patru sute de franci pentru una din „Notre-Dame”-urile sale! Artistul picta din 1903, dar acest succes n-a avut urmări. Într-adevăr, în aceeaşi sală de licitaţie, alte opere ale lui Utrillo au fost adjudecate - câteva săptămâni mai târziu - la nişte sume derizorii. *Biserica din Montigny,* între altele, a ajuns cu greutate la şaizeci de franci, iar speranţa de a-şi lichida stocul, pe care o nutreau cârciumarii din Montmartre, se risipi aproape într-o clipă. Cine trebuia să pătimească din asta dacă nu pictorul? Dar pictorului nu-i păsa. Necunoscând jocul combinaţiilor ce l-ar fi transformat în vedetă, el nu lucra decât ca să bea şi, departe de a trage un folos din vânzarea de la „Pielea Ursului”, se descotorosea de pânzele sale de cum le termina. Pictorul său, moş Gay, l-a reprimit la el, şi, încercând cu multă greutate să-l convingă, ţinea sub cheie apa de colonie. Utrillo nu protesta. El accepta să i se boteze vinul, dar dintr-o dată îşi părăsea brusc gazda şi, de la vecin, de la domnul Delloue, îi trimetea, printr-un copil, complimente ironice.

Domnul Delloue, anticar în strada Clignancourt, vindea şi tablouri. El instală în prăvălia sa un pat pentru Utrillo care, fericit că are două domicilii - căci agenţii îl vor soma să le indice doar unul, nu mai ştia uneori unde se află şi le părăsea în cele din urmă pe amândouă pentru restaurantul domnului Charles din strada Orsel.

Am cunoscut micul restaurant ţinut de Charles. Călcai acolo pur şi simplu pe pictură; avea atât de multă că nu mai ştia nici unde s-o agaţe. Mai dădea din ea clienţilor, sau se ducea s-o plaseze în oraş până în strada Italiei, unde domnul Nicolas - om foarte priceput - îi cumpăra pânze de Utrillo pe care nu mai aveai prilejul să le revezi. La acest simpatic şi descurcăreţ băiat am făcut într-o zi cunoştinţă cu un personaj ciudat care, din dragoste pentru artă, renunţase la făbricuţa lui de cremă de ghete, care mergea bine, ca să cumpere tablouri de Max Jacob. O febră parcă-i cuprinsese în cartier până şi pe oamenii cei mai potoliţi, încercând să descopere vreun mâzgălitor pe care să şi-l asigure prin contract. Ah! ce plăcut era pe atunci să fii pictor în Montmartre! Ţi se acorda atenţie, erai poftit la prânz, la cină, ţi se propunea, cu discreţie, să te însori cu tânăra fată a familiei, iar cumetrele, în faţa porţilor, şuşoteau la trecerea ta:

— Dar, draga mea, este artistul cizmarului sau al vânzătorului de la debitul de tutun.

Numai dacă nu cumva apărea Utrillo, mergând pe două cărări ca să le umple de consternare sau de mânie pe aceleaşi cumetre care, toate în cor, exclamau:

— Nenorocitul!

Într-adevăr, el avea o înfăţişare care-l punea într-o lumină proastă, cu pălăria sa terfelită, hainele pătate de noroi, pantofii vechi, cămaşa fără guler şi cu aerul său exaltat. Felul cum privea îi descuraja chiar şi pe cei mai îndrăzneţi. Cât priveşte vorbele pe care „Domnul Maurice” le adresa fără reţinere oamenilor cumsecade întâlniţi pe drum, nici ele nu erau prea liniştitoare. Sunau cam aşa: „Bandiţilor! Ei! Tâlharilor! Asasinilor ! Ticăloşilor” sau şi mai rău când îl apucau toanele. Pictoraşii din *la Butte,* cunoscându-i obiceiul, nu se luau la harţă atunci când îi surprindea lucrând acolo pe vreunul din ei. Îşi făceau

repede bagajele, se înfundau în prima cârciumă întâlnită şi numai după ce copiii îi informau în ce direcţie o luase Utrillo se reaşezau la lucru, ca şi cum le-ar fi fost teamă.

Asta pentru că „Domnul Maurice” făcea urât la beţie şi pentru că năzdrăvăniile sale, atunci când din întâmplare se deda la ele, nu se terminau niciodată fără pagubă. Pretindea că în Montmartre era la el acasă şi nu suferea ca cineva să picteze după natură subiectele sale favorite. Ce importanţă avea natura! N-aveau atâta putere de sugestie ca să lucreze acasă, în cameră sau în vreo dugheană de vechituri, inspirându-se din documente. El le ţinea pe ale sale într-un buzunar al vestei, le scotea, le arăta unul după altul fără să-l intereseze dacă era sau nu aprobat.

— Încearcă numai, zicea el oricui îi făcea observația că greşea atunci când se mărginea numai la cărţi poştale. Dar încearcă numai, şi vei vedea...

Şi luându-şi de-o parte interlocutorul, el încerca să-l convingă, pentru ca până la urmă să-l invite să plătească un păhărel. Lumea râdea. Era luat în zeflemea, dar uneori lumea ceda insistenţelor sale neobosite, căci neavând nici o para chioară, se angaja să dea pentru un rând de băutură o pânză sau un mic crochiu. Beat să cadă jos, executa acest crochiu pe loc, îl colora sumar, îl însemna cu scrisul său mare şi pleca apoi mai departe.

— Asta-i! bombănea el, vorbind cu el însuşi. Eh! ce murdărie! ce scârboşenie!...

Unii pretind că atunci când era beat, avea un gust pronunţat pentru compoziţiile în care străzi drepte, trasate aproape vertical, şi scări periculoase, îi aminteau nenumăratele dificultăţi ce le prezintă la urcare. Nu cred nimic din astea. Utrillo a arătat întotdeauna o vie predilecţie pentru aceste perspective rigide şi etajări de scări (din care cea de pe strada Muller[xvi] ridică un obstacol de neînvins pentru beţivi, oricâtă bunăvoinţă ar fi avut ei), înseamnă

asta oare că el era numai un beţiv şi că n-avea altă ambiţie decât să numere treptele acestei străzi? Ar fi absurd. Că în încăpăţânarea sa intră şi o oarecare insistenţă de beţiv, asta aşa o fi, dar, după umila mea părere, la Utrillo ea este o dovadă a exactitudinii minuţioase care caracterizează întreaga sa operă. Ea face dovada totalei lipse de imaginaţie a lui; ea este, în acelaşi timp, o demonstrare şi o ilustrare a acestui lucru, căci, la acest grad de supunere, cine ar mai putea distinge naivitatea de talent? Las altora această grijă.

Vai! medicii militari nu întârziară să greşească. Mobilizat în mai 1915, la cazarma din Argentan, Utrillo n-a fost reţinut, după examinare, într-atât starea sa se agravase dintr-o dată. Pictorul se reîntoarse deci la Gay, se închise în cameră, nu mai picta decât cazărmi, ziduri văruite şi ruinate, sate bombardate. Catedrala din Reims ne lămureşte asupra sentimentelor sale. Era înspăimântat, doborât. Nu trăia decât în aşteptarea vreunui cataclism a cărui imagine apărea ochilor săi atât de oribilă, încât băutura nu-i mai ajungea. Pleca în afara Parisului, pentru a afla ce gândeau oamenii; întrebările sale erau atât de surprinzătoare încât oamenii îl încărcau cu injurii. Asta devenise un obicei. Din cauza dispariţiilor sale, de care moş Gay până atunci nu se sinchisise prea mult, risca acum să fie închis. Dar la ce bun? Utrillo fugea, apoi - din scrupul pentru gazda lui - îi trimitea prin carte poştală veşti liniştitoare.

„Nu-s beat, scria el în grabă dintr-un birou de poştă din Saint-Denis sau din Saint-Ouen. Totul merge bine.”

Ba mai mult - poate din răutate:

„Băut un singur rom”. Dar semnătura sa mare, cu bucle încâlcite, contrazicea ceea ce o asemenea afirmaţie pretindea cu dezarmantă candoare. Am văzut aceste cărţi poştale pe care domnul Gay încă le mai păstrează. Sunt

ciudate. Dovedesc prietenia pictorului pentru fostul sergent de stradă, dar îmi imaginez că stimabilul domn Delloue, la care - după câte mi s-a spus - Utrillo devastase tot înainte de a fugi, trebuia să fi primit scrisori asemănătoare, fie chiar numai în glumă.

*

Zilele treceau fără ca Utrillo să pară că se îndreaptă. Singur la Paris, într-un Paris rău luminat, sinistru, aproape pustiu, aventurile sale se terminau la postul din strada Lambert unde agenţii nu-l scuteau de bătăi, pentru ca a doua zi să-i dea drumul. Asta se întâmpla de câteva ori pe săptămână, până când aceşti domni, cuprinşi de dorinţa de a agăţa pe pereţii lor, ca nişte burghezi obişnuiţi, tablouri de Utrillo, au devenit mai puţin brutali, propunând pictorului să nu-l mai bată dacă consimţea să le dea o pânză. Utrillo se grăbi să accepte.

I se aduseră cartoane şi culori, iar sergenţii pe deplin mulţumiţi de acest aranjament nu-l mai duceau pe artist la post decât cu mii de precauţii.

— Ia ascultă, cerea unul, să-mi faci o vedere din localitatea unde m-am născut.

Şi prezentându-i lui Utrillo o vedere dintr-o mahala sau dintr-un orăşel de provincie, stătea în picioare în spatele pictorului în timp ce acesta lucra.

Un altul îi prezenta o fotografie neclară, apoi un al treilea, iar când venea brigadierul, Utrillo trebuia să-i facă două tablouri, având în vedere gradul lui.

Îţi poţi imagina, după acest exemplu, numărul de pânze executate de pictor ca să-şi satisfacă clientelă. El le repeta la infinit, fără cea mai mică convingere, şi, ca să nu greşească, cerea, din când în când, să i se cumpere băutură. Acești domni se învoiau pe dată. Se întorceau cu vin, şi Utrillo, după ce golea sticla, se apuca din nou de treabă. Rezultatul: în 1916 artistul atinsese un asemenea

grad de alcoolism încât a trebuit să fie internat la Villejuif. A stat acolo din august până în noiembrie, pictând ca să-şi uite soarta tristă. El care semna: „Bun pentru muncă”, a fost salvat de muncă. În ciuda acestei nenorocirii, datorită muncii a putut să abordeze acea manieră mai vie, mai colorată, pe care a accentuat-o în urmă în profitul artei sale. Lecţie tragică dacă poate fi considerată lecţie. Utrillo nu discuta deloc. El ţinu piept restricţiilor, şi când fu lăsat în libertate condiţională rămase atât de multă vreme sub impresia internării încât, de astă dată, s-a crezut că este vindecat.

— Mă-nţelegi? îi spunea mama sa. Te vor lua din nou dacă bei. Şi nu vei mai scăpa.

— Bine, răspundea Utrillo.

Şi ascunzându-se de toţi, în ciuda groazei de Villejuif, trimetea copiii să-i cumpere rom, de îndată ce pleca mama sa.

În asemenea condiţii, ce să mai speri? Utrillo cunoştea asta, dar, cum avea nevoie să bea ca să picteze, în curând începu să se îmbete în public şi nu se mai întorcea acasă decât la trei zile o dată, sau la cinci, apoi dispărea din nou, căci amicul său Delloue sechestrându-l în strada Clignancourt, el se despărţi de Valadon care, puţin după aceea, părăsea Parisul. Ah! În seara aceea, ce disperare pe Utrillo! Este uşor de închipuit, căci l-am văzut o dată beat-mort în stradă. Delloue, nemaiputând să-l ţină, l-a dus la hotel. Acolo mi-a dat Utrillo întâlnire. Mă dusei să-l văd.

— Ei, mă primi el aşezat în faţa şevaletului, cum îţi merge?

— Dar ţie?

— Boii!

— Cine anume?

— Toţi, strigă el... Asta nu mai e viaţă. E ocnă. Priveşte.

El îmi arătă la piciorul patului trei picturi proaspete,

reveni la şevalet, bodogăni ceva, ridică capul, apoi dintr-o dată:

— Dă-mi albul, ceru el pe un ton dur. Ah! ei pe ăsta îl vor. O să vezi. Cum? E caraghios. Alb? Dar nu-i numai asta, drace!... nu-i numai alb pur... mai este şi verde, şi roşu? Ah! idioţii! Nu crezi?

— Fireşte, zisei, ca să nu-l contrazic. Ai dreptate. Lucrează fără să te ocupi de rest.

— Şi dacă mă înjură?

— Voi cumpăra chiar eu tablourile tale.

El se întoarse, mă privi cu seriozitate, apoi, ridicând din umeri:

— Ce-ţi mai trece şi ţie prin cap!

— De ce nu?

— Nu, nu, spuse el. Ţie îţi voi dărui o pânză. Vrei? Primeşti? Lasă-mă trei zile şi o vei avea. Ţi-o voi aduce eu. Ţi-am promis-o. O vei avea la data... Şi, ştii, nu o maşinărie cum îmi cer toţi aceşti imbecili, ci un peisaj frumos, bine lucrat. Lasă pe mine.

— Mulţumesc.

— Oh! lasă asta.

— Ba da, Maurice.

— N-ai pentru ce.

După acest plăcut schimb de vorbe ne duserăm să bem. Utrillo se întoarse la hotel şi, în ziua hotărâtă, sosi la mine acasă, pe Quai aux Fleurs, într-o asemenea stare de beţie încât răscoli tot imobilul, căci căzu de cinci sau şase ori pe scară, fără să distrugă, ca printr-o minune, admirabila mică vedere a Morii[1] pe care, pictată chiar în dimineaţa aceea, o ţinea cu grijă de un colţ.

— Iată, făcu el.

— Dar intră.

[1] Moulin de la Galette (N.T.)

— N-am timp.

Şi înmânându-mi cartonul care purta această dedicaţie neprevăzută: „Eminentului scriitor Francis Carco cu omagiile mele”, coborî treptele ca un nebun, spre furia portăresei care, necunoscându-mi asemenea relaţii, crezu - văzând a doua zi în camera mea această pictură - că era un tablou furat.

— Cum, furat? îi spun. Ştii să citeşti?

— Mă jigneşti, Domnule!

— Păi atunci!

— Citesc, declară ea cu o mimică de dezgust... Nu e prea cuviincios.

— Ce anume?

— Asta, Domnule.

Şi foarte demnă, îmi indică cu degetul dedicaţia lui Utrillo:

— Haida de! făcu ea, între tineri care se respectă, ce înseamnă aceste omagii? Pictorul dumitale este desigur scrântit... sau dumneata... sau, la urma urmei, şi unul şi altul.

Această părere n-avea pe atunci nimic excesiv, cel puţin în această parte a oraşului, căci în Montmartre nimeni nu se jena să-l considere pe faţă drept imbecil pe negustorul de bibelouri care, descoperind un carton de Utrillo, se hotăra să-l cumpere. Anticarii din *la Butte* s-au considerat întotdeauna foarte şmecheri şi când „măritau” un tablou al acestui pictor, râdeau cu hohote pentru ca apoi să-l înlocuiască în mod automat cu altul, ce-l ţineau în rezervă în prăvălia din dos. Pe acea vreme, toată lumea avea tablouri de Utrillo; portărese, grădinari, cârpaci, agenţi de poliţie, fără să uităm cârciumarii, pe pereţii cărora se puteau număra adesea cu zecile. Marie Vizier poseda o foarte frumoasă colecţie din „perioada albă”, pe care mă tem că n-o aprecia la adevăratul ei preţ. Tablourile ocupau

în întregime trei panouri din sala restaurantului, fixate direct pe zid, sau încadrate cu o veche baghetă din lemn negru aurit, care nu le punea cum trebuie în valoare.

Dar cine şi-ar fi permis luxul unei rame de epocă pentru o pânză de Utrillo? Ar fi costat mai mult decât pânza şi ar fi demoralizat - ca să zic aşa - piaţa. Într-adevăr, în Montmartre unde legenda pretinde că negustorii de băuturi sunt artişti în orele lor libere, ne putem întreba când sună aceste ore, căci niciodată n-am văzut pe vreunul dintre aceşti comercianţi de treabă manifestând nici cel mai mic interes pentru cartoanele pictorilor. Le agăţau pe toate pe pereţi - bune sau rele - şi, fără să înţeleagă nimic, aşteptau liniştiţi momentul ca să se despartă de ele.

— Nu-i aşa? spuneau ei fără ocol. Trebuie să ai răbdare. În cazul lui Utrillo însemna - orice s-ar spune - a investi fără mare risc, având în vedere suma infimă ce i se plătea pentru pânzele sale, caracterul ce-l prezentau şi reputaţia ce încetul cu încetul se adăuga la numele artistului. Şi totuşi, ce sprijin ar fi găsit Utrillo la aceşti domni dacă fi trebuit să conteze pe ei? Toţi s-ar fi spălat pe mâini. În 1918, Delloue, la care locuia Utrillo, spunea că este strâmtorat din cauză că trebuie să plătească pensiunea pictorului într-o casă de sănătate la Aulnay-Sous-Bois. Bietul om! Dacă ar fi să-l credem, Utrillo îl ruina, şi când la sfârşitul războiului el îi rezilie contractul, a fost un noroc că Zborowski, care-l susţinea pe Modigliani, să ia în sarcina sa pe „Domnul Maurice” şi să-i verse cu mare greutate câteva sute de franci lunar. Era desigur mai nimic, dar în acel timp nimeni n-avea încredere în Utrillo. Zadarnic l-am prezentat unui amic foarte bogat ce căuta, ca toată lumea, să întreţină un pictor, amicul nu se hotărî deloc şi preferă să acorde sprijinul său unui pictoraş fără viitor pe care-l întâlnise pe *Colină,* mâzgălind interiorul unei cafenele. Părea într-adevăr că Utrillo nu-şi dezarmase încă destinul.

Oricât de ciudat ar părea acest lucru, oamenii nu vedeau în el decât pe boem şi nu pe admirabilul şi prodigiosul artist a cărui nouă manieră răspândea o strălucitoare intensitate.

Pare bizar? În faţa peisajelor sale pariziene, a bisericilor, a cazărmilor, a spitalelor lui, ale căror înalte ziduri nu mai au uniformitatea şi tragismul de odinioară, ci un echilibru surprinzător şi o limpezime de factură şi de expresie evidente, în faţa străzilor sale de mahala cu vile atât de curăţele, a arborilor săi lustruiţi din spatele grilajelor, a cerurilor, a perspectivelor sale, amatorii, surprinşi, se răzvrăteau. Ei găseau această manieră prea seacă, prea rece, îi preferau - şi cu mult - pe cea precedentă, fără a voi să se oprească la ce oferea aceasta ca magic şi ca excepţional. Cu toate acestea erau aceleaşi străzi, aceleaşi biserici. Erau, dincolo de porţile Parisului, aceleaşi piaţete ale căror cârciumi cu faţade de un roşu-brun te invită să intri, aceleaşi boschete cu gărduleţe verzi. Nu li se dădea nici o importanţă, încă nu se înţelegea că în acest decor atât de crud ca ton, atât de minunat descris şi colorat, tragicul vremii se afirma aşa cum era. După Dostoievski, nu se mai putea admite aventura bandiţilor moderni al căror automobil gri sau galben a apărut de pe prima stradă din dreapta pentru a se opri de-a lungul acelei banale faţade în faţa intrării unei bănci sau a unei instituţii de credit. Nu. Ce poveste! Nu se vedea decât acea faţadă recent zugrăvită, decât acele ziduri netede acoperite de olane, acele trotuare de ciment, acele magazine frumos aliniate a căror prezenţă nu ascunde nici un mister. Unde era Utrillo? Era căutat, erau întrebate pânzele sale ca şi cum ar fi trebuit să răspundă şi, când răspundeau sau lăsau să apară, câtorva cunoscători personalitatea pictorului, ei nu ţineau socoteală de asta şi plecau dezorientaţi. Da, am spus bine: dezorientaţi. Este prima lor impresie, fără să descopere cu precizie că atracţia şi savoarea acestei noi maniere constă

în răceala sa extrem de evidentă, în acurateţa şi conştiinciozitatea sa. De ce să nu recunoaştem? Lipsa de imaginaţie la Utrillo se arăta aici în notaţia minuţioasă a subiectului, în calchierea lui am putea spune, până când, din această copie sterilă, ţâşnește dintr-o dată scânteia.

Din acest moment, cine n-a gustat oare, în aceste compoziţii dezbrăcate cu bună ştiinţă de orice elocvenţă, tainica senzaţie de nelinişte al cărei secret îl deţin? Cine a scăpat de ea? Cine nu i-a descoperit acea amărăciune subtilă,

Ca un aer impregnat de sare,

acea echivocă şi surdă anxietate? Trebuie să-i fii contemporan. După Montmartre, ale cărui dărăpănături leproase dispăreau sub târnăcopul demolării, după zona şi cocioabele lui, apărea în opera lui Utrillo mărturia indiscutabilă a evoluţiei sale. Este întotdeauna el, el singur, pradă tentaţiilor. El care a fost izgonit şi bătut, care a fost dus la poliţie. În zadar picta ca odinioară, după documente, acum îşi dădea seama, în timpul escapadelor sale, că se schimbase ceva. Pe străzile negre, pe care cârciumile îşi ţin luminile aprinse, ca nişte faruri, pe care casele îşi desfăşoară faţadele restaurate cu etajele închise, unde, din orice parte ai privi, se zăresc nişte perspective trasate cu sfoară, un element nou intră în joc. El împrumuta fizionomiei Parisului de după război aspectul său parcă pietrificat în lumina electricităţii. În locul ungherelor întunecoase, a cotloanelor obscure şi locuite de fantome, o arhitectură severă îşi stabilea planurile, liniile, volumele sale lipsite de amploare. Ea venea de pe lumea cealaltă ca să ia contact cu pământul, să-şi sprijine pe el masa sa mediocră şi goală, sonoră ca betonul. Nimic din acea dezordine exterioară de odinioară, din acele maghernițe afumate şi sinistre. În barurile cu platforme luminoase, în prăvăliile fără stil şi fără haz, în hotelurile cu apă curentă,

Utrillo nu mai era acasă. El descoperea o lume stranie, clădiri înalte a căror construcţie din cărămizi noi avea aerul că sângerează, nişte arbori piperniciţi în armătura lor de fontă, imense panouri - reclamă, lampadare gigantice, şi, de la o faţadă la alta, reţele bine întinse de fire telefonice. Avea să închidă ochii în faţa unor asemenea transformări? Nicidecum. El le adoptă fără greutate, înlocuind alburile ipsosului cu tonul viu al cărămidei, redresând dintr-o dată vetustele sale ziduri umflate de igrasie, ruinate şi crăpate pe care le zugrăvea cu alb văros. Era chiar aşa de complicat? Şederile sale la Sannois şi la Aulnay-Sous-Bois îl familiarizează cu decorul cam prea gol, prea uscat ce-l aştepta pretutindeni şi pe care, din instinct, îl pătrunse sub aparenţele de construcţii ieftine, pentru a-i fixa sărăcia strâmtă, sentimentul şi caracterul meschin. Îmi amintesc de una din acele construcţii izolate, la o răscruce de străzi abia trasate, pe care artistul, dintr-un fel de presimţire, a tratat-o în noua sa manieră şi din care a scos un tablou minunat.

Întregul simbol haotic al parcelării este parcă rezumat acolo începând cu faţada în piatră poroasă până la grădina uscată îngrădită cu sârmă, şi, pe deasupra acoperişului, înălţat pe o prăjină, un drapel spălăcit. Cine ar fi îndrăznit dintr-un ansamblu atât de banal să scoată o operă de artă? Era nevoie de un Utrillo, cu naivitatea, candoarea şi dragostea sa pentru detaliul precis şi obsedant şi cu nu ştiu ce banal sublim, când se simţea atras de aceasta. Înainte de a i se fi admis genul, el îl impusese, iar acei dintre admiratorii săi ce rămăseseră la zidurile lui crăpate, mânjite şi decrepite, nu admiteau decât cu greu ca cineva să nu fi gravat şi aici inscripţii pe noua lor zidărie. Neghiobii! Pentru că acest pictor se întâlnise, după părerea lor, cu capodopere şi pictase aproape la fel, ei îi refuzau acum să-şi depăşească epoca şi să creeze - în atmosfera specifică - mediul, care mâine, desigur, va împrumuta ceva de la el

pentru a se putea realiza o imagine veridică. Nu înţelegeau că am fi putut astfel să ne înzestrăm nepoţii eu o operă pe care s-o continue la rândul lor. În fine tot ce Utrillo a pus în aceste pânze, elanuri, mărturisiri, confidenţe, sarcasme, ei nu le mai regăseau în ele, şi asta îi descuraja.

Ah! cât de banală este viaţa!

a exclamat Laforgue; trec zile, luni, ani fără să ne aducă nimic deosebit, pentru că dintr-o dată să ne tulbure obiceiurile şi să ne răvăşească totul din temelie! Utrillo ne-o demonstrează plastic. Lui, pictorului sordidelor cocioabe, maidanelor, cumplitelor cârciumi de ţară, speluncilor din cartierele sărace, nu-i mai plac decât construcţiile recente, terenurile parcelate, barurile spilcuite şi acele străzi din Paris proaspăt gătite şi lustruite. Mai mult încă, maniera sa, a cărei tuşă brutală şi delicată crea, după spusele amatorilor, un cald-rece delicios, maniera sa s-a modificat cu totul. Ea nu mai sugerează, este ca o maşină, ea emite. Ea nu mai are acelaşi ritm. Ea nu mai are acel elan de odinioară, acea mişcare care antrenează totul, redat în pastă densă, acel lirism evident. O enumerare constantă, o analiză care reduce totul la nimic, în loc să facă din nimic o lume, o minunăţie, un lucru metodic, au înlocuit vechile daruri. Ce păcat! Este oare posibil acest lucru?

Ce contrast, şi până la urmă cine este înşelat?

Nimeni, răspundem noi, căci un artist ce s-a format absolut singur, ca Utrillo, care a scos din propria sa substanţă acele admirabile tablouri din „perioada albă”, nu se putea închide definitiv într-un singur gen. Sinceritatea sa ne-o dovedeşte. Ea n-ar fi acceptat să exploateze o manieră, sau să inducă în eroare printr-un brio de circumstanţă. Nimeni n-are mai puţin brio decât acest pictor. El îşi trăieşte viaţa, iar arta, ce depinde de ea, îi reflectă fluctuaţiile. Când violent şi chinuit, cuprins de delir şi halucinaţie, când liniştit, abătut, resemnat. Dar e acelaşi

artist. De altfel de ce n-ar fi evoluat? Când, după războiul din 1914, l-a ajutat Zborowski, dându-i posibilitatea, printr-o sumă lunară, să lucreze fără să cerşească bunăvoinţa negustorilor de vin ca să bea, nu mai era sănătos. Dacă mai provoca încă scandal pe străzi, în schimb, în camera sa se juca singur, ore întregi, ca un copil. I se cumpărase un tren mecanic şi Utrillo, aşezat pe jos, îl făcea să circule pe şine. Nu mai vroia să bea. În strada Cortot, unde îl supraveghea mama sa, stătea zile întregi, în picioare, cu fruntea lipită de geam, într-o contemplare tristă şi îndărătnică. Îşi dădea seama ce mare pictor era? O dată a spus:

— Dacă aş fi ceea ce se spune în ziare despre mine, aş avea decoraţii, nu-i aşa?

Replicile sale te deconcertau. Te aşteptai să întâlneşti un om răvăşit de alcoolism şi găseai un copil mare, cu ticuri plictisitoare, cu gândul aiurea, şi arătându-şi pictura fără să vorbească prea mult. Când i-o elogiai, te privea fix, ridica capul, surâdea, apoi umbla prin cameră cu paşi mari. Uneori, se oprea şi întreba:

— Îţi place asta?

Sau se ducea, cu pas grăbit, să caute o pânză în camera vecină, o aducea, ţi-o punea înainte, lăsându-te să-ţi dai părerea. Într-o zi i-am pus această întrebare:

— Ce-ai lua tu din Paris dacă ar trebui să-l părăseşti şi să nu mai revii în el niciodată? Ce amintire? Ai vreo preferinţă?

— Aş lua o bucată de tencuială, răspunse el.

— Cum aşa?

— Da, o bucăţică de tencuială ce-o culegeam de pe jos, când eram copil, ca să mă joc.

— Şi asta-i tot?

— Fireşte. O bucăţică de tencuială pe care o poţi atinge şi privi, îţi permite să gândeşti.

*

Răspuns ce nu se inventează, fiindcă ar fi de o

detestabilă pretenţie. Prin el, Utrillo se dezvăluie în întregime. El, care nu minte niciodată în pictură, ar minţi oare aici? Ar fi găsit atunci altceva. Dar nu. Fără nici o pretenţie, fără orgoliu, fără ambiţie, îi e de ajuns, ca şi copiilor, un obiect, „chiar cel mai trivial în aparenţă”, ca să se emoţioneze şi să-şi aducă aminte. Este demnă de admirat această modestie atât de rară. „Acest pictor care nu vine de nicăieri”, cum a scris Salmon, se mulţumeşte numai cu fervoarea sa. Nu face decât cum îl taie capul: nu depinde de nici un principiu şi de nici o teorie. Să-l acceptăm aşa cum este, cu culmile şi cu scăderile sale, cu contradicţiile şi cu ciudăţeniile sale, sau să-l lăsăm în pace. Când şi-a populat străzile cu femei cu şolduri mari, s-a crezut că vroia să glumească. S-a râs cu hohote. S-a vorbit de Van Gogh, pictorul nebun. S-a încercat să se facă o apropiere între ei. La ce bun? Utrillo, pictând acele femei voinice, nu ceda decât propriilor sale preferinţe. Poate îşi amintea de muncitoarea cu care locuise împreună! Poate de acele femei de stradă pe care le urmărea în beţia sa ca pe nişte figuri de coşmar şi care, atrăgându-l într-un bar, îl dădeau pe mâna proxeneţilor! De ce nu? Ele sunt, în opera pictorului, o mărturie vie. Sunt prezenţe complice ale nopţii şi ale chinului îndurat de Utrillo, şi nu din întâmplare au acel caracter echivoc ce ne-a rămas în amintire. Să nu mai insistăm. Utrillo, care le vede aşa cum le-a cunoscut, le situează în cadrul unde trăiesc şi, printr-o ciudată exactitate, nu le uită niciodată. Aceste robuste creaturi, uneori înfăşurate în lungi şaluri negre, alteori încinse cu un şorţ scrobit, sunt singurele pe care le îndrăgeşte. Îi plac fără pălărie, ca acele prostituate ce i-au adus atâtea aventuri în tinereţea sa, atâtea lovituri, atâtea umilinţe. Dacă a suferit din pricina lor, el nu neagă obscura putere ce-au păstrat-o mereu asupra lui. Dimpotrivă. O mărturiseşte la tot pasul şi, indiferent dacă se râde sau nu de el, se încăpăţânează să le

zugrăvească acolo unde ştie că pot fi găsite: în spelunci, pe stradă, sau în faţa acelor intrări de hotel a căror faţadă se luminează ca de-un surâs ofilit. Acceptaţi-le o dată pentru totdeauna! E prea târziu ca Utrillo să se gândească la înlocuirea lor, căci de la licitaţia Mirbeau, unde încântătoarea sa *Rue de l'Abrevoir* a obţinut preţul cuvenit, amatori şi negustori s-au înclinat cu toţii în faţa a ceea ce ei numesc fantezia sa, ca să nu-i dea un alt nume.

*

„Un tablou frumos fiind natura reflectată de un artist, notează Baudelaire în Salonul său din 1846, cea mai bună critică este aceea pe care o va avea acest tablou din partea unui spirit inteligent şi sensibil.” Întotdeauna atât de pătrunzător, ce-ar fi gândit oare Baudelaire despre Utrillo? Înclin să cred că după *Puget, melancolic împărat al ocnaşilor,* i-ar fi consacrat, în acelaşi mod de incantaţie, o Strofă din *Faruri,* căci dacă există un pictor pe care Baudelaire trebuia să-l înţeleagă, ţinând seamă de inaderenţa sa la orice soluţie de compromis sau la orice trăncăneală de şcoală, acesta este incontestabil Utrillo. Afinităţile pe care poetul *Florilor Răului* şi le-a descoperit cu Edgar Poe se definesc în acelaşi fel când e vorba de pictor, şi nu pentru că acesta se îmbăta la fel de înfiorător ca autorul lui *Ulalume,* ci pentru că alcoolismul amândurora determină o stare secundă, pe care Baudelaire în ceea ce-l priveşte, o căuta în opiu. Amintiţi-vă de *Vis parizian* unde, peste „minunăţiile” pe care poetul le descoperă în *Place de la Concorde*

Planează (teribilă noutate!
Toată pentru ochi, nimic pentru urechi!)
O linişte de eternitate.

Aceeaşi linişte, copleşitoare în toate pânzele din

„perioada albă” adaugă tehnicii pictorului un fel de vrajă al cărei secret îi aparţine. Impresia pe care ţi-o provoacă este dintre acelea care nu se uită. Ea te ţine sub fascinaţia unei drame despre care nu avem decât un sumbru presentiment, în vreme ce „implacabila Venus” - cum spune Baudelaire într-un poem în proză din *Spleen de Paris* - „priveşte nu ştiu ce în depărtare, cu ochii săi de marmoră”.

Şi lovituri de cuţit, lovituri de pumn,
Fluierături, ţipete echivoce,

într-un labirint de străzi pustii, cu case moarte, cu porţi căscate, cu sinistre lămpi de gaz stinse şi strâmbe, nu mai pot speria decât un om beat ce se ridică cu greu din şanţ, agăţându-se de ziduri fără să-şi amintească de ceea ce se petrecuse. Nu-mi reproşaţi că mă refer la el. Dar înşfăcându-şi pensulele a doua zi, după o agresiune a cărei victimă n-a fost numai o singură dată, Utrillo transpunea, pe un plan de fascinaţie, uşurat de amărăciune, avatarurile nopţii. Numai beţivul era în stare să înşire brutalităţile ale căror delicii le gustase fie din partea poliţiştilor, fie din partea derbedeilor pe care avea darul să-i exaspereze. Suntem departe de întâlnirile idilice din *la Butte* unde, în fânul ce se usca atunci pe locul scuarului Saint-Pierre, Braunt punea pe unul din personajele sale să spună:

Acolo am întâlnit-o pe Nini,
Nini, care vroia să-şi facă cuibul
În Montmartre.

„Proxeneţi” şi „gigolete”, spune la rândul său Pierre Mac Orlan, se întâlneau seara după cină printre căpiţe. Familii veneau acolo să se aşeze pe iarbă. Voci se interpelau:

„Marie, vrei să rămâi lângă mine?!” Strigătele fetelor care se chemau una pe alta răsunau de-a lungul zidurilor de pe strada Foyatier. Când toată lumea era la locul ei, ca în aşteptarea unui foc de artificii, vocile se calmau.

Apoi, în toate direcţiile împrăştiate în iarba moale ca nişte licurici roşii, se aprindeau focurile ţigărilor. Câteodată un acordeon cânta o arie la modă. Or, acest Montmartre, ce pare să dateze aproape de pe vremea lui Gérard de Nerval, Utrillo l-a făcut să renască, subliniindu-i în mod deosebit caracterul paşnic şi rural. Totuşi, greaua linişte dureroasă, ce stăruie încă acolo şi a cărei cauză am încercat s-o explic, se întinde prin îngustele ulicioare mărginite de grădini bătrâne şi prin pieţele rustice ale căror case par a fi pustii. Maurice recunoştea bine pe legendarul Bousca care ţinea un hotel la colţul străzilor Norvins şi Mont-Cénis, însă Bousca îl dăduse afară ca să evite orice discuţie. Cât priveşte pe Lemoine, întotdeauna mai mult decât indulgent la extravaganţele artiştilor, a găsit într-o bună zi că cele ale lui Utrillo depăşeau limitele admise de onorabila sa clientelă. Evident, în admirabila pânză *La Place du Tertre*[xvii], beţivul n-a voit nicidecum să-şi arate ura faţă de aceste două personaje, care ca şi moş Spielman, de altfel, îl dădeau cu violenţă afară, de îndată ce pictorul manifesta intenţia ascunsă de a rămâne prea mult acolo. Nu-i mai puţin adevărat că fiind de atâtea ori bruftuit de aceşti domni, Maurice nu-i iubea prea mult. Le dorea mai de grabă cele mai cumplite nenorociri, dar cum adesea geniul lui Utrillo se afirmă în această trăsătură, nu ne putem formaliza, în definitiv, mai mult decât ei. Se cuvine să ţinem seama de un alt sentiment, mai complex şi mai nobil, de care pictorul poate că nu şi-a dat întotdeauna seama, dar de pe urma căruia a suferit în dragostea sa filială, o deziluzie de zi cu zi. Fără a ne amesteca în domeniul intim, să spunem totuşi aici că e posibil ca prezenţa lui Utter în

existenţa Suzannei Valadon să fi dat amărăciunii lui Utrillo un prilej în plus de a se manifesta căci - oricum i-am spune - acest „dolorism” stă la baza geniului său.

Astăzi râdem de anumite refulări. „Tinerii”, mai ales, nu mai fac nici un caz de ele de când apelează mai puţin la propria lor experienţă de viaţă decât la concepţia ce-şi fac despre ea. Dar pentru oamenii din generaţia mea, aceste refulări nu sunt deloc neglijabile, dacă admitem că o operă de artă este, aproape întotdeauna, reprezentarea pe care autorul ei şi-o face despre lume prin modesta sau cuceritoarea sa personalitate. La Utrillo faptul nu se mai discută. Dacă acele pânze din „maniera albă” trădează, nu fără ca el să sufere violent din cauza aceasta, dezechilibrul în care trăia, alte pânze, pictate ulterior, îl arată într-o lumină neaşteptată. Sfârşit, deprimat de excesele la care se deda, nu mai aspira atunci - în disperarea sa - decât să se comporte altfel.

Viaţa modestă cu munci plicticoase şi facile îl ispitea cu atât mai mult cu cât nişte deplorabile circumstanţe îl duseseră mai întâi la Sannois, pe strada Rozée, în casa de sănătate a doctorului Revertégat, şi mai târziu la Villejuif, în secţia nebunilor. Amintiţi-vă scrisoarea lui către moş Gay: „*De viaţă nu trebuie să râzi. Trebuie să te obişnuieşti cu ea, să-ţi dai seama ce faci... E regretabil că s-au întâmplat faptele triste ce m-au adus aici. M-aş simţi atât de bine lângă voi, instalat în camera voastră*...” Este un alt om a cărui unică obsesie este ieşirea din azil pentru a nu se mai întoarce acolo niciodată. Un tablou pe care l-a pictat din fereastra sa, la doctorul Revertégat, corespunde cum nu se poate mai bine acestei stări de spirit. Gingăşia, seninătatea acestei pânze, nu sunt obţinute printr-un îndemânatic dozaj al alburilor din perioada sa recentă sau a tonurilor colorate ale celei ce i-a succedat, ci printr-un sentiment, printr-o

viziune nouă ce-o are despre lucruri în această stradă îndepărtată de periferie, unde arborii şi gardurile ce-o mărginesc poartă amprenta unei tânguitoare, unei distinse, unei nostalgice credinţe. Două sau trei siluete se văd, departe, pe şosea. S-ar spune că pictorul recurge la ele ca să se agaţe de viaţă sau, cel puţin, că le evocă prezenţa în intenţia de a scăpa de „izolarea” sa. Reprezintă această o hotărâre calculată la rece, o decizie formală de a nu mai fi decât ceea ce voim să fim şi nu nevoia de a ne recunoaşte aşa cum suntem? Ca şi în cazul lui Verlaine, la Utrillo trebuie să mergi pe urmele sale şi să-ţi spui - pentru a-l înţelege mai bine - că în ciuda celor mai bune hotărâri, el n-a avut întotdeauna voinţa sau ocazia să le respecte cu toate nenorocirile ce-l ameninţau.

La Sannois, nu era vorba decât de o cură mai mult sau mai puţin anevoioasă de dezintoxicare. După aceea pe care o îndurase la Sainte-Anne, Utrillo presupunea că, dacă ar recădea în viciul său, ar fi necesare alte tratamente, numai dacă medicii nu se hotărau definitiv să-l interneze. O asemenea calamitate nu era deloc iluzorie. Utrillo ştia acest lucru. El mai ştia că Montmartre, cu cârciumile sale, va sfârşi mai devreme sau mai târziu să-l doboare, dacă ar fi reînceput să bea. Şi el relua băutura inevitabil. Nu după numărul beţiilor putem deosebi diversele etape ale artei, sale, ci după reflecţiile din ce în ce mai dezamăgite pe care acestea i le inspirau. Dacă a fost un timp în care Maurice nu amesteca pe nimeni în păţaniile sale, cel ce coincide cu perioada sa colorată mişună de personaje care, asemenea celor ale orologiilor din unele catedrale, se ivesc în mod treptat şi par a se înţelege între ele. Noi le cunoaştem astăzi chiar în ordinea în care se prezintă, iar atitudinile lor au aerul de a fi - în micul cerc ce-l formează - acelea pe care gardienii şi medicii le au după consultaţie. Într-adevăr, în august 1916, în secţia bărbaţilor, la nebuni, Utrillo avea

să se trezească închis în ospiciul din Villejuif.

Mă gândesc la Verlaine din *Sagesse*:

Negri nori, enormi
Dorm pe conştiinţă,
Dormi nădejde, dor mi!
Dormi şi tu dorinţă! [1]

Şi Tabarant insistă: „Ce mediu infernal! Trebuia să se lupte cu nebunii pentru tuburile sale de culoare luate de aceştia pe furiş şi pe care le sugeau cu nespusă plăcere, urlând că erau cu smântână”. Dar Utrillo nu era nebun. Nici n-a fost vreodată. Totuşi, excesele sale de băutură riscau din când în când să-l facă să-şi piardă minţile. L-am văzut la Picpus pe vremea celei de a doua internări pe care doctorul Briand, însărcinat cu serviciul alienaţilor din departamentul Senei, a considerat-o, în aprilie 1920, foarte necesară. Locuiam atunci pe cheiul Luvrului, unde Suzanne Valadon împreună cu Utter au venit să mă informeze despre situaţia nenorocită în care se afla Utrillo.

— Nebun! strigă ea, scoţând dintr-o mapă mai multe guaşe ale fiului ei şi etalându-le pe jos ca să mi le arate. Un băiat capabil să producă asemenea capodopere poate fi nebun? Trebuie să protestăm. Daţi alarma în presă! Vă vor crede, fiindcă-l cunoaşteţi pe Maurice. Trebuie să facem ceva.

Din nefericire, raportul medicului de serviciu care-l examinase pe pictor hotăra internarea sa şi zadarnic am întreprins mai multe demersuri, ele n-au ajutat la nimic. Celula ocupată de Maurice, la parter, dând spre curtea ospiciului, nu era deloc atrăgătoare. Gratii groase astupau fereastra. Suzanne obţinuse ca nefericitul să nu stea în promiscuitate. Într-o zi gardianul, conducându-mă prin nişte

[1] Traducere de G. Georgeseu (N.T.)

coridoare întunecate, îmi spuse:

— Veţi vedea: nu-i rău unde l-au pus, aş zice chiar că-i bine: are aer, loc destul...

— Şi cum se simte aici?

— Ei! Cum se simt toţi. Chiar dacă le-ai da apartamentul domnului Director, ei tot ar spune într-una, zi şi noapte, că nu pricep de ce sunt închişi, de vreme ce nu sunt nebuni.

— Dar, spusei eu, Utrillo nu este.

— Nu-i... periculos, evident! mormăi însoţitorul meu. Totuşi, e destul să-l priveşti. Cunosc o mulţime ca el. Nu fac altceva decât să mâzgălească. Dă-o-ncolo! Închipuiţi-vă că v-ar fi închis în locul lui; aţi petrece oare toată ziua reproducând în culori cărţi poştale? Nu-i normal. Toate la timpul lor.

Eram atunci departe de a-mi închipui că acest individ va participa la evadarea lui Maurice, şi mai ales că, în ciuda puţinei admiraţii ce-o manifesta pentru tablourile clientului său, va pretinde câteva ca să-şi decoreze pereţii. Fără abila complicitate a acestui personaj, Utrillo n-ar fi şters-o aşa de curând. L-am văzut în celula sa şi mi s-a părut destul de resemnat cu soarta. Administraţia îi îngăduia să se folosească de un şevalet şi o cutie de culori, inclusiv cuţitul ce-i era necesar să-şi întindă alburile. A trebuit să discute ore întregi înainte de a fi lăsat să se servească de această armă. Se temeau să n-o întoarcă împotriva lui dar, în urma raportului făcut de gardian şi de mai mulţi dintre „colegii” săi ce asistau la lucrul lui Maurice, s-a luat hotărârea ca în mod excepţional pictorului să-i fie permis să-şi păstreze cuţitul, cu condiţia de a-l depune în fiecare seară în mâinile supraveghetorului.

Vă puteţi închipui uimirea mea, când după câteva săptămâni l-am întâlnit pe Utrillo la Zborowski. Părea, şi încă cu mult, mai agitat decât la Picpus. Zbo nu o ducea prea bine. Regreta aproape faptul de a fi mituit „îngerul

păzitor” al pictorului, întrucât, de la ieşirea sa din azil, Maurice se îmbăta în aşa hal încât risca să comită vreun scandal pe stradă şi, de astădată, să fie reinternat în cu totul alte condiţii. Era un om cu suflet acest Zborowski. Fastuos când avea câteva mii de franci în buzunar şi deprimat de îndată ce îi cheltuia la petreceri, în localurile de noapte din Montmartre; el nu trăia decât pentru pictură. În ochii săi, artiştii luau chip de zei. Cea mai mare, mai nobilă ambiţie a sa era să-i acopere cu aur şi să le asigure o existenţă cu totul demnă de părerea ce-o avea despre ei dar, printr-o ironică şi constantă perfidie, Destinul, departe de a-l seconda în această sarcină, îi producea încurcături până chiar şi în alegerea pictorilor pe care îşi propunea să-i smulgă mediocrităţilor vieţii. Ce nevoie mai avea, după Modigliani şi Soutine, ale căror comportări erau adesea excesive, să se mai încurce cu Utrillo! Primii doi din aceşti trei mari artişti ar fi trebuit să-i ajungă cu prisosinţă ca să-l descurajeze. Cu toate acestea el semnă un contract cu Maurice şi, pentru ca lucrurile să fie făcute cu largheţe, îl luă pe nenorocit, cu bună-ştiinţă, pe răspunderea sa.

Utrillo, care are o memorie uimitoare a datelor, mi-a spus:

— Era în aprilie 1920 când am scăpat de la Picpus. Celula mea se afla la parter, înspre curte. Îţi aminteşti?

Zbo îi închirie o cameră la un hotel, aşa cum o făcuse odinioară pentru Modigliani. Şi Maurice picta în această cameră ca şi când ar fi fost în cea mai bună ordine cu autorităţile. Producţia să se caracteriza în vremea aceea prin intensitatea roşurilor folosite direct ca să învioreze creasta unui zid, sau acoperişul caselor. El, de obicei atât de scrupulos în „trecerile” de la un ton la altul, nu mai întrebuinţa decât tonuri pure, dar cu o atât de rară, cu o atât de violentă plăcere, încât trebuie într-adevăr să admitem că acest lucru se datoreşte într-o oarecare măsură

fericirii de a fi ieşit din azil. În acelaşi timp, cultul pentru Ioana d'Arc îl îndemna să picteze, una după alta, mai multe „vederi" ale căsuţei din Domrémy. Nu în faţa lui s-ar fi putut pretinde că Ioana nu se născuse în acea casă, ci că fusese adusă acolo în mare taină la vârstă fragedă, în scopuri politice bine stabilite. Firea sa mistică refuza să discute miracolul sfintei şi, în consecinţă, era mai bine să nu-i vorbeşti de asta, căci Maurice era numaidecât apucat de furii violente şi două sau trei zile nu se mai putea interesa de nimic.

— Înţelegi, îmi destăinui el, aveam opt ani când am citit la *Moulin Joyeux* în Montmartre, în faţa casei lui Guérin, o carte despre Ioana d'Arc. Mi-a răscolit sufletul. Am crezut în ea, întotdeauna. Nu există oare semne sau influenţe pentru fiecare din noi? Aşa de pildă eu, care am venit pe lume în ziua de Crăciun, eram făcut pentru zăpadă sau pentru „alburi", dacă vrei. Un frumos dar pe care l-a găsit biata maică-mea în vatră.

— Maurice! ţipa Suzanne. Îţi interzic să continui. Fără îndoială că tu ai fost un dar frumos pentru mine. Tu n-ai de unde să ştii...

— Odată, mi-a povestit pictorul, mama mi l-a arătat pe tata, pe Boissy. Era în strada Girardon. Mergea pe stradă cu mai mulţi bărbaţi. Şi ea mi-a spus: „El e acela care poartă barbă... un mare beţivan, dar îţi cer să nu gândeşti niciodată rău de el fiindcă, cu toate viciile sale, el rămâne pentru mine un trubadur care a cântat morile din Montmartre". Pe cuvânt!

— Şi tu ai cântat aceste mori, le-ai pictat, le-ai slăvit.

Utrillo se uită fix în ochii mei.

— Ei bine, trebuie să-mi fi venit de-acolo, spuse el mai încet, cu un aer pe care nu-l voi uita toată viaţa.

— Împreună, nu-i aşa? cu nevoia de a bea...

Această franchețe, această inocenţă îi dezarma şi pe cei

mai sceptici. Într-adevăr, niciodată Maurice n-a tras folos din legenda sa. Dacă a lăsat să se facă din el un personaj ieşit din povestirile lui Hoffmann, el e primul de fapt care pune lucrurile la punct.

— Astfel, îmi spunea el în retragerea sa de la Vésinet, primele mele pânze, nu numai mama mi-a arătat cum să le fac, ci Zampalla, un italian pe care-l cunoscusem în strada Mont-Cenis, şi Parent, amantul Adelei. Ei mă ajutau când nu reuşeam. Trebuie s-o recunoşti: la început este întotdeauna nevoie de cineva care să te înveţe. Numai că eu am prins iute, în felul meu.

Dacă e posibil, aşa cum a scris Apollinaire, că Vameşul Rousseau „exagera”, nu acelaşi lucru se petrece cu Utrillo. Într-adevăr, de îndată ce-a fost în măsură să se exprime, admiraţia pentru impresionişti, pe care se ducea să-i vadă şi să-i mângâie cu degetele la Luxembourg, când paznicul se întorcea cu spatele, îl angaja pe drumul ce urma să fie al său, fără altă ambiţie decât aceea de a-i egala într-o zi pe aceşti Maeştri minunaţi. Fără îndoială, era îndrăgostit de ei şi această dragoste, pe care n-a tăgăduit-o niciodată, explică într-o mare măsură sentimentul, gustul, instinctul pe care Maurice l-a avut întotdeauna pentru materia frumoasă a cărei atingere îi producea o plăcere fizică. Totuşi, a fost - dintotdeauna - scutit de primejdia de a cădea în imitarea laborioasă a unui procedeu oarecare. Când privim astăzi o pânză de Utrillo alături de o pânză de Sisley, de pildă, de Monet sau de Pissarro, putem lesne conchide că „l’escholier le maître enseigne”, ca să vorbim ca Villon, şi că în artă ceea ce contează foarte adesea este mai puţin tehnică sau substanţa tabloului, cât spiritul căruia, şi una şi alta, îi sunt tributare. Bineînţeles, ceea ce frapează mai întâi la Utrillo din perioada albă este bogăţia în simplitate, calitatea, intensitatea unei palete unde „alburile” domină celelalte tonuri, dar numai ca să le

confere mai mult accent şi forţă, având în vedere contrastele ce-a ştiut să scoată din ele. Totuşi, dacă „alburile” domină, acest lucru este făcut cu o tandreţe, cu un rafinament fără egal. Ne gândim, am mai spus-o, mai mult la Vermeer decât la Sisley, şi când ne întrebăm din ce surse misterioase trăgea Maurice o asemenea măiestrie, el care n-a învăţat meseria decât de la un obscur italian rătăcit pe *Colină* şi de la iubitul Adelei, trebuie să admitem că nu vom şti niciodată - ca şi el, de altfel - cum s-a săvârşit acest miracol.

*

„Arta începe acolo unde încetează natura,” a spus Wagner. Această afirmaţie nu este valabilă oare şi pentru Utrillo? A plecat de pe treptele cele mai de jos ale scării şi le-a urcat, una câte una, ca să ajungă în vârf. Atunci, totul s-a luminat dintr-o dată. S-a văzut distanţa parcursă. S-a sesizat că, recreând pe un alt plan decorul în care s-a zbătut atâta vreme, ceea ce avea importanţă nu era numai imaginea acestui decor, ci proiecţia care pentru el singur emana din aceasta. Bănuia el oare aceasta? Şi când împins de instinctul său de a picta după cărţi poştale, Utrillo s-a eliberat de o robie de care mai târziu n-a avut forţa să se scuture, trebuie să vedem în asta numai o simplă anecdotă? Ar fi prea puţin. Totuşi, la Utrillo anecdota nu-i niciodată neglijabilă. N-o avem decât pe ea pentru a ne orienta. Ea îl explică încă din vremea când, pentru a-l distrage viciului, Valadon îl pune să picteze, până în aceea în care, închis în camera sa, îşi arunca creioanele prin grilaj, ascultându-le întristat cum cădeau pe pavaj. Din orice unghi l-am considera pe pictor, un fapt, aparent fără importanţă, îl pune într-o lumină puternică. Izolat, cum era Utrillo, şi dorind să rămână aşa pentru a se putea concentra mai bine, dacă ar fi stăpânit vreo teorie n-ar mai fi putut desigur imprima operei sale acel intens freamăt. El nu-i

cerea decât să-i aline durerile. Ea era refugiul său, tovarăşa sa de zile rele, izbăvirea sa, speranţa sa zilnică. Toată viaţa i s-a dăruit cu trup şi suflet, neaşteptând de la ea decât un ajutor imediat.

De aceea un asemenea artist nu se poate compara cu alţii. El nu-i decât el, dar atât de patetic şi ingenuu, încât te uimeşte. El singur, cu dragostea sa de stradă, de cârciumi, de biserici, de drumuri mărginaşe. Dacă îl scoţi din temele sale, prezintă mai puţin interes. Dacă nu pictează, bea şi se îmbată în mod ordinar. Nu poate ieşi din această dilemă. Este cercul vrăjit: orice-ar face, orice-ar încerca, când nu-i sublim este ca un animal în şanţ şi obligat de a fi astfel pentru a reacţiona dintr-o dată şi a ne izbi prin geniul său. Ce-am putea să-i facem? Omul nu-şi alege destinul. Născut la Paris, sub cerul lui, ale cărui nuanţe le-a tradus atât de bine, el a ajuns un mare pictor. Ca Villon, a cărui căinţă urca spre Notre-Dame în lungi rugăminţi smerite, ca Verlaine - acest Villon de astăzi -, Utrillo nu e îndrăgostit decât de bunul său oraş. Îi datorează totul dintotdeauna, şi dacă tragem o paralelă între accentul şi expresia admirabilelor poeme ale păcătosului discipol

...Ce fu numit François Villon...

şi atmosfera naivă, directă şi adesea atât de sfâşietoare a tablourilor lui Utrillo, avem posibilitatea să constatăm până unde poate merge Villon. O asemenea rudenie nu impietează asupra valorii celui ce se arată demn de ea. Şi cum Parisul este cel care l-a format, Utrillo - ca să spunem aşa - nu l-a părăsit niciodată. Când scăpa de la moşul Gay, nu se ducea prea departe. La Saint-Denis, în faţa bazilicii, se afunda în contemplări stranii. Aşezat pe o bancă, privea severul portal tăiat în piatră care, după atâţia ani, a înnegrit. Îl privea, ca într-o adevărată stare de rugăciune, căci studiul, aşa cum s-a spus, este „suprema rugăciune”. Era acolo cu sufletul deschis, poate beat, poate zdrobit, de

durere şi căutându-se ca un copil rătăcit. De câte ori n-a stat pe bordura unui trotuar, întreaga noapte, să privească, în faţa lui, faţadele, gangurile hotelurilor de unde fusese gonit! Se aşeza pe jos şi tot ce vedea îl umplea de tristeţe, de milă, de dezgust. Vedea în mahalale când un zid golaş depăşit de un arbore, când faţada unui negustor de vin, sau poarta zăbrelită a unei cazărmi sau uneori intrarea sordidă şi neagră a unei case de muncitori. Cu inima zdrobită de dragoste şi de tristeţe, Utrillo nu înceta să examineze lucrurile, să le noteze amănuntele, ca să şi le amintească. Că o voia sau nu, aceste lucruri sărăcăcioase şi umile îl pătrundeau, se refugiau şi se ghemuiau în el pentru a-i inocula toată viaţa acea amărăciune fără seamăn de care e pătrunsă opera sa până la spasmul desperării. Când mergea încovoiat pe marginea canalului, de-a lungul apei grele, groase ca uleiul, ce confidenţe îi făcea el oare? Cu siguranţă că şi ea trebuia să-l atragă căci aşa rezultă din pânzele sale. Ea trebuia să desfăşoare numai pentru el, între malurile sale, masa sa inertă pe care în noapte, din loc în loc, nişte felinare o traversează cu un palid reflex lucind ca licărul unui cuţit. Seara, tot ce se trezeşte şi se agită, bâjbâind prin străzile unui oraş mare, îi era cunoscut, iar când se iveau zorile livide şi înfrigurate, ca să lumineze confuz catedrala Notre-Dame, Utrillo ridica ochii spre ea şi - cuprins de dragoste - o contempla.

Bănuiesc că în Montmartre, în faţa vastei privelişti asupra Parisului ce-o oferea strada Lamarck, Utrillo s-a oprit adesea. Aici, unde fluierăturile răguşite ale trenurilor îţi parvin ca nişte apeluri pe mare ale vreunui vapor, unde fumurile urcă spre cer, unde ploaia pe care o plimbă vântul îneacă orizontul într-un abur spălăcit, unde luminile pâlpâie, unde acoperişurile lucesc şi brăzdează cu o slabă lumină cenuşie oceanul de case, el a trebuit să se simtă de multe ori satisfăcut. Oricât de adânc ar fi scrutat privirea sa

întinderea acestei imense cetăţi, el o recunoştea ca fiind a sa, de la primele planuri ce le-a pictat la început în pastă densă până la fortificaţii şi, după ele, până la străzile Montrouge, Ivry, din periferie. Mai departe, vai! era Villejuif, de sinistră amintire. Dar ce importanţă are! Ca să uite zilele rele, pictorul ştia unde să-şi îndrepte ochii şi să vadă ivindu-se din ceaţă turnurile înalte, ca două zaruri, de la Notre-Dame, clopotniţele de la Saint-Séverin, de la Saint-Germain-des-Près, săgeata de la Sainte Chapelle şi mai aproape, pe stânga, faţadele decolorate ale bulevardelor exterioare, gara de Est, gara de Nord şi înălţimile înverzite ale colinelor Chaumont, îngrămădite, acolo, ca pentru el. Îşi dădea seama atunci că acestei lumi zgomotoase, mobile, trepidante, şi în continuă lehuzie, el îi recrease imaginea în amploarea şi justa ei atmosferă? Nu îndrăznesc s-o afirm, fiindcă Utrillo n-a fost niciodată orgolios. Dacă s-a oprit uneori pe strada Lamarck şi dacă s-a apropiat de terenul viran, unde se află azi scuarul Saint-Pierre, ca să privească Parisul, era numai din dorinţa de a-i desprinde nota caracteristică. El nu-i, slavă Domnului, un Rastignac al picturii şi, chiar la începuturile sale, sunt sigur că în loc să-şi pună în gând să cucerească lumea, căuta mai degrabă să calculeze numărul treptelor de pe strada Muller, atât de greu de urcat, după ce-ai băut peste măsură.

Să mi se ierte că insist asupra funestei sale pasiuni, dar, scriu aşa cum gândesc, ea i-a dat lui Utrillo acea formă de geniu, căreia Edgar Poe, mai mult ca Verlaine, a trebuit să-i plătească un teribil tribut. Nu-ţi poţi alege destinul. Oare Van Gogh în nebunia sa, nu-i la fel de deplâns ca şi Utrillo? Frica ce-o încerca acesta din urmă, de fiecare dată când excesele sale se terminau prin crize de furie din ce în ce mai frecvente, dovedeşte în ce grad avea Maurice conştiinţa viciului său. De altfel această luptă în contra tragicei sale eredităţi este ceea care-i conferă măreţie lui

Utrillo. Se ignoră adesea prodigiosul artist pentru a nu vedea în el decât pe beţiv. Era un brutal, un beţiv al străzilor, era considerat un al doilea Verlaine. Asta însă nu scade cu nimic geniul său. Greşeala epocii noastre burgheze constă în părerea ce o are despre artişti. Li se pretinde să fie sociabili. Utrillo n-a avut niciodată intenţia de a fi. El punea chiar o răutate diabolică în a se comporta în public cu o grosolănie ce nu-i era nicidecum firească, dar care consterna chiar şi pe oamenii cei mai bine intenţionaţi.

— Bagă de seamă, fără aiureli! îi recomanda Utter când îi anunţa vizita unui cumpărător serios. Ai înţeles?

— Am înţeles, răspundea Utrillo.

Şi, când se prezenta cumpărătorul, el se-nchidea în cameră unde, până la urmă, ca să nu fie certat, se juca singur cu trenul său şi-l făcea să deraieze ca să justifice urletele ce le scotea atunci, amestecându-le cu înjurături.

Cine nu l-a auzit pe Maurice dând liber curs vocabularului său cum nu se poate mai grosolan la adresa femeilor cu greu şi l-ar putea imagina. Avea teamă de femei. Le insulta pe stradă, şi câteodată, când îl luau drept nebun, le ameninţa cu bătaia. Conflictul, bineînţeles, se termina la poliţie, dar cu asta era obişnuit.

— Hai, Maumau, ţine-ţi gura sau dacă nu te şlefuim noi, îi spuneau agenţii. Să pleci acasă.

El da din cap afirmativ apoi, în nasul poliţiştilor care se strâmbau de râs, se învârtea puţin înainte de a se înfunda în prima cârciumă ieşită în cale.

La vechea cârciumă *Petit Trou* din strada Orsel, pe care Charles o rebotezase fără apă *La Vechiul Montmartre,* Utrillo se arăta de obicei mai puţin recalcitrant. Un litru, şi proasta sa dispoziţie se risipea. Dacă însă persista, atunci Charles desfunda un al doilea litru şi vorbea despre pictură. Dintr-o dată, apucând un carton, Maurice scotea din buzunar nişte creioane colorate şi, ca să se exprime mai

bine, schiţa o *Moulin de la Galette* pe care o haşura în trăsături mari.

Uneori se oprea în faţa porţii o camionetă şi din ea cobora un omuleţ cu păr gri care pândea „ocaziile”, şi cumpăra crochiul. Acest personaj putea fi mereu întâlnit, când era vorba de chilipir. Un tip bine, dar plin de şiretenie; mirosind de la distanţă afacerea „grasă” ce i-o scotea hazardul în cale, el „onora suma” imediat, ca să folosesc cuvintele lui, iar apoi îşi îmbarca marfa. Domiciliul său era situat pe strada Italiei într-un imobil a cărui faţadă leproasă, cu obloanele ermetic închise, adăpostea secretele unei prăvălii obscure, prin care se pătrundea în subsoluri ticsite de mobile, bibelouri, argintărie şi obiecte de artă. Un câine-lup stătea de pază şi trebuia, pentru a-i da timp stăpânului său să-l lege, să execuţi cele cinci lovituri convenite, înainte de a-ţi spune numele. Nu aşteptaţi de la mine să vă spun numele lui, întrucât el nu se străduia deloc se să facă cunoscut. Aflaţi totuşi că acest om misterios avea în pivniţa sa peste optzeci de cartoane mari ale lui Utrillo.

— Îmi trebuie o sută, spunea Şi când le-oi vinde, cu douăzeci de mii de franci bucata, atunci veţi afla numele meu!

Toate aceste cartoane erau atârnate, neînrămate, de pereţi a căror umiditate le-a făcut, uneori, să se lipească între ele.

— Băgaţi de seamă, i-am atras atenţia odată, au să se deterioreze şi-o să le vindeţi prost.

— Da, desigur, bombăni el, dar atâta pagubă să am; puţină cârpeală şi puţin verniu, şi nu se va vedea nimic.

Ce-au devenit acele o sută de tablouri, căci nu mă îndoiesc că acest număr n-a fost atins de acest tip extraordinar. Am văzut unele din ele pe strada Senei, în nişte mici galerii unde se vindeau fără să se indice vreodată de unde proveneau. Altele figurează în colecţii bogate şi,

oricât ar părea de ciudat, nici una din ele nu-i falsă, sau, cum se întâmpla adesea, de a doua sau a treia categorie. Puteai deci, către sfârşitul celuilalt război, să-ţi procuri atâţia Utrillo câţi doreai, cu condiţia să ştii de unde să-i iei. Mari negustori care, ca strălucitul şi afaceristul Jos Hessel, au cumpărat peste treizeci din ele s-au înşelat când n-au crezut în viitorul pictorului şi le-au depozitat prea repede ca să le regăsească - cum spuneau ei. Să nu confundăm totuşi valoarea artistică a unei opere atât de profund emoţionante cu actuala sa cotă sau cu valoarea sa în franci-aur. Nenorocirea este că s-a luat acest obicei şi că în loc să admirăm un tablou pentru unica plăcere ce ne-o procură nu-l apreciem decât în funcţie de investiţia bănească. Totuşi, slavă Domnului, există nişte amatori care, prea săraci sau prea timizi ca să îndrăznească să se informeze de preţul unui Utrillo, se opresc la vitrinele unor galerii şi se cufundă în contemplarea pânzelor ce sunt expuse acolo. Există oare în vreo colecţie capodopere care să ofere proprietarului lor bucurii atât de reconfortante ca acelea pe care le savurează un trecător anonim, cu picioarele în apă, la vederea unei picturi pentru care niciodată nu va avea bani ca să devină cumpărător?

VIII

Atunci au început pentru Utrillo timpuri mai puţin grele, căci de la o mie de franci pe care o atinsese la 24 februarie 1919 *Casa roză,* preţurile n-au mai scăzut sau au scăzut foarte puţin. Vânzarea Descaves, din luna următoare, a făcut să se adjudece la o mie cinci sute optzeci de franci o *Notre-Dame,* la opt sute o *Răspântie la Ternes,* la nouă sute cinzeci *Biserica din Eaubonne,* la şase sute cincizeci o *Moulin de la Galette,* şi la nouă sute zece un *Drum la Fontainebleau.* Era un indiciu - cel puţin pentru negustorii care şi-au procurat tablouri ale acestui pictor de la cârciumarii din *la Butte* ca să le revândă imediat. Paul Guillaume a cumpărat tablouri de la Marie Vizier cu bani peşin. Pretutindeni vedeai domni foarte bine semnând cecuri pe tejghele şi desprinzând de pe ziduri, cu mii de precauţii, cartoane în faţa cărora se extaziau. Apăreau cartoane din toate ungherele, fiind curăţate, vernisate, tăiate pentru a intra în rame sau chiar copiate de către negustori pentru a face faţă situaţiei. Acela de-acolo nu e unul din ele şi încă foarte important? Oamenilor cărora le cereai adresa lui Utrillo îţi răspundeau că au câteva din pânzele sale la ei, şi ţi le propuneau. Cine n-avea pe a sa? Se alerga după fiecare trecător puţin mai bine îmbrăcat care părea că îşi caută drumul. Era uluitor, şi când un amator voia să facă pe prostul, exclamând într-o cârciumă: „Uite! vezi ! nu-i aşa de rea mâzgălitura asta!” proprietarul tabloului răspundea:

— Nu l-am dat cu nouă sute de franci!

Dar unde era Utrillo, mă veţi întreba? El trăia în strada

Cortot, indiferent la această avalanşă de cumpărători pe care refuza să-i primească, sau se amuza în camera sa jucându-se cu trenul. Într-o seară, mama sa, fiindu-i frică că se aruncă în curte, i-a zăbrelit fereastra. El a lăsat-o să facă acest lucru, apoi, trecând unul câte unul creioanele sale de cărbune prin grilaj, rămânea ore întregi să asculte căderea lor pe pavaj. Asta era pentru el o distracţie, când se sătura să-şi mai învârtească trenul său să cânte, cu un deget, pe un acordeon melodii pe care le auzise. Văzându-l atât de supus, te îndoiai că pictura sa mai păstra vreo urmă din vechile sale nebunii.

Ce eroare! Era suficient s-o rogi pe Valadon să-ţi arate o pânză şi orice aprehensiune se risipea.

La Zborowski, care îşi asigurase prin contract producţia pictorului, am putut de nenumărate ori să-mi dau seama că Utrillo nu se schimbase cu nimic. Un sentiment sălbatic, maliţios, amar anima tablourile sale. Am vorbit, într-o carte, de strania sa putere asupra celui ce iubeşte realmente pictura. Acest lucru nu poate fi contestat. Putere ce ţine de farmec şi de vrajă, care te fascinează, te vrăjeşte. Cum s-o defineşti? Ea pare născută din acea plictiseală pe care, în dosul gratiilor, o simţea că-l cuprinde, din acel zbucium care-l stăpânea, din îndelungata sa claustrare. Avea să rămână toată viaţa în această cuşcă? Nu ştia. Creioanele lui de cărbune făceau un zgomot uşor când ajungeau jos, în curte. El asculta acel zgomot, apoi, câteodată, revenindu-şi, se aşeza să deseneze una din acele străzi ce le iubea atât de mult, cu barurile, cu hotelurile, restaurantele şi cramele ei. Fiindcă nu se putea duce acolo, încerca să le evoce, pentru plăcerea sa. Se străduia să şi le recreeze pe pânză. Asta era. Oricât de modeste ar fi fost aceste documente, el punea în interpretarea lor o pasiune ce-i reda vigoarea de altădată, convingerea, frenezia sa. Şi, fără s-o bănuiască, punea un sentiment atât de intens încât opera terminată

depăşea cadrul şi, pentru a te emoţiona şi mai mult, părea să-şi tragă farmecul şi accentul dintr-o sfâşietoare melancolie.

— Aşa de mult aş fi dorit să-mi reiau viaţa, îmi mărturisi el mai târziu, să mă duc să-mi întâlnesc prietenii! dar nu se putea, era imposibil!

Rarele dăţi când ieşea, se întorcea beat, neştiind de unde venea, rătăcit, exasperat. În aceste momente era înspăimântător, nu cunoştea pe nimeni. De îndată ce era închis în cameră, se arunca asupra uşii, ţipând, urlând. Asta nu ajuta la nimic. Voia să mai bea, să răstoarne tot, să calce totul în picioare, să sfărâme tot, să distrugă tot. Îşi sfâşia hainele, rupea pânzele, apoi, după ce-i trecea furia, cădea ca o masă inertă pe jos până ce Valadon - fără ca o singură dată să se plângă - îl punea în pat.

Ceea ce a făcut Valadon pentru fiul ei ar fi făcut, desigur, orice mamă, dar poate numai cu condiţia ca acel teribil fiu să nu fi fost „Domnul Maurice”, căci el n-o cruţa deloc.

Dar îndată ce ea nu-l supraveghea, dispărea, cutreiera casele rău famate pline cu derbedei de pe bulevardul de la Chapelle, şi se comporta acolo în aşa fel încât provoca încăierări. Şi ce încăierări! Lui Utrillo care era adus acasă mai mult mort decât viu, cu nasul şi urechile sângerânde, scuipând sânge, îi trebuiau opt zile să-şi revină după pumnii ce-i primise, iar, până la urmă, vizita din nou aceste locuri, unde reîncepeau aceleaşi scene.

În faţa unei asemenea obstinaţii era foarte necesară încă o lovitură: internarea; iar el fu primul care a acceptat asta, de bună voie, într-atât, în unele momente, se ruşina de destrăbălările lui. Mi-am dat seama de asta când m-am dus să-l văd la Picpus, despre care am mai vorbit până acum şi când mi s-a părut că se simte ceva mai bine. Zborowski îi aducea în nişte fiole extraplate puţin vin de Anjou; plătea intendentul şi medicul şi convins că totul se va aranja în

scurtă vreme, nu ştia ce să mai întreprindă ca să-i facă plăcere. Îl admira sincer şi ar fi făcut pe dracu-n patru ca să-l mulţumească. Când arăta pânzele pictorului, un singur cuvânt - acelaşi pe care-l repeta în faţa pânzelor lui Modigliani - îi venea pe buze:

— Ce poezie! exclamă el. Nu-i aşa? Iată un mare pictor, dar este şi un mare poet, unul foarte mare, cel mai mare!

*

O expoziţie, la Lepoutre, cu câteva pânze provenind din colecţia Libaude, făcu ca Utrillo să ajungă la modă: toată lumea cumpăra pânzele lui. Toţi intrau la Lepoutre. Acesta era întrebat:

— Mai aveţi un tablou de pictorul despre care se vorbeşte atât de mult?

— Desigur.

Şi deşi Lepoutre cerea multe mii de franci, pretenţiile lui erau repede satisfăcute. Oameni de bursă, îndemânatici, gata oricând să investească bani, reţineau tablourile lui Utrillo prin telefon, fără măcar să le fi văzut. Într-una din zile mă găseam într-o prăvălie, când un domn rugă stăruitor negustorul să-i arate pânze de Utrillo şi cumpără două din ele pe care le plăti cu o chitanţă în regulă.

— Unde să vi le trimit? se informă negustorul.

Celălalt întinse cartea sa de vizită, scrise pe dosul pânzelor numele său, apoi, foarte firesc:

— Nu, răspunse el. Nu e nevoie să mi le trimiteţi. Păstraţi-le. Şi când preţul lor se va dubla, vindeţi-le.

Oricât de necrezut ar părea, această scenă s-a petrecut pe stradă La Boétie, în prezenţa mea, şi-am înţeles atunci motivele pentru care unii amatori se grăbesc să pună achiziţiile lor de pictură nu la locul de cinste, ci într-o casă de bani. Pictura lui Utrillo, considerată de bancheri ca o valoare cotată, era tratată ca şi când n-ar fi fost în primul rând operă de artă; ea era lăsată „la doică”, negustorilor,

cu dispoziţia de a o ţine sau de a o vinde, după ultimul curs. Strada Drout era aceea care stabilea aceste cursuri. Aveau loc acolo vânzări care, fără nici o „împingere”, ridicau preţurile tablourilor lui Utrillo la două mii şapte sute, la trei mii opt sute de franci. Era aproape de necrezut. Nişte necunoscuţi, ştiind că-l admiram pe pictor şi că-l întâlneam, îmi scriau şi-mi propuneau să pregătim împreună o lovitură de bursă cumpărându-i tablourile. Ei se angajau să le plătească, iar eu să iau parte doar la împărţirea beneficiului. Am păstrat aceste scrisori cu titlu de curiozitate, fiindcă unele merită, prin cinismul lor, să fie cândva publicate. Dacă tablourile erau bune sau nu, n-avea nici o importanţă! Ei vroiau numai semnătura pictorului. Pentru rest, se bazau pe experienţa mea. Doar publicasem chiar atunci o plachetă despre Utrillo, prima de altfel, şi îmi exprimam încrederea în talentul lui. Deşi nu răspundeam niciodată, ei telefonau, sunau la uşa mea, şi când refuzam să mă pretez la aceste combinaţii, îmi propuneau, cu răceală, să-mi cumpere cele zece sau cincisprezece cartoane ce le aveam în colecţia mea, sub pretext că erau judicios alese.

În acest timp preţurile urcau.

Utrillo, ale cărui expoziţii se înmulţeau la Paris, la Lyon şi până şi în străinătate, se impunea fără să facă altceva decât să trimită la diverse Saloane tablourile ce i se cereau. După ce s-a întors de la Picpus, mama sa l-a luat acasă. A angajat un infirmier care dormea în camera lui, nu-l părăsea zi şi noapte şi-l însoţea la plimbare. Zborowski, despre care probabil nu se va şti niciodată dacă s-a ocupat de pictură spre a se îmbogăţi sau spre a îmbogăţi toţi pictoraşii din Montparnasse, n-a mai putut să-şi reînnoiască contractul. Un constructor de elici de aeroplan era cel ce plătea pe infirmierul pictorului. Om încântător, domnul Levasseur se purta cu Utrillo aşa cum nimeni nu se purtase

până atunci. Nu-i cerea artistului o producţie intensă, ci îi lăsa toată latitudinea să picteze când era dispus, ca să-şi poată veni în fire şi să-şi dea întreaga sa măsură. Pentru o mie şi ceva de franci lunar, Utrillo îşi oferea pânzele sale, lucrate acum cu o grijă meticuloasă. Nu mai era grăbit.

În 1922, *Catedrala din Moulins,* expusă la Salonul de toamnă, îi aduse din partea criticii un succes cu care nu era obişnuit. Se recunoştea că el nu fusese doar un mare pictor, ci că era încă şi că se puteau aştepta de la el opere importante. Cele din perioada albă, pe care galeria Barbazanges le reunise într-un ansamblu văzut de tot Parisul, făcură să-i crească reputaţia. Pentru prima oară fuseseră reunite atâtea tablouri în ciuda selecţiei splendide pe care Paul Guillaume a prezentat-o foarte recent la el acasă şi în ciuda celor trei savuroase grupări operate în galeria sa de către subtila domnişoară Weill. Această expoziţie Barbazanges luă numaidecât proporţii enorme. Prin cumpărarea celor patruzeci de pânze la un preţ mare de către Hodebert, de la domnişoara Libaude, s-a înţeles mai bine cine era Utrillo şi care era aportul său. El însuşi, deşi poate niciodată n-a avut ocazia să ia contact cu opera sa, s-o judece, să tragă o învăţătură din ea, fu uimit. Moment unic pentru Utrillo, moment ce i-a redat forţa, grandoarea, credinţa, încrederea, şi când îşi reluă pensulele - cu speranţa să egaleze acele capodopere despre care vorbea toată lumea - rezultatul fu strălucit şi confirmă părerea generală asupra acestui pictor prodigios.

*

Reproducerea unui tablou de Utrillo i-a sugerat lui Julien Green atmosfera începutului romanului *Adriana Mesurat.* Nu mai îmi aduc bine aminte despre ce pânza era vorba, dar a fost de ajuns ca un scriitor de talia lui Green să se inspire dintr-o operă de Utrillo, pentru ca anumite „corespondenţe”, despre care am vorbit deja într-o carte

închinată acestui pictor, să-i sporească reputaţia. Din nefericire, n-am la îndemână exemplarul din romanul lui Green şi-mi este imposibil să indic unde începe vraja ce a exercitat-o artistul asupra autorului *Adrianei.* Totuşi, îmi amintesc de descrierea unei curţi în care cele mai neînsemnate amănunte, de la zidurile albe până la lada cu cărbuni, au o forţă de relief care te obsedează. Nu poate fi, desigur, vorba de copiere şi cu atât mai puţin de plagiat, disimulat. Green are prea mult talent ca să se preteze la asemenea treburi meschine. El a recreat deci, pe un plan de halucinantă şi cumplită autenticitate, viziunea lui Utrillo, fără ca prin aceasta să înceteze de a impune celei proprii un caracter de neuitată dezamăgire.

„Aici - scriam eu despre *Canalul Saint-Martin,* a cărui apă murdară reflectă un cer livid - uzinele cu acoperişuri joase, cu coşuri masive, se întind de-a lungul unui zid şi a unui drum cretos. Respiri o atmosferă grea, căreia Jules Romains, în «Viaţa unanimă», i-a surprins sumbra şi patetica apăsare. Acolo, la Montrouge, în spatele unei clădiri oarecare, se află o fabrică şi strada cu platanii şi trotuarele sale pustii. Se simte ora lucrului în atelierele apropiate, vidul ce-l răspândeşte în jur şi, cine ştie, contemplând intrarea lucrătorilor, îţi poţi imagina un tip rezemat de tejgheaua unei cârciumi goale, aşteptând ieşirea tovarăşilor săi preferaţi. Este un om taciturn, care ar putea să fie unul dintre acei pe care şeful de atelier l-a concediat, după plata de sâmbătă, pentru vorbe anarhiste, şi care descoperă dintr-o dată, în lipsa sa de ocupaţie, un motiv în plus de a urî patronii.

Altă stradă, Saint-Denis, cu casele ei negre şi obloanele aliniate, degajă parcă o aromă de absint şi de şanţ. Două crame se străduiesc s-o afirme, precum şi aspectul răvăşit al imobilelor, ale căror geamuri de la ferestre au halouri de priviri bete. Cerul livid este spălăcit, întunecat parcă de o

beţie ce durează de mult şi nu poate, după o tresărire, decât să recadă în toropeala cu care toată strada pare să fie împietrită. Este această pânză destul de semnificativă pentru o asemenea prăbuşire, pentru o asemenea viaţă mizeră de alcoolic? Îţi vine în gând *l'Assommoir*[1]. Se respiră acolo aceleaşi duhori, aceeaşi sufocantă dezolare.

În fine, această înaltă clădire de pe bulevardul la Chapelle, ce domină cu aerul său funebru o vulgară construcţie spoită cu văr, îţi sugerează anonimatul locuinţelor vechilor mici burghezi, ale pensionarilor, funcţionarilor de la căile ferate, de la gaz, de la primărie. Dospeşte acolo o sărmană omenire meschină, egoistă, nevoioasă, ce pare că aşteaptă un nou Dostoievski”.

Pentru fiecare tablou din această epocă s-ar putea indica opera sau capodopera literară căreia îi corespunde şi pe care o completează. Nu-i uluitor? Pentru că Utrillo, necitind nimic, sau aproape nimic, n-ar putea fi acuzat că a scos din literatură temele inspiraţiei sale. El le avea în el. El a atins culmile cele mai înalte prin propriul său instinct, prin cvasi-divinaţia suferinţei altora, prin predispoziţia la suferinţă. „Frumosul nu-i decât promisiunea fericirii”, a spus Stendhal. Despre ce fericire s-ar putea vorbi la Utrillo, care i-a preferat întotdeauna dezordinea şi vagabondajul unei existenţe ieşită de pe orbită? Îi convine mai mult atitudinea lui Rimbaud, „Am aşezat Frumuseţea pe genunchii mei, scrie într-adevăr vizionarul din *Illuminations*, şi-am găsit-o amară, şi-am înjurat-o.” Există ceva de „vizionar” la acest pictor. Beţia îl ducea spre asta, aşa cum a făcut şi cu Verlaine şi Poe. „Vei vedea în acest tablou un om ce se plimbă sumbru şi solitar”, se destăinuie Baudelaire misterioasei prietene ale cărei iniţiale sunt înscrise în fruntea dedicaţiei din *Paradis artificiels,* aşa cum altă dată

[1] Roman de Émile Zola, din ciclul „*Les Rougon-Macquart*“ (N.T.)

figuraseră şi în fruntea poeziei *Héautontimorouménos*, unde poetul exclamă:

Sunt rana şi cuţitul!
Sunt palma şi obrazul!
Sunt membrele şi roata
Victima şi călăul!

Printr-o transpunere ce n-o împrumută de la nimeni, pictorul se îndârjeşte chiar împotriva lui. Unii oameni vin pe lume cu această nevoie ciudată de a se institui în propriul lor călău. Dar să lăsăm literatura de o parte! Nimeni nu s-a preocupat mai puţin de ea ca Utrillo. Dacă doctorul Vachon n-ar fi îndemnat-o pe Suzanne să găsească un leac capabil să-l abată pe Maurice de la teribila sa înclinaţie, este posibil ca băiatul, de la sine, să se fi dedicat poeziei, aşa cum a încercat s-o facă mai târziu.

S-o spunem fără înconjur: ar fi fost păcat ca Utrillo să prefere lira paletei, căci numeroasele mostre ce s-au publicat din poeziile sale nu conţin nimic remarcabil. Dacă nu ar fi fost ale pictorului, ar fi fost trecute sub tăcere.

De altfel, nici un poet mare nu există în Montmartre. Pictorii au o altă anvergură. Degas, Lautrec, Van Gogh, Renoir, fără a uita pe Georges Michel. „Ca şi Utrillo, scrie André Warnod, Georges Michel este atras de peisajele modeste dar, adăugându-le încă ceva, reuşeşte să facă din ele tablouri mari.” Să notăm în treacăt că un peisaj n-are nevoie de ajutorul nimănui, în timp ce o descriere, aşa cum o întâlnim în romane, este adesea plicticoasă şi compromite în loc să provoace succesul unui autor. De unde vine asta? M-am gândit multă vreme fără să-i descopăr raţiunea. Totuşi, nu e mai uşor să zugrăveşti cadrul unei naraţiuni decât să-l sugerezi cu ajutorul a trei tuşe de culoare. S-a spus, o ştiu bine, că orice „peisaj este o stare sufletească”.

Acest lucru este valabil şi pentru un pictor, ca şi pentru un scriitor dar, cum importanţa sa într-o carte depinde aproape întotdeauna de acţiunea căreia îi serveşte de cadru, s-a obişnuit să se spună aşa şi nimeni nu mai discută acest lucru. Oare Balzac, Flaubert, Chateaubriand, Goncourt, Huysmans, n-au lăsat despre mediile în care situează subiectele lor tablouri pe care nici un pictor nu-i capabil să le egaleze? Oare contemporanii noştri, Colette, Mac Orlan, Mauriac, Green nu posedă un simţ vizual ce împrumută scrierilor lor un accent, o intensitate, pe care Bonnard, Matisse sau Vlaminck le-ar putea-o invidia? Dar să nu mai discutăm. Dintotdeauna, pictorul e mai avantajat decât scriitorul, în măsura în care simţurile trec înaintea spiritului. Ceea ce iubim în pictură este de natură fizică, şi nu-i vom putea fi niciodată îndeajuns de recunoscători pentru acea beţie şi acea savoare pe care nici o altă artă nu are darul să le provoace într-un grad mai înalt. Dacă nu l-am citat pe Utrillo printre cei trei artişti pomeniţi mai sus este pentru că el nu poate figura alături de nimeni, într-atât de excepţional rămâne cazul său. Într-adevăr, oricare ar fi talentul lui Bonnard, virtuozitatea lui Matisse sau dinamismul lui Vlaminck, la Utrillo admirăm altceva, există întotdeauna un „altceva”. Ceva mai mult, sau ceva mai puţin? Ce importanţă are! Şi acest „altceva”, pe care nici o academie nu e în stare să-l predea, îi conferă un geniu ce se cuvine să-l acceptăm fără să încercăm a-i explica cauza. Orice debutant care îşi propune să devină pictor ştie prea bine că această profesie necesită ani de ucenicie şi, chiar dacă o rupe cu Şcoala, răbdare, încăpăţânare chiar.

— La ce te gândeşti în timp ce lucrezi? l-am întrebat într-o zi pe Utrillo.

— Vreau să termin cât mai repede.

— Ca să bei?

— Uneori, da.

— Şi pe urmă?

— Nu ştiu, răspundea el. A început deodată să-mi placă. Înţelegi? Căutam cârciumi, încercam să le pictez, le pictam cu atenţie încordată, promiţându-mi ca după lucru să golesc acolo o sticlă de vin.

Nu vom şti niciodată cum s-a întâmplat că lucrul pe care trebuia să-l facă a încetat de a-i mai părea plictisitor, pentru a-l interesa mai mult decât orice, şi apoi, dintr-o dată, a-i procura bucurii la care nu se aştepta.

Aici începe miracolul: în acea contemplare, acea încântare a unei fiinţe pe care nici un procedeu de şcoală sau cenaclu n-a abătut-o vreodată din calea sa. Inocenţa este singurul său sprijin. În vreme ce alţii nu folosesc decât tonuri pure, el caută şi găseşte, cu un noroc rar, intensitatea justă a unei culori şi până şi nuanţa ce corespunde simplicităţii şi sincerităţii naive a sentimentului pe care-l are despre lucruri.

Se căuta noul „chiar dacă n-ar mai fi pe lume”! Se înjura impresionismul. Se încerca să se scape de influenţa lui, dar el, Maurice, departe de a urla cu lupii, executa în fiecare zi tabloul ce-i poruncise mama sa să-l picteze. Nu cunosc nici un artist a cărui vocaţie s-a descoperit cu mai puţin entuziasm. Şi totuşi, cine nu încearcă în prezenţa primelor sale tentative certitudinea că sunt pictate de un maestru? Teoriile în artă, la urma urmelor n-au importanţă decât ca probă de verificare. „Clasici sau romantici, spunea Jean Moréas pe patul de moarte, toate astea sunt prostii.” Am putea relua vorbele sale şi când vorbim de impresionişti şi fovi, căci ceea ce contează într-o operă este mai puţin modul de expresie, cât expresia însăşi. Iată de ce primele picturi ale lui Utrillo, cele din Montmagny, păstrează o asemenea forţă şi contribuie - ca şi cele din „epoca albă” - la a justifica încrederea pe care pictorul a câştigat-o în ochii amatorilor. Lor le datorează faptul de a-şi fi dat seama de

secreta, ciudata şi apriga sa personalitate. Fără acest prim contact cu el însuşi, Maurice ar fi băut ca şi până atunci, dacă nu chiar mai mult, dar n-ar fi ajuns ca el vrăjitor admirat de toată lumea.

Cine va mai şti, după o sută de ani, că el ducea în Montmartre o existenţă sfâşietoare de beţiv şi de boem? Opera sa îl va face mai bine cunoscut şi admirat decât păţaniile al căror erou a fost. Ea îi va asigura în Şcoala franceză locul ce i se cuvine de drept. Pictor peisagist? Desigur, dar precursor, fără să se fi gândit la asta, al unui fel de suprarealism căruia i-a făcut posibilă apariţia prin „alburile” sale şi modul cum le-a folosit. Să nu uităm că orice operă de artă ne procură nu numai bucuria obiectului însuşi ce-şi propune să-l realizeze, ci şi revelaţia unui climat ale cărui curioase particularităţi nu le-am putea concepe fără ajutorul ei. Parisul lui Utrillo nu are nimic comun cu cel al lui Delacroix, sau Courbet. Totuşi, într-o *stradă barată* din cartierul Roquette, Belleville sau din Montmartre, n-aţi descoperit oare dintr-o dată după faţadele unor case, după bătrânele lor acoperişuri de ţigle sau de paie, un aer din alte vremuri? Acele case şi străzi aparţineau unui vechi sat, din afara porţilor, şi viaţa ce se duce încă acolo, în ciuda autobuzelor şi electricităţii, nu s-a schimbat, în ceea ce priveşte cursul obişnuit al afacerilor, decât prea puţin. Din cauza unor lucrări efectuate de muncitori înarmaţi cu perforatoare şi maşini perfecţionate, circulaţia se reduce la câţiva trecători obscuri, care se duc la treburile lor. Asta durează atât cât e necesar pentru pavarea unui drum sau pentru lărgirea lui, dar, în timp ce zilele se scurg, atmosfera ce-o respiri te duce cu secole în urmă fără ca nimeni, de altfel, să se simtă înstrăinat.

Aşa îmi apare Montmartre-ul şi, uneori, Parisul lui Utrillo. S-ar spune că artistul a profitat de faptul că o tăbliţă înfiptă pe o movilă de pietre de pavaj interzicea vehiculelor să

circule pe anumite străzi, dându-i astfel posibilitatea să-şi aşeze acolo şevaletul. Pe *Butte,* nu era necesară o asemenea precauţiune, întrucât epoca în care a început Maurice să picteze îţi amintea prin liniştea sa de Montmartre-ul de altădată. Unele descrieri ale lui Nerval par a fi scrise acolo în ajun. Şi cu toate acestea, atâţia pictoraşi nu ne procură niciodată această pace, această prospeţime delicioasă pe care o gustăm în primele pânze ale lui Utrillo! Nici vechile grădini cu bolţile de viţă surpate, nici cârciumioarele din aceste grădini, după cum nici dărăpănăturile leproase ce mărgineau scări şi sinistre maidane nu au în operele acestor domni tandra poezie pe care tânărul Maurice a degajat-o spontan. El le zugrăvea cu dragoste, iar mai târziu când, tot în acest cartier, viziunea sa devine mai aspră şi geniul său mai afirmat, tot farmecul Montmartre-ului de odinioară, cu ziduri îngălbenite şi crăpate, cu scândurile gardurilor dezlipite ascunzând stângaci nişte pereţi de ipsos sub vegetaţia câmpenească din aceste îngrădituri, el l-a tradus fără să ne obosească. Poate că el datorează tatălui său, „trubadurului”, gustul ce-l simte pentru vechile mori din *la Butte,* pentru cabarete şi cârciumi. Singura dată când mi-a vorbit de el, într-o subită întunecare, am înţeles că, la fel ca Suzanne, el nu renega nimic din această dublă origine. Totuşi, nimeni nu va putea preciza vreodată aportul său personal dacă ignora pericolele şi ameninţările ce le prezenta pentru el acest Montmartre, al cărui pictor - cel mai mare - este, când sărea, noaptea, prin fereastră ca să ajungă în stradă? N-aş vrea să mă repet: totuşi, în această mreajă din care nu se putea smulge, se află explicaţia unei părţi, cea mai emoţionantă, a operei sale. L-am văzut pe Maurice culcat în şanţ l-am văzut beat-mort, prăbuşindu-se de pe scaun pe pardoseala de la *Belle Gabrielle,* l-am văzut fugind, izbindu-se de ziduri, pe străzile întunecate, după miezul nopţii, ca

să scape de agenţi, şi l-am auzit urlând când aceştia îl târau la comisariat. Nu mai recunoşteai atunci în el pe admirabilul pictor ce era. Negustorii de tablouri n-aveau încredere în el. Nu expunea la nici unul dintre ei. La *Lapin,* Frédéric poseda două cartoane de Maurice incluse în preţul plătit pentru cârciuma Adelei, iar Marie, când arăta pânzele ce i le dăduse în schimbul complezenţelor sale, dădea din cap, vrând parcă să spună că fusese prea generoasă când acceptase să fie plătită numai cu atât. Numai colecţionarii care, cum era Libaude de exemplu, considerau ridicol să cumpere tablouri ce nu se puteau vinde, le păstrau, agăţate de perete, şi nu le arătau decât rareori unor „scotocitori” incapabili să aprecieze pictura lui Utrillo. Acesta putea deci să urle în voie şi să trezească cartierul când reprezentanţii ordinii îl înşfăcau în strada Lambert.

— Ah! iar ai apărut! îi spuneau ei. Şi încă beat turtă, dumnezeii tăi!

— La balamuc! adăugau alte voci.

— Nu! boilor, boi tâmpiţi, nu-s nebun! protesta Utrillo.

Loviturile lor îl nimereau drept în faţă până ce nefericitul înceta să se mai împotrivească, şi a doua zi Maumau ieşea de la poliţie, unde îşi petrecuse noaptea, zdrobit, plin de vânătăi, cu hainele în fâşii, dar „nu nebun, nu boi tâmpiţi!”

— Ah! agenţii, îmi spuse el, când m-am dus să-l văd iarna trecută la Vésinet, în tovărăşia negustorului său, elegantul, entuziastul şi subtilul Pétridès, da agenţii... ce bătaie mi-au mai tras!

— Şi... nu nebun?

— Nici vorbă! ei erau nebuni! interveni Pétridès din teamă ca mânzul său să nu reacţioneze prea violent. Şi ce nebuni! nebuni de legat! Cea mai bună dovadă este că ei nu dădeau nici măcar patruzeci de bani pentru o pânză a domnului Utrillo, care ar merita astăzi - cele bune - mai mult de un milion.

IX

Cipriot din naştere, dar cetăţean englez prin naţionalitate, Pétridès este prea fin ca să pretindă că, după atâtea decepţii, „Domnul Utrillo” - cum îi spune el - apreciază şansa de a-l fi întâlnit, şi, pe legea mea - când te gândeşti la moş Gay, la simpaticul şi pârlitul domn Delloue, la Libaude şi chiar la nenorocosul Zborowski, a cărui situaţie financiară nu-i permitea să trateze pictorii la nivelul pe care l-ar fi dorit - trebuie să recunoaştem că această şansă nu se poate nicidecum tăgădui. E un băiat bine informat acest Pétridès. Iubeşte, adoră pictura. L-am cunoscut în vremea când exercita plăcuta meserie de croitor şi se pretindea capabil să-ţi croiască un costum „ultimul şic” fără să-ţi ia măsuri.

Am făcut împreună drumul la Vésinet.

— Dacă a trecut multă vreme, îmi spune el, de când nu l-aţi văzut pe domnul Utrillo, vă va surprinde sănătatea de care se bucură acum. O datorează soţiei sale, Lucie Valore, ale cărei tablouri au mult succes. Între noi fie vorba, domnul Utrillo se poate felicita că a făcut o căsătorie fericită. Fără doamna Valore, nu ştiu, pe cuvântul meu! ce-ar fi devenit.

— Îmi închipui.

— Nu-i aşa? De un mare pictor, ca domnul Utrillo, merită să te interesezi. Gândiţi-vă! preţul unei simple bucăţele de pânză e formidabil. Nu discut niciodată. Doriţi atâta? Poftim! plătesc şi nu vând: păstrez. Aşa e firea mea. În fond ce-aş putea face cu banii? Cu cât cumpăr mai mult, cu atât am o mai mare plăcere. Prin contract îi asigur domnului

Utrillo o sumă, eh! care-i permite să trăiască mai mult decât la largul său. Nu se poate plânge.

— Nici dumneavoastră.

— Eu! răspunse surâzând interlocutorul meu, eu nu reprezint nimic în comparaţie cu domnul Utrillo. Noi am semnat o convenţie. Eu o respect cu scrupulozitate. Dar, reluă el, pentru a abate conversaţia de pe calea periculoasă pe care se angajase, ce intenţionaţi să scrieţi despre amicul dumneavoastră Maurice? Nu trebuie să fiţi prea dur. Doamna Valore ne-a pregătit un excelent dejun. Este o femeie care nu se zgârceşte. Iar domnul Utrillo n-are nici o răutate. Vă aşteaptă.

— Dur?

— Nu poţi să ştii cum se întâmpla. Pe cuvântul meu, am cunoscut critici de artă ce-ţi promit un articol bun şi, când articolul e imprimat, ai prefera să nu fi apărut niciodată.

— Dragă Pétridès, îi spun eu ca să-i risipesc temerile, îl admir prea mult pe Utrillo şi de prea multă vreme ca să se jeneze de impresia ce mi-ar putea-o produce. Nu vă îngrijoraţi deci.

Maşina se opri înaintea unei porţi albe împodobită cu această singură inscripţie în litere mari: „La Bonne Lucie!”

— Trebuie citit „Doamna Utrillo”, îmi explică Pétridès, Utrillo ţine la ea... însă mult, mult. Şi are perfectă dreptate.

— Şi banderola: „Iubesc pe Ioana d’Arc, pe mama şi pe soţia mea?”

— Minciuni, scumpe domn! Se spun atâtea lucruri. Trebuie lăsaţi geloşii să-şi inventeze poveştile. Nici vorbă! O banderolă?

— Totuşi Ioana d’Arc... El are un cult pentru Ioana d’Arc.

— Şi dumneavoastră, nu?

Pétridès trase de mânerul unui clopot apoi, fără să aştepte să se deschidă uşa, îi împinse canatul cu un aer grav şi mă introduse într-o grădină cu două pătrate de

gazon împărţite simetric, în unghi drept, prin alei cu nisip. La mijloc, o statuie de piatră îşi desfăşura fastul ei de „Grand Siècle”[1] şi, în lăţimea grădinii, o casă joasă cu un singur etaj adăpostea amorurile pictorului. Nu m-am putut opri să nu-i mărturisesc însoţitorului meu:

— Este o distanţă, nu-i aşa, de la Montmartre la Vésinet.

— Da, da, răspunse el. O întreagă lume! Dar ce vreţi? Ca să poată picta, domnul Utrillo se simte mai bine aici ca oriunde. Îi place foarte mult. Mereu la lucru, sau dacă nu, la rugăciuni. Cât de mult se poate ruga omul acesta! Veţi vedea, nu-i aşteptat la masă. Vine după ce şi-a terminat închinăciunea. Şi nu-i numai atât! Dacă vorbeşti faţă de el despre o persoană pe care a cunoscut-o şi care a murit, imediat îşi face cruce. E de râs, sau mai degrabă nu - şi chipul lui Pétridès deveni grav -, nu-i de loc de râs. Bietul om! Dar, iertaţi-mă! exclamă el plăcut surprins, îndreptându-se cu paşi mari spre aleea în capul căreia Lucie Valore îi întindea mâna să i-o sărute. Scumpă prietenă, ce încântare de fiecare dată când vin la voi!

— Oh! avem de cealaltă parte a drumului un teren de cel puţin două ori mai mare ca acesta, se apără cu un aer modest soţia pictorului. Buna Lucie, care se gândeşte la toate, l-a transformat în grădină de zarzavat.

— O grădină splendidă, imensă! făcu Pétridès. Şi, ştiţi, cu flori, cu trandafiri frumoşi...

— Ador florile. Le îngrijesc, le culeg, fac din ele buchete mari... pe care le pictez.

— Şi le pictaţi foarte bine, pe cuvântul meu! sublinie companionul meu. Numai să nu răcim stând afară.

Lucie Valore ne-a introdus într-un prim salon.

— Şi Maurice? mă interesai eu.

---

[1] în Franţa, epoca lui Ludovic al XIV-lea (N.T.)

— Vom lua puţin porto[2] ca să-i lăsăm timp să-şi termine rugăciunile, mă informă, fără să facă mister din asta, buna Lucie. Îl cunoaşteţi, nu? Înainte să coboare trebuie să atingă anumite obiecte...

— Mobilele, ramele. E nemaipomenit, zise Pétridès. Crede că astfel îşi menţine norocul. Imediat, veţi remarca, dacă ne arată unul din tablourile sale, că numără cuiele cu care e prinsă pânza de şasiu. Treisprezece cuie, nu? numai e nimic de făcut.

— Dar nici una din pânzele sale nu-i fixată cu treisprezece cuie, afirmă gazda noastră.

Între timp băiatul din casă, care face serviciu de „maître d'hôtel”[2], aduse o sticlă şi pahare pe o tavă:

— Închipuiţi-vă, urmă ea, că la venirea noastră aici, m-am dus să-l previn pe preot de nevinovatele manii ale lui Maurice. Părinte, i-am zis, soţul meu - marele pictor Utrillo - n-ar renunţa nici pentru un imperiu la liturghia de duminică. Totodată, el nu pleacă din biserică decât după ce-a sărutat cu evlavie piciorul statuilor Fecioarei şi Ioanei d'Arc, marginea aghiazmatarelor, treapta altarului şi alte obiecte de cult. Vă rog să-i îngăduiţi acest lucru.” Ştiţi ce mi-a răspuns? „Doamnă, aţi greşit adresa. Ospiciul se află ceva mai departe...”

— Nu-i adevărat, spuse băiatul. Eu, care-l însoţesc pe stăpân, jur că nu spune ocări şi că nu face lucruri urâte. Numai dacă-i privit prea lung sau dacă-i arătat cu degetul, numai atunci se supără. Dar Doamna ştie că am mâini puternice, ca să-l pot împiedica pe maestru să facă lucruri nesăbuite.

— Domnul e polonez, spuse soţia „Maestrului”. Avem doi polonezi în serviciul nostru.

---

[2] Vin renumit din Portugalia (N.T.)

[2] Persoană care, în restaurant sau casă de oameni bogaţi, supraveghează serviciul mesei (N.T.)

Aşteptai să plece băiatul, ca să mă informez:

— Şi... polonezi amândoi?

— Da.

— Scumpa mea, spuse-i, neputându-mi opri zâmbetul. Sunt de acord să nu se vorbească de funie în casa spânzuratului. Totuşi, reputaţia de care se bucură amicii noştri din Polonia...

— Dar ei nu beau... niciodată! o reteză buna Lucie. Vă jur că nimeni nu bea aici, cu excepţia lui Utrillo. Puţin vin, din când în când, nu-i face nici un rău. Vă veţi convinge personal. Maurice a devenit foarte rezonabil.

Mărturisesc, fără ipocrizie, ideea că pictorul putea să aibă la îndemâna o sticlă şi să n-o golească dintr-o dată pentru a cere alta mă umplea de mirare.

El mă obişnuise pe *Colină* cu mai puţină discreţie.

Deoarece însă soţia sa o afirma cu seninătate, mi-am spus că la urma urmei această femeie energică trebuia să aibă asupra maestrului un asemenea ascendent, încât era într-adevăr capabilă să-l fi lecuit.

— Să trecem la masă, propuse ea, ca şi când ar fi vrut să ne arate că teama de a-l vedea pe Maurice, contrazicând-o în prezenţa unei sticle, n-o putea determina să întârzie ora dejunului. Poftiţi să admiraţi cele două panouri cu care a decorat sala. Sunt vederi din Montmartre. În felul acesta se poate crede încă acolo sus, dar la adăpost de orice pericol, într-un cadru confortabil, unde buna Lucie îl ocroteşte.

Om foarte manierat, Pétridès se dădu la o parte ca să se poată bucura de surpriza ce urma s-o încerc în prezenţa celor două mari pânze agăţate pe perete.

— Într-adevăr, a trebuit să recunosc, iluzia e perfectă.

— Şi pictura, nu-i aşa? insistă Pétridès. Am oferit mulţi bani, dar Doamna refuză să se despartă de ele. E păcat. Soţul i-ar picta altele, exact la fel. De ce nu? Un artist care produce, ca domnul Utrillo, în toată forţa geniului său.

— Nu, scumpul meu Pétridès, aceste două pânze îmi aparţin. De altfel, insistă buna Lucie arătând două tablouri de şevalet, agăţate de ambele laturi ale unui bufet impozant, nici acelea nu sunt de vânzare. Maurice ţine la ele ca la lumina ochilor. Este portretul meu, făcut de mine, şi portretul Suzannei Valadon. Se spune că nu sunt rele.

— Dimpotrivă... bravo!

Ne-am aşezat în jurul unei mese bogat împodobită pe care mai multe sticle cu vin vechi, printre flori, păreau a fi fost deschise în mod viclean special pentru maestru. Or, cum el nu apărea, serviciul începu şi noi ne aşezarăm - aşa cum se cuvine - să onorăm primele sticle, când Maurice se ivi din culoarul bucătăriei frecându-şi mâinile.

— Ah! făcu el. Iată-te! De-atâta timp... Mă bucur. Cum îţi merge?

Întinse braţele spre mine.

— Dragul meu Maurice, îi spun eu îmbrăţişându-l, având senzaţia bizară de-a nu fi strâns în braţe decât un corp plăpând, fără consistenţă. Dar ţie?

— Foarte bine!

El mă privi în ochi, şi surâsul întotdeauna trecător pe care i-l cunoscusem nu reuşea să se fixeze pe chipul său. Un surâs anxios, dar foarte blând, de copil ce nu cere decât să se simtă în siguranţă. Îmi amintesc de camera lui moş Gay, de la *Casse-Croûte,* şi de prima mea întâlnire cu pictorul a cărui atitudine speriată m-a surprins atunci. De ce se mai putea teme aici, în această casă, sub dubla protecţie a soţiei şi a managerului său? La drept vorbind, ceea ce simţea nu era frică. Era un fel de jenă, de pudoare, de stângăcie, de uimire pe care eu însumi le resimţeam regăsindu-mă în faţa lui, ca odinioară în Montmartre, cuprins de emoţia prieteniei noastre.

— Nu, zise el, tu nu te-ai schimbat.

— Nici tu! ripostă, bine dispusă, buna Lucie.

Pétridès scoase o exclamaţie de admiraţie.

— Vedeţi, adăugă el pe tonul convins al unui arbitru al eleganţei. Pe cuvântul meu foarte şic!

Utrillo, lăsând să-i cadă braţele de-a lungul corpului, păru flatat, dar acest „şic” despre care vorbea Pétridès mai mult îl intimida decât îl făcea să se prevaleze de el, şi, după un moment de tăcere, mă întrebă:

— Şi cu lucrul cum te mai împaci, eşti mulţumit?

— Sunt mulţumit mai ales de mâna ta bună, îi spun. Când mă gândesc la cea pe care o aveai altădată, am impresia că ai întinerit.

— Pentru că nu-i mai pasă de nimic! crezu util să spună Pétridès. Nici o grijă, de nici un fel. Nu-i aşa?

Utrillo se încruntă puţin.

— Nu. De nici un fel! zise el posomorât pe neaşteptate.

Polonezul îi turnă un pahar de vin pe care-l bău foarte repede după ce se aşezase la locul său şi buna Lucie ne făcu semn să nu ne măi ocupăm de el întrucât deodată se cufundă într-o întunecată meditaţie. Cu nasul aplecat în farfurie, mi-a apărut aşa cum era odinioară, când Suzanne îl bruftuia.

— Tu te-ai reîntors acolo în Montmartre? întrebă el în sfârşit, cu un aer absent. S-a schimbat mult, nu-i aşa?

— Mult, fireşte.

— Războiul, făcu el, acest blestemat război de distrugere.

Apoi aplecându-se spre mine:

— Îţi aminteşti? Totuşi, altădată, stăteam bine acolo sus, dar gândul de a mă reîntoarce nu mă mai încearcă.

— Au tăiat salcâmul de la *Lapin,* îi spun eu. Marie Vizier nu cred că mai ţine cârciuma.

— Marie a murit, murmură el făcându-şi repede semnul crucii.

O a doua cruce urmă acestei exclamaţii.

— Am jurat să mă închin de fiecare dată când va fi vorba

de un mort. Nu te-ngrijora, spuse Utrillo.

— Să nu mai vorbim de morţi, mă avertiză politicos, însă prea târziu, Pétridès. Domnul Utrillo…

— Şi-atunci? făcu acesta. Povesteşte.

— Adevărul e că Montmartre fără Max Jacob, fără Chas Laborde...

Utrillo îşi respectă jurământul, dar conversaţia nu mai era posibilă şi nu ştiam cui să-i reproşez, lui Maurice, care îşi multiplica crucile, sau prietenilor noştri morţi a căror amintire plana penibil asupra noastră.

Slavă domnului, buna Lucie nu se gândea decât la pictura ei, şi pândea momentul să ne atragă atenţia asupra ei.

— Este într-adevăr extraordinar, spuse ea, Maurice a fost martor. Ca şi el, la început nu-mi dădeam de loc seama de arta mea. Şi astăzi, unii colecţionari îmi cumpără pânzele. „După Suzanne tu eşti cea mai mare artistă care există”, mi-a certificat însuşi Utrillo. Am să vă arăt ce fac, ca să-mi spuneţi ce părere aveţi.

Dar eu îmi propusesem să pătrund mai mult secretele lui Utrillo decât ale soţiei sale.

— Ar trebui, îi spun, să-ţi pun mai multe întrebări. Tu ştii că în momentul de faţă scriu o carte despre tine; ţin deci să aflu în ce condiţii lucrezi. Existenţa actuală nu te apasă?

— Oh! nu, făcu el, nu, nu! ca şi cum i-ar fi fost teamă că-l aude cineva. Mă închin, pictez...

— Bei?

— Beau... moderat, fiindcă dacă m-aş îmbăta, Lucie s-ar necăji prea tare.

— Şi cu pictura?

El mă privi îndelung fără să înţeleagă.

— Nu-i aşa? tu eşti un pictor mare. Primul, poate, în vremea noastră. În această calitate, e în interesul tău să nu trăieşti la marginea epocii tale.

Un fel de spaimă îi cuprinse privirea.

— N-am trăit niciodată altfel, spuse el. E imposibil, aminteşte-ţi... agenţii! Nu mă mai îngrijorez că o să am de-a face cu ei...

— Dar nu sunt numai agenţi, Maurice!

— Boi! zise el. Agenţii sunt veşnic acolo, sau dacă nu, oameni de genul lui Gay care poartă pe chip un fel de mască pentru a ascunde ceea ce gândesc. La Picpus, gardienii purtau şi ei măşti. Surâdeau cu un aer dulceag, şi când mă lăsam în voia firii mele, poc! lovituri teribile. Mi-e frică de măşti.

— Cu toate astea, datorită unuia din aceşti gardieni ai evadat tu de la Picpus.

— Da, în aprile 1920.

— Ce memorie, exclamă Pétridès. A rămas atât de precisă şi de fidelă. Îl puteţi întreba pe domnul Utrillo despre cea mai veche dintre operele sale, vă va spune data exactă la care a pictat-o.

— Aşteaptă, făcu Utrillo, care îşi aşeză capul între mâini. Am început să zugrăvesc în 1905. Îmi cumpăram culorile de la Cocose, din strada Blanche, apoi din strada Clignancourt, de la Chevalier. Mai întâi am locuit pe strada Cortot, la numărul 2, apoi ne-am instalat cu Suzanne la nr. 12, pe aceeaşi stradă. Ceea ce s-a spus despre mine pe vremea când eram la Pierrefitte, anume că mă întorceam în tovărăşia unor zugravi ce-mi dădeau să beau pe drum, este fals. Aveam abonament la calea ferată. Tatăl meu vitreg, domnul Mousis, n-ar fi admis să mă urc, ca un vagabond, în vehicule întâlnite la drumul mare, când avea posibilitatea să-mi asigure călătoria într-un vagon de clasa a doua. Evident, acest om, a cărui amintire o respect, trăia într-un mediu care n-avea nimic comun cu arta, de aceea, ca să-l uimesc, într-o seară, când invitase nişte prieteni, am recitat fabula: *Morarul, fiul său şi măgarul,* dar nimeni n-a priceput de ce am ales această fabulă. În sfârşit, ajunge! decretă el,

ca să isprăvească cu evocările.

— Maurice! îi reproşă nevasta.

El ridică din umeri.

— Şi amicul nostru Utter? spun eu fără să-l las să-şi revină. Vorbeşte-ne de Utter. Vrei?

— Era mânzul lui Coquiot. Un alsacian. Tatăl său, veteran al războaielor din Italia...

Dar se opri deodată şi, privindu-mă printre gene, deveni deodată prudent.

— Haide, domnule Utrillo, făcu Pétridès conciliant, noi nu vă cerem să vorbiţi rău despre Utter. Dimpotrivă. Îl cunosc foarte bine pe Utter. Vine la galeria mea. Un om încântător, pictor bun...

Maurice închise ochii apoi, turnându-şi un pahar de vin:

— Suzanne s-a căsătorit cu el în ’16, în timpul celuilalt război.

— Şi după aceea?

— N-am să-mi judec mama, răspunse Utrillo.

Se sculă de la masă, mă înhăţă de un braţ şi mă trase într-o mică sală unde „le maître d’hôtel” adusese cafeaua.

— Mai bine uită-te şi vei înţelege, îmi spuse el în taină, arătându-mi pe pereţi mai multe pânze ale Suzannei Valadon. O femeie ca ea impune, admiraţie.

— Nu încape nici o îndoială, spusei apropiindu-mă de pânze. Cred că eşti convins de valoarea ei?

— Desigur! Dar să-ţi explic căsătoria ei.

— Poftim!

— Personal, spuse încet de tot, n-am nimic împotriva lui Utter. M-a ajutat întotdeauna să ies din încurcături. Însă Suzanne nu era prea fericită cu el, mai ales în ultima vreme.

M-am întors.

— Ascultă, Maurice, îi spun fixându-l cu privirea. Dacă l-ai fi văzut pe Utter la spital la câteva clipe după moartea

Suzannei, l-ai fi iertat, căci el ţi-ar fi mărturisit marea lui dragoste pentru mama ta. M-a răscolit.

Utrillo întoarse capul fără să răspundă şi mă pregăteam să revin la atac, când buna Lucie, urmată de Pétridès, ni se alătură în salon.

— Într-adevăr capodopere! hotărî ea cu o voce puternică. Ce talent avea această Suzanne! Cât geniu! Cu toate acestea până la moarte tablourile ei nu se vindeau, sau se vindeau foarte greu. Este de necrezut! Două bucăţi de zahăr?

Ea îmi întinse o ceaşcă.

— Şi puţin coniac din Armagnac? propuse Utrillo. O ţigară?

Pétridès, care i le furniza fără să aibă vreo obligaţie în acest sens, îmi şopti la ureche:

— Havane de dinaintea războiului, dragul meu! Ia! Poţi să iei.

Apoi, fiindcă eu preferam să aprind, mai prozaic, una din ţigările mele, el constată:

— N-ai dreptate. O havană veritabilă este un lucru rar, chiar în zilele noastre. Eu nu fumez. Dar domnul Utrillo ştie ce-i bun. Îl vezi doar.

Aspirând nesăţios aroma cafelei sale:

— Oh! făcu el, avem aici toate deliciile: o masă excelentă, această moka, cea mai bună pe care am avut plăcerea, de multă vreme, s-o savurez, şi nişte opere, nişte minunăţii ale Suzannei Valadon! Ce vreţi mai mult?

— Un Valore? sugeră, veselă, gazda noastră.

— Da. Şi încă cum! Gândiţi-vă! Eu nu uit, răspunse Pétridès. Suntem în casă de... Dar, se răzgândi, văzându-l pe Utrillo îndreptându-se spre bucătărie; unde se duce maestrul? Ne părăseşte.

— Nicidecum, afirmă tovarăşa lui de viaţă. Se pregăteşte să ne primească la el ca să-i admirăm operele. Nu vă

speriaţi. Savuraţi-vă coniacul. Apoi vom urca în atelier.

Sunt ani de când nu m-am mai aflat în prezenţa lui Utrillo, printre culorile, pensulele, cartoanele şi pânzele sale, în încăperea unde lucra. Era o cameră fără prea multă lumină, căci asta nu-l prea interesa. Aceea de la *Casse-Croûte,* la moş Gay, era mobilată cu un pat cu cearceafuri murdare, cu un şevalet, un scaun, o noptieră şi o lampă fără abajur aşezată pe placa de marmură neagră a unui şemineu „à la prussienne”. În strada Labat, patul era aşezat în mijlocul camerei şi oricât de modest era mobilierul avea un aspect mai arătos decât cel al fostului sergent de stradă. O oarecare curăţenie domnea în această cameră unde pictorul se putea mişca fără să se izbească de pereţi şi fără să răstoarne lampa a cărei sticlă spartă destăinuia numeroasele vicisitudini. Mai era camera pe care Maurice o avea la mama sa, şi dacă acolo se putea juca ore întregi cu un tren electric, pe care i-l dăruise Suzanne Valadon, aceasta, vai! consideră prudent să-i zăbrelească fereastra pentru ca nenorocitului să nu-i vină, într-o seară, ideea să sară, prin geam, în curte. Nicicând vreun pictor nu s-a îngrijit mai puţin de locuinţa sa decât Utrillo. Dacă avea unde să doarmă după beţie, la adăpost de controlul poliţiştilor, şi - aburii beţiei o dată risipiţi - dacă avea răgazul să poată mări cu compasul, pe o hârtie, cartea poştală pe care mâna gazdei o fixase cinic cu o pioneză de şevalet, nu mai pretindea decât unul sau doi litri pe zi, ca să fie bine dispus. Puterea sa de lucru era uimitoare. Iată, a trecut aproape o jumătate de secol de când - până şi la nebuni, unde a fost de două ori închis din eroare - Utrillo n-a încetat să picteze. Îşi poate închipui cineva ce efort cere o asemenea muncă, ce perseverenţă, ce încordare continuă şi ce devotament? Dar la ce bun să încercăm a-l „situa”! Pentru asta ar trebui să ai în vedere multiplele „corespondenţe” care, pe un alt plan, există între a sa

„manieră albă”, poemele în proză ale lui Edgar Poe şi unele fosforescente din *Illuminations* sau din *Une Saison en Enfer.* Într-adevăr, „climatul” acestui pictor nu constă numai în cadrul lepros al vechiului Montmartre, în umbra liniştită a catedralelor şi sordida seducţie a străzilor înguste şi periculoase în care s-a rătăcit adesea, ci în proiecţia şi în sumbrele desfătări ale propriei sale suferinţe. Fără acest chin, operei sale i-ar lipsi esenţialul, vreau să spun acea prezenţă alăturată celei aparţinând lumii exterioare, al cărei pitoresc nu-i niciodată pictat gratuit şi nici interpretat pentru plăcerea de a detalia cucuiele şi negii.

Două naturi moarte cu pălării de damă, pe care buna Lucie ni le arătă în camera sa, înainte de a ajunge în atelier, măturiseau totuşi, prin virtuozitatea lor, transformarea ce se operase la Maurice.

— Intră, zise el din pragul uşii. Intră o dată! Vreau să-ţi arăt colţul meu. Dar mai întâi, priveşte atent, adăugă el, indicându-mi o fotografie în mărime naturală a Suzannei Valadon, într-o bluză albă, cu paleta în mână. Este mare lucru s-o am lângă mine, în timp ce lucrez.

Din această fotografie mărită, fixată pe un perete, Suzanne dădea impresia că asistă într-adevăr la convorbire. Fotografia fusese făcută cu mulţi ani în urmă, pe vremea când focosul Utter se îndrăgostise de ea. Expresia hotărâtă a tinerei femei, felul cum îşi ţinea capul mă făcură atunci să înţeleg cât farmec putea să exercite.

Maurice îşi frecă mâinile.

— În felul acesta, murmură el, nu sunt singur niciodată. Chiar când îmi fac rugăciunea, şi el îmi arătă un autentic mic altar din secolul al XIII-lea aşezat pe un scrin, o am veşnic înaintea ochilor.

— Te rogi pentru ea?

— Da, spuse el, trimiţând, după ce-şi făcu cruce, un sărut în direcţia imaginei dragi. Acolo e locul meu, Suzanne în

dreapta, altarul în stânga, iar în faţă o pictură ce-am făcut-o în Montmartre, a calvarului Sfântului Petru. Îţi place?

Acea pictură a calvarului este o operă a cărei sinceritate şi sentiment depăşeşte cu mult ceea ce puteam aştepta de la misticismul lui Utrillo.

— Ah! De n-ar fi executat, îmi spuneam, decât pânze de o asemenea calitate, renumele său ar fi încă şi mai mare, mai bine consolidat.

Şi tocmai intenţionam să-i vorbesc despre asta lui Pétridès, când Maurice, care părea că ţine să-mi facă onorurile atelierului, mă duse către noi tablouri, pe care le monta în rame, ca să le pună în valoare. Erau nişte „ierni”, nişte vederi de periferie, din acelea pe care le poţi întâlni pretutindeni de când colecţionarii le-au îndrăgit, dar care mă făceau să regret că artistul nu încerca să creeze alte „calvaruri” de aceeaşi valoare cu acela în faţa căruia mă oprisem. Poate că şi-ar fi regăsit grandoarea şi forţa din epoca catedralelor sale. Dar nu. Aşa cum a scris Huysmans despre şcoala naturalistă, în prefaţa la *A Rebours,* îmi repetam şi eu cu amărăciune: „Sufletul este absent” sau, cel puţin, renunţase la sarcina ce trebuia s-o îndeplinească. Oare el nu-şi dădea seama de asta? Cum de nu l-au încurajat, soţia sa şi Pétridès, să rupă cu eternele sale subiecte, pentru a redeveni marele pictor ce-a fost, cu toată credinţa sa, cu toată fervoarea sa recâştigată?

— Nu, nu, spuse el plimbându-se prin atelier. Ia uite ce flori. Îţi plac? Uite guaşele ce le voi relua în litho[1] pentru cartea ta. Oh! lucrez, ştii... nu mă opresc.

În fine, cum ne pregăteam să coborâm:

— Un minut! îmi strigă el. Te însoţesc fiindcă jos trebuie neapărat să-ţi arăt - şi-mi făcu cu ochiul - ai să vezi... un Aubusson, da, dragul meu, şi încă unul veritabil, unul autentic! Numai pentru el, şi tot merita să te deranjezi.

---

[1] Gravură în piatră (N.T.)

xi

CUPRINS

Apărut 1970. Coli de tipar 55. C.Z. pentru bibliotecile mari 7. C.Z. pentru bibliotecile mici 7.74176.

Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”,
Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti,

Republica Socialistă România.
Comanda nr. 90872.